

# STATS VETENSKAPLIG TIDSKRIFT

## INNEHÅLL

### UPPSATSER

*Erik Allardt:* Stein Rokkan om politikens makroföreteelser

*Dag Anckar:* David Easton – kameleont med kontinuitet?

*Tom Bryder:* System, kritik och politisk analys

*Jan-Erik Lane:* The systems model and political science

*Henrik Bang:* A Rejoinder

### ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Utredningar i massmediefrågor. Av *Tomas Ohlin, Olle Palmberg, Jan Pennlöv och Stig Svärd*

Tystnadsplikt förr och nu. Av *Erik Holmberg*

Fassbinder och nazismen. Av *Kaj Wickbom*

Statskunskapsstudenter från Lund. Av *Tomas Bergström, Anders Håkansson och Per Albinsson*

Liberalism i kris – mer eller mindre I. Av *Torbjörn Vallinder*

### LITTERATURGRANSKNINGAR

*Adeed I Dawisha:* Syria and the Lebanese Crises. Anm av *Anders Lidén*.

*Torsten Malmberg:* Human Territoriality. Anm av *Håkan Wiberg*.

*Johan P Olsen-Harald Saetren:* Aksjoner og demokrati. Anm av *Mats Sjölin*.

*Jan Olsson:* Svensk spelfilm under andra världskriget. Anm av *Kaj Wickbom*.

*Lars-Göran Stenelo:* Foreign Policy Predictions. Anm av *Lauri Karvonen*.

### LITTERATURNOTISER

### BREV TILL REDAKTIONEN

# STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

REDAKTIONSSEKRETERARE OCH ANSVARIG UTGIVARE

Torbjörn Vallinder, Lund

Redaktionsutskott: Redaktionssekreteraren samt  
Nils Stjernquist och Håkan Strömberg, Lund

Biträdande redaktionssekreterare  
Lennart Lundquist, Köpenhamn

Tidskriftens ombud vid de statsvetenskapliga institutionerna  
Pär-Erik Back, Umeå Leif Lewin, Uppsala Sören Holmberg, Göteborg  
Gunnar Wallin, Stockholm

Tidskriften utkommer med fyra häften om året  
och tryckes med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet

Prenumeration sker hos Statsvetenskaplig Tidskrifts expedition, Lund  
(postgiro nr 27 95 65-6)

Prenumerationspriset för 1981 är 75 kr inkl. moms. Pris för enstaka häfte 20 kr inkl. moms.

Universitetsstuderande erhåller abonnemang till nedsatt pris  
efter hänvändelse till vederbörande lärare

Expeditionens och redaktionens adress: Box 5131, 220 05 Lund  
tel. (046) 10 89 35 (exp), 10 89 41 (red) ISSN 0039-0747

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.  
Lund i januari 1981

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

## INNEHÅLL

### UPPSATSER

<i>Erik Allardt</i> : Stein Rokkan om politikens makroföreteelser .....	187
<i>Dag Anckar</i> : David Easton – kameleont med kontinuitet? .....	193
<i>Tom Bryder</i> : System, kritik och politisk analys .....	197
<i>Jan-Erik Lane</i> : The systems model and political science .....	201
<i>Henrik Bang</i> : A Rejoinder .....	215

### ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Utredningar i massmediafrågor. Av <i>Tomas Ohlin, Olle Palmborg, Jan Pennlöv och Stig Svärd</i> .....	233
Tystnadsplikt förr och nu. Av <i>Erik Holmberg</i> .....	251
Fassbinder och nazismen. Av <i>Kaj Wickbom</i> .....	253
Statskunskapsstudenter från Lund. Av <i>Tomas Bergström, Anders Håkansson och Per Albinsson</i> .....	255
Liberalism i kris – mer eller mindre I. Av <i>Torbjörn Vallinder</i> .....	261

### LITTERATURGRANSKNINGAR

<i>Adeed I Dawisha</i> : Syria and the Lebanese Crises. Anm av <i>Anders Lidén</i> .....	269
<i>Torsten Malmberg</i> : Human Territoriality. Anm av <i>Håkan Wiberg</i> .....	272
<i>Johan P Olsen-Harald Saetren</i> : Aksjoner og demokrati. Anm av <i>Mats Sjölin</i> .....	274
<i>Jan Olsson</i> : Svensk spelfilm under andra världskriget. Anm av <i>Kaj Wickbom</i> .....	275
<i>Lars-Göran Stenelo</i> : Foreign Policy Predictions. Anm av <i>Lauri Karvonen</i> .....	276

LITTERATURNOTISER .....	279
-------------------------	-----

BREV TILL REDAKTIONEN .....	280
-----------------------------	-----

# Stein Rokkan om politikens makroföreteelser

AV ERIK ALLARDT

Stein Rokkan var inte bara initiativtagaren till det Nordiska förbundet för statskunskap utan han var också den store och oförtröttlige förmedlaren av kontakt mellan nordisk samhällsforskning och den vetenskapliga världen utanför Norden.

Rokkan kom från periferin – han var född på Lofoten – och han blev den som mer än någon annan hjälpte forskare från periferier att få kontakt med centrum. Polariteten mellan centrum och periferi återkommer också ständigt i Rokkans både empiriska forskning och teoretiska konstruktioner. Indelningen i centrum och periferi finns på olika plan och på flera olika sätt inbyggd i hans modeller om nationsbildning och statsbygge men den förekommer också i Stein Rokkans tidigare studier av politiskt beteende och röstningsaktivitet. I hans och Henry Valens analyser av klyftor och klyvningar i det norska samhället är relationerna mellan å ena sidan centrum d. v. s. stadsbefolkningen, borgerskapet och ämbetsmännen och å andra sidan periferierna d. v. s. befolkningen i olika utkantsbygder helt centrala.

Det karakteristiska för Rokkan är att detta inte är en enkelspårig relation som kan beskrivas med hjälp av ett enda kriterium. Förhållandet mellan centrum och periferi uppträder i olika former och på många livsdomäner. Själv var Rokkan särskilt intresserad av både de ekonomiska och kulturella grunderna för indelningen i centrum och periferi.

Antagligen borde man inte när man beskriver Stein Rokkans teorier enbart tala om polariteten eller motsättningen mellan centrum och periferi. Också som analytiker är Rokkan intresserad av kontakter. Hans tyngdpunkt ligger i att analysera samspelet och interaktionen snarare än motsättningen mellan centrum och periferi. Han undviker att ställa saker på sin spets, som såsom vi vet både är frestande och ofta förledande lätt inom samhällsvetenskaplig forskning.

Stein Rokkan skydde alla billiga trick och han gjorde det aldrig intellektuellt lätt för sig. Han reviderade ständigt sina resultat och han tillför oavbrutet sina tankegångar nya element. Under

sin karriär samarbetade han med eller anknöt sina tankegångar till teorierna hos ett stort antal ledande forskare på samhällsvetenskapens olika områden. I en grov och kanske något vilseledande ordningsföljd kan man nämna hans samarbete med eller beroende av forskare såsom T. H. Marshall, Karl Deutsch, Angus Campbell, S. M. Lipset, Reinhard Bendix, Talcott Parsons, Barrington Moore, S. N. Eisenstadt, Albert Hirschman, Immanuel Wallerstein, Perry Anderson, Charles Tilly o. s. v.

Rokkan var inte heller bunden av eller kan placeras i en enda vetenskaplig disciplin. Han rörde sig med stor säkerhet inom statsvetenskap, sociologi, institutionell ekonomi, historia, kulturgeografi och under sina sista levnadsårs utforskningar av språkliga periferier var hans tidigare språkstudier till stor hjälp. Inte minst i Norden där betoningen av det egna akademiska området ibland kan få lätt komiska uttryck var Rokkans bredd och oberoende av akademiska revir av ovanlig art.

Stein Rokkan försökte också i sina arbeten införliva praktiskt alla stora motsatser inom samhällsvetenskaplig forskning. Han var inte intresserad enbart av förhållandet mellan centrum och periferi utan han behandlar exempelvis ständigt samspelet mellan ekonomi och kultur samt effekterna av både kulturella, nationella och industriella revolutioner. Det finns i Rokkans arbeten också en klar spänning mellan ett nomotetiskt, generaliserande förhållningssätt och ett intresse för det idiografiska, historiskt specifika. Rokkan söker generaliseringar men han är hela tiden sensitiv inför och intresserad av konkreta historiska förlopp.

Det är förstås rimligt att fråga om det är möjligt att åstadkomma något enhetligt och bestående när man ständigt är färdig att pröva nya infallsvinklar och göra utblickar i olika riktningar. I Stein Rokkans fall var detta inte bara möjligt utan också hans stora styrka och källan till hans originalitet. Han är ständigt villig att pröva nya variabler, kon-

struktioner och ideer men under årtionden höll hans fast vid den grundläggande uppgiften att analysera variationerna och de varierande betingelserna för nations- och statsbyggen av olika typ. Det finns antagligen utforskare av nationsbildning som gjort djävare och mera originella observationer men ifråga om rikedom på information och vetenskaplig underbyggnad är Rokkans modeller enastående. De innehåller både teoretiskt generella och historiskt unika, för Väst-Europa specifika element. I Rokkans framställningar flyter dessa samman då han varken kan eller vill välja ett antingen generaliserande eller ett historiskt beskrivande framställningssätt. Analytiskt kan man i varje fall särskilja två olika aspekt. Å ena sidan har vi Rokkans allmänna modell eller hans grundläggande antaganden om nationsbildning och statsbygge. Å andra sidan har vi Rokkans historiskt specifika modell för nationsbildningen i Väst-Europa. Den har av honom själv och andra sammanfattats i uttrycket "Rokkans europeiska begreppskarta" eller på engelska "Stein Rokkan's conceptual map of Europe". Hur som helst, när man skall återge vad Rokkans sagt om politikens makroföreteelser är det dels hans allmänna antaganden om nationsbildningen, dels hans begreppskarta över Europa som förtjänar att beskrivas.

Rokkans viktigaste uppsatser och sammanfattande framställningar av sina nationsbildningsmodeller kan dateras till 1970-talet men man kan säga att praktiskt alla hans tidigare artiklar och arbeten utgör en sorts förstudier till sammanfattningarna på 1970-talet. Två särskilt betydelsefulla bidrag på 1960-talet var dels hans uppsats "Methods and Models in the Comparative Study of Nation-Building", publicerad i *Acta Sociologica* 1969, dels hans och S. M. Lipsets inledande uppsats i volymen "Party Systems and Voter Alignments", publicerad år 1967. En del av hans viktigaste tidigare studier publicerades i samlingsvolymen "Citizens, Elections, Parties" utgiven av Universitetsforlaget år 1970, men det är synnerligen svårt att hitta och känna till alla viktiga bidrag av Stein Rokkan. De måste letas fram från en ganska fascinerande blandning av långa stencilerade konferensuppsatser, inledande uppsatser i böcker, som han var med om att redigera, depescher, cirkulär och personliga brev av vilka kopior sändes till andra forskare överallt i världen. Øyvind Østeruds kritiska framställning av olika utvecklingsteorier i läroboken "Utviklingsteori og historisk endring" av

år 1978 innehåller en utmärkt kortfattad och systematisk beskrivning av Rokkans nationsbildningsmodeller.

Rokkan har själv vid en genomgång av olika teorier om nationsbildning presenterat sin egen modell som en syntes av tre olika förhållningssätt. För det första har vi strukturfunktionalismen, som särskilt betonar dels samhällsinstitutionernas differentering från varandra, dels den ökande nationella integrationen. För det andra har vi processanalysen som särskilt framhäver olika övergripande processer såsom penetrering, identitetsbildning, legitimitetsformering, politisk mobilisering och utjämning av välfärden. Processanalysen inriktar sig särskilt på att mäta och skatta olika slag av resurser som kan mobiliseras och användas vid konflikter och motstånd mot nationsbildning. För det tredje har vi den jämförande historieskrivningen, som i nationsbildningsanalyser särskilt analyserat dels olika konkurrerande eliter, dels befolkningsrörelser.

Rokkans modell eller grundantaganden bygger som sagt på alla dessa tre förhållningssätt. Han är för det första intresserad av de funktionella förutsättningarna för nationer och stater som system och bygger då på en reviderad version av Talcott Parsons berömda AGIL-schema. För att nationella system skall kunna fungera måste det finnas både en *ekonomi*, politiska institutioner för reglering och utövning av *makt*, mekanismer för konfliktreglering och kontroll av avvikelser genom *lag* och slutligen en *kultur* som skapar förenande band, solidaritet och en gemensam identitet. De fyra funktionella förutsättningarna, *ekonomi*, *makt*, *lag* och *kultur* differentieras från varandra under nationsbildningsprocessen men de är också domäner för olika slag av eliter, som bekämpar varandra och som omväxlande är starka under olika faser av utvecklingsprocessen.

Om ett struktur-funktionalistiskt schema ger ett allmänt teoretiskt klassificeringsschema så innebär inriktningen på processanalysen snarare ett intresse för konkreta och mätbara variabler. Studier av penetrering, legitimitetskriser, identitetsbildning, välfärdsfördelning o. s. v. brukar göras så att man analyserar de kvantitativa sambanden mellan förekomsten av olika slag av resurser och de politiska förlopp som nations- och statsbildningen utgör.

Stein Rokkan betonade också starkt vikten av att studera den politiska utvecklingen med hjälp av kvantitativa sifferserier och han blev som bekant också en ledande internationell organisatör



Stein Rokkan 1921-07-04 – 1979-07-22  
(Foto Bergens Tidende)

av data-arkiv för ekologiskt-historiska data om politisk utveckling. Hans metodologi har alltså ett tydligt och systematiskt samband med hans utgångspunkter. Han är emellertid inte bunden till en enbart kvantitativ metodologi. Han är som sagt också intresserad av historiska unika förlopp. Hans historiska orientering visar sig särskilt i hans intresse dels för konkreta konflikter mellan olika eliter i Europas historia och dels för de faktiska historiska relationerna mellan centra och periferier.

Vissa särdrag i Stein Rokkans sätt att arbeta gör att det är svårt att med säkerhet fastslå vad Rokkans modell riktigt innehåller. Hans produktion är utspridd över skrifter och papper av de mest olika slag. Till detta kommer spänningen mellan strävan till generaliseringar och intresset för det historiskt konkreta. Rokkan formulerar ständigt begreppsliga schemata och egenskapsrymder men i nästa skede använder han dem helt fritt och selektivt då han har konfronterats med nya data.

Enligt mönster från Talcott Parsons antar Stein Rokkan i ett av sina tidigare bidrag att nationsbildningen eller den nationella systembyggnaden sker i faser så att olika institutioner och eliter spelar en olika roll och har olika vikt under olika tider. Den första fasen består av den egentliga statsbyggnaden då de offentliga myndigheterna penetrerar sitt territorium med skattekrav, utvecklar post och vägar, inför kontroll genom rättsapparaten o s v. Den institutionella tyngdpunkten ligger i maktsfären. Den andra fasen är koncentrerad till den kulturella sfären och karakteriseras av kulturell standardisering och uppkomsten av gemensam religion och språkliga regelsystem. Den tredje fasen representeras av en utvidgning av medborgarskapet. Genom rösträttsreformer och systematisk definiering av skyldigheter och rättigheter läggs också grunden till det moderna partiväsendet. Processen är lokaliserad till den legala sfären. För det fjärde och slutligen har vi utbyggnaden av den sociala välfärden så att de enskilda människorna inte bara politiskt utan ock-

så socialt blir fullvärdiga medborgare. Dessa förändringar försiggår huvudsakligen i den ekonomiska sfären.

Øyvind Østerud påpekar det problematiska i att anknyta tidsfaserna till var sitt funktionella segment. Han påtalar också att den ekonomiska sfären hos Rokkan kommer med först i det fjärde skedet men att den ekonomiska sfären i själva verket vid statsbildningens första skede borde vara minst lika viktig som den rent politiska maktsfären. Statsbildning börjar ju ofta genom ekonomiskt röveri, utökad handel, export och import o s v.

För min del tycker jag att Stein Rokkan i själva verket i sina fortsatta framställningar av sin allmänna modell i ganska liten utsträckning använder sig av klassificeringen i de fyra institutionella segmenten eller av en indelning i specifikt fyra faser. Den stora institutionella motsättningen hos Rokkan är spänningen mellan ekonomi och kultur. I Europas historia kan vi observera både ekonomiska och kulturella erövningar och revolutioner. Kulturella erövningar och revolutioner har exempelvis varit anknutna dels till religiösa, kyrkliga, dels till nationella, språkliga klyftor. Den andra stora motsättningen har funnits mellan de nationella centra och periferierna. Huvudkonflikterna i Europas politiska historia kan också rätt väl beskrivas med hjälp av ett koordinatsystem där den ena axeln representerar den alternativa betydelsen av ekonomi och religion, och den andra axeln spänningen mellan centra och periferier. Det är också detta koordinatsystem Stein Rokkan använder när han skall karakterisera det nuvarande partisystemet i Europa. Europeiska partier kan också ganska träffande beskrivas och klassificeras just så att vi dels anger i vilken utsträckning partierna representerar antingen ekonomiska intressen eller kulturella inriktningar, dels avgör om partierna har sitt huvudstöd i antingen centra eller periferierna. Av de stora nationsbildningsmodellerna är Stein Rokkans också den enda som kan användas för att beskriva modern partistruktur på ett någorlunda rimligt sätt. De flesta andra nationsbildningsmodeller är dessutom vanligen så starkt inriktade på de stora länderna att de överhuvudtaget inte lämpar sig för generella beskrivningar av partisystemet.

Det är klart att Rokkans modeller eller grundantaganden här beskrivs i en mycket förgrovd eller stiliserad form. Det finns också andra egenskaper eller variabler som här inte alls har berörts. Själva nationsbygget försiggår genom transaktioner mellan olika centra eller mellan centrum och

periferi. Rokkans modeller är emellertid i hög grad vad man brukar kalla heuristiska. De erbjuder utgångspunkter och klassificeringsschema som hjälper att ordna och sovra olika slag av information men de innehåller inte egentligen specifika hypoteser som kan direkt prövas. Rokkan understryker också själv att grundmodellerna måste utarbetas och ges ett historiskt innehåll. Detta förklarar också varför Rokkan själv tillämpar sina grundmodeller och grundantaganden på ett mycket selektivt och fritt sätt.

Också när Rokkan går att utveckla sin begreppskarta över Europa ligger tyngdpunkten dels i två av de institutionella sfärerna nämligen just i den ekonomiska eller den kulturella sfären, dels i spänningen mellan centrum och periferi. Med en begreppslig karta avser Rokkan ett begreppssystem eller klassificeringsschema som summerar principerna för den geopolitiska differentieringen så att vi kan klassificera enskilda folkslag och länder. Det är differentieringen i Europa Stein Rokkan var intresserad av och han gjorde inga anspråk på att hans begreppskarta skulle gälla exempelvis också den tredje världen. Detta kan eventuellt av någon ses som en begränsning, men att försöka göra en begreppskarta över huvudprinciperna i Europas geopolitiska differentiering är i och för sig ingen liten eller anspråkslös uppgift. Den som är historiskt orienterad – och vem är nu inte historiskt orienterad i dessa dagar – frågar säkert antingen oroligt eller förargat hur det kan vara möjligt att pressa in en utveckling på över 2 000 år i ett enda begreppsligt schema.

Såsom tidigare har påpekats ligger Stein Rokkans utgångspunkter inte heller enbart i struktur-funktionalismens begrepp eller process-analysens variabler. Det är alldeles tydligt att Rokkans begreppsliga karta också bygger på den historiska bild vi alla har av Medelhavets regioner såsom den västeuropeiska kulturens vagg. Också i utgångspunkter för sin begreppsliga karta är Rokkan alltså inte enbart begreppsligt inriktad eller orienterad mot kvantitativa mätningar. Det historiskt specifika är viktigt och till det historiskt specifika i utgångspunkterna för Rokkans begreppsliga karta hör i särskild grad arvet från antikens Rom.

Sedan romartiden är axeln söder – norr helt central i Europa. Det romerska imperiet utvidgade sig mot norr men det skedde mera än på ett sätt. Det romerska imperiets expansion hade också ett klart samband med den inre differentieringen inom imperiet. Där fanns en militär-administrativ elit, som gjorde erövningar, där fanns en kyr-

ligt-kulturell elit, som penetrerade nya territorier med religiösa föreställningar och koder och där fanns en ekonomisk elit som utvecklade handeln. När romarriket upplöstes och den militärt administrativa strukturen föll sönder fortsatte det ekonomiskt betingade nätverket av städer och den kulturella organisationen under kyrkans ledning att dominera ekonomi och kultur.

Utgångspunkten för begreppskartan över Europa är fyra huvudfaktorer, nämligen

1:o strukturen hos nätverket av städer med graden av den kontroll som städerna utövade som viktigaste variabel,

2:o den kyrkliga organisationsformerna med tyngdpunkten på variationerna i kyrkans styrka och enhet,

3:o den språkliga gemenskapen med tyngdpunkten på variationerna i språklig enhetlighet,

4:o jordägoförhållanden med tyngdpunkten lagd på variationen i både jordbrukets ekonomiska betydelse och i jordbrukens storlek.

De två första kategorierna, stadsnätverket och kyrkan, tar sin utgångspunkt i egenskaper hos centrum, medan de två senare betonar problem i periferierna, som antingen kan acceptera eller förkasta kraven från centra.

Huvudvariablerna utgör fyra poler i ett koordinatsystem, där den ena axeln är ekonomisk, nämligen motsatsen mellan stadsnätverk och agrar struktur och den andra kulturell med kyrka och språk som poler. Att de två polerna på axlarna bildar en sorts motsatser baserar sig på att stadsnätverket och kyrkan antas representera egenskaper hos centrum medan inriktningarna på jordägoförhållanden och språk framhäver periferiernas problematik.

Det finns också underordnade variabler i Rokkans begreppsliga schema men de fyra ovannämnda är som sagt de viktigaste. Den begreppsliga kartan är avsedd att återge huvudprinciperna i den geopolitiska differentieringen mellan 1500- och 1800-talen. Av stora betydelse är att axlarna i koordinatsystemet faktiskt har historiska och geografiska motsvarigheter. Den kulturella axeln återger i många avseenden också syd-nord motsatsen i Europa. I söder har den katolska kyrkan överhöghet men i norr uppstod typiska nationalstater, där också den kyrkliga administrationen var klart knuten till nationalstaten och dess språkliga egenart. Den ekonomiska axeln är däremot en väst-öst axel. I väster uppstod välfärd och ekonomiskt överskott på basen av en urban och monetär ekonomi men i öster baserade sig ekonomin på jordbruk, tvång och militär makt.

Det har påpekats av många att Rokkans placeringar av enskilda folk och stater i klassificeringssystemet innehåller flera osäkerheter och vaga approximationer. Det är inte lätt att för en lång tidsperiod identifiera stater som har haft starkt föränderliga gränser. Ändå har det likafullt framhållits att Rokkans begreppsliga karta drar fram många centrala historiska processer och faktorer som ofta glöms bort av en mera konventionell historieskrivning.

I jämförelse med andra nyligen gjorda nationsbildningsmodeller är Stein Rokkan starkt pluralistisk. Han försöker behandla och beakta många olika faktorer i motsats till forskare såsom t ex Immanuel Wallerstein, Perry Anderson och Charles Tilly som brukar analysera nationsbildningens variationer med utgångspunkt i en speciell faktor eller process, som redan från början definierats såsom central. Det har redan sagts att Rokkans modeller är heuristiska. Modellerna innehåller inte specifika kausala hypoteser, men de framhåller faktorer som är centrala och värda att beakta. Man kunde kanske formulera det så att Rokkans nationsbildningsmodeller egentligen inte tillhandahåller förklaringar, men däremot visar de vad som är värt att förklara.

Det är många speciella egenskaper, som gör Rokkans begreppskarta till ett mycket värdefullt hjälpmedel vid analyser av de stora förloppen i Europas politiska historia. Begreppssystemet eller modellen visar för det första hur det finns vissa rumsliga eller geografiska ordningsprinciper som hjälper att förklara nationsbildningens och den geopolitiska differentieringens variationer. Det är inte bara motsatsen mellan centrum och periferi, som har ett geografiskt innehåll utan också nord-syd och öst-väst axlarna som har haft ett bestående socialt, politiskt innehåll. Rokkans analyser visar hur många särskilda faktorer såsom den religiösa organisationen eller den enorma språkliga differentieringen är faktorer med självständiga effekter på de stora politiska förloppen. Rokkans begreppskarta bekräftar och utbygger vissa föreställningar, som också tidigare varit kända. Till dem hör föreställningen om att den västliga kapitalismen förutsatte ett välutvecklat bälte av handelsstäder medan nations- och statsbildare i Östeuropa var pressade att bygga sin makt på stora jordägare samt på förtryck av både bönder och lägre samhällsklasser i de få och svaga städerna.

Rokkans både allmänna modell och begreppskarta över Europa utmärks av öppenhet. De kan utbyggas, revideras och framför allt erbjuder de utgångspunkter för nya modeller och mera de-

taljerade hypotser. Stein Rokkan var som sagt alltid i färd med att revidera vad han tidigare hade skrivit. Praktiskt taget alla hans texter innehåller påpekandet att vi måste få veta mera om de företeelser som utgjorde analysens objekt. I själva verket utgör Rokkans både grundantaganden och europeiska begreppskarta en sorts jättelika forskningsprogram.

Som forskare var Stein Rokkan ovanligt generös. Han sökte fram de bästa sidorna hos andra forskare, han var ständigt i färd med att uppmuntra andra och ofta yngre förmågor, han var villig att revidera sina egna ståndpunkter, han organiserade konferenser, möten och projekt till andras glädje

och han var inom flera olika samhällsvetenskapliga områden kontaktskaparen framom andra. Det finns också en nästan märklig samstämmighet mellan hans liv och hans forskning. Också som forskare knöt han trådar mellan olika utgångspunkter och han var ständigt i färd med att utveckla sådana ståndpunkter, teorier och modeller att han själv eller andra kunde gå vidare från dem. Hans begreppssystem och modeller är också i bästa mening stora forskningsprogram. De finns där för att vi skall kunna gå vidare från dem.

*Föredrag vid VI:e Nordiska statsvetenskapliga kongressen i Åbo, 17-19.8.1981*



---

## David Easton – kameleont med kontinuitet?

AV DAG ANCKAR

*Debate on Easton.* In the 1981:1 issue of the *Statsvetenskaplig Tidskrift* (The Swedish Journal of Political Science) Mr. Henrik Bang, post-graduate student at the Institute of Political Studies, University of Copenhagen, published an article on David Easton. Here, at the request of the editor, Professor Dag Anckar, Åbo Academy, Dr. Tom Bryder, University of Luleå, and Dr. Jan-Erik Lane, University of Umeå, comment upon Mr. Bangs article. A rejoinder by Mr. Bang is also included in the present issue.

Henrik Bang har i *Statsvetenskaplig Tidskrift* nr 1, 1981, publicerat en artikel betitlad "The Conflict Between the Traditions"; fråga är härvid om motsättningar mellan den förklarande, den förstående och den kritiska traditionen. Denna artikel skall jag på uppmaning av tidskriftens redaktion kort kommentera, och i det följande refererar jag till artikeln med utnyttjande av förkortningen HB.

Bang hävdar inledningsvis att meningsutbyten inom statskunskapen ofta kännetecknas av irrelevans, ignorans och irrationella politiska konflikter (vad sådana nu kan vara). Hans artikel är en illustration av att denna tes ingalunda är orimlig. Artikeln artar sig nämligen till en genomgång av ett antal för ändamålet utvalda inlägg i den debatt som David Easton väckt genom sin systemmodell för studiet av politik; den är räddning av Easton som Bang med denna genomgång vill främja kännetecknas enligt mitt förmenande i inte ringa grad av just de negativa egenskaper Bang vill utpeka.

Om jag har förstått Bang rätt är det en huvudpång i hans artikel att det finns en kontinuitet och konsistens i David Eastons författarskap som berättigar ett hänförande av Easton till främst den kritiska skolan. Till detta resultat kommer Bang genom att på Eastons produktion applicera vad som sägs vara Eastons hermeneutiska princip, nämligen ett sökande av element av konsistens eller helhet. Gör man så, skall man jämlikt Easton finna att "what at first looks like an apparent weakness may in the end prove to be entirely compatible with the whole context" (HB, 19). Detta har, menar Bang vidare, Eastons kritiker förbisett när de avfyrat sina kritikalvor från antingen den förklarande eller den förstående traditionens tankefort – kritiken går med sina på det ena eller det andra sättet begränsade utgångspunkter fel när den inte förmår se det visionärt komplementära

hos Easton som hos varje annan god företrädare för den kritiska skolan.

En sådan Eastonklassificering är objektet själv säkert införstått med, angeläget som det varit att framträda i tiden, vilken denna än varit. Problemet med att vistas längst fram i forskningsfronten vid alla dess förskjutningar och samtidigt visa kontinuitet är dock inte alltid alldeles lättöverkomligt för Easton – mannen som i ett av Bang återopat privatbrev (HB, 23) erkänner sin stora intellektuella tacksamhetsskuld till Marx och som skriver ett *magnum opus*<sup>1</sup> i vars författarregister vi förgäves skall söka namnet Marx. Bangs insats på denna punkt synes mig energisk, tänkvärd och självständig. Men jag kan nog inte komma ifrån att han härddrar tesen om den eastonska kontinuiteten och att han övertolkar eastonska formuleringar på ett sätt som inte alltid är acceptabelt. Hans parallelläsning av Eastons "Credo of Behavioralism" (1962) och "Credo of Relevance" (1969) för honom sålunda att konstatera (HB, 16) att vi har att göra med en skillnad i grad, inte i art – vad Easton gör i "Credo of Relevance", menar Bang, är att han flyttar en tyngdpunkt. De stridsrop Easton 1969 höjer till förmån för relevans och politisk aktion skulle m a o bara vara kraftigare återklanger från 1962, då det bl a hette att kunskap som utvinnes kan användas och att värdeutsagor inte är förbjudna så länge man kommer ihåg att de inte är empiriska förklaringar (!) Stora är då inte de krav på kontinuitet som Eastons hermeneutiska princip uppställer, och man kan undra om inte ganska många förstockade behavioralister skulle gå iland med att klara sådana inträdesförhör till den kritiska skolan.

Denna benägenhet att vara generös i en riktning men inte i en annan, dvs att ta fasta på det som stöder den egna tesen och negligera det som inte gör det ser jag som en svaghet i Bangs resonemang om Eastons kontinuitet;<sup>2</sup> jag vill inte heller vara riktigt införstådd med en hermeneutisk princip

---

som möjliggör ett sådant mått av godtycke att en för mig odiskutabel ståndpunktsändring blir "only a shift in emphasis" (HB, 16)<sup>3</sup>. För mig ger parallell läsningar av programmatiska Easton-texter närmast intrycket att mannen är en den politiska vetenskapens kameleont, som emellertid gärna ser sina färgväxlingar tolkade i termer av kontinuitet, så som Bang gjort.

Så må nu gärna ske. Jag måste tillstå att hela frågan om Easton skall anses höra till en tradition mer än till en annan för mig faktiskt ter sig skäligen ointressant. Prövostenen måste enligt mitt förmenande bli om Easton genom sina systemföreställningar varit vår disciplin behjälplig i framletandet av modeller, begrepp och andra verktyg vi behöver för att kunna studera och analysera politik. Det är detta Eastons kritiker varit intresserade av, medan den av Bang framlyfta frågan hur eastonska världsåskådningssingredienser slår ut på eastonska föreställningar inte stått i fokus. Bangs perspektiv är som sagt ett annat. Och när han från detta andra perspektiv levererar kritik mot inlägg med andra bevekelsegrunder gör han sig då skyldig till samma perspektivfel som han finner hos de förkättrade Eastonkritikerna. Men viktigare än så: kritiken är även från sina egna premisser mindre väl underbyggd.

Bang kommenterar bl. a. (HB, 10–12) en kritik som Michael Evans och undertecknad anfört mot Easton, nämligen att dennes systemmodell lämnar mycket litet rum för förklaringar av grupp-beteende och individbeteende i termer av motiv och intentioner. Detta klassificerar Bang som en kritik från den förstående traditionen, en kritik som påstås härröra ur "unresolved problems" i Evans' och min "world-view". Kritiken går fel, säger Bang och visar med Eastoncitaten dennes medvetenhet om att det politiska systemet som ett socialt subsystem är fundamentalt olik alla andra system – det har förmågan ändra sin målsättning, praktik och struktur. Men Easton har, säger Bang vidare, inte lyft fram just den teleologiska modellen. Han har i stället inkorporerat den med den materialistiska ram hans systemanalys i första hand erbjuder; han är medveten om de sociala strukturernas primat vis-à-vis medvetandestrukturer. Poängen med detta resonemang är att visa Eastons metodologiska holism där det förklarande och det förstående blir komplementära ting – saken måste ju fås till detta, annars vore Easton en klen företrädare för den kritiska skolan. Som enögda anhängare av den förstående

traditionen har Evans och jag inte insett hur denna holism opererar hos Easton, därav vår kritik.

De till antalet icke alldeles få av mina finska kolleger som upplever mig vara en räddningslöst förlorad positivist ser säkert med en viss bestörtning att Bang klassificerar mig som en företrädare för den förstående traditionen. I denna mening är etiketteringen nöjsam att ta del av; särskilt rättvisande är den inte. Merparten av min skrift om Easton som Bang utnyttjar<sup>4</sup> diskuterar och påvisar logiska och begreppsliga oklarheter hos Easton och hör om någonstans hemma i en förklarande tradition. Men gärna skall jag här för stunden kliva upp på en annan barrikad.

Låt mig från denna då för det första säga att Evans och jag väl inte är omedvetna därom att det intentionella har en plats i Eastons modelltänkande. Vad åtminstone jag har sagt är att platsen är fel, att Easton vill få oss att fundera (även i termer av intentioner, javisst) över problem som är ointressanta i den meningen att de helt enkelt är utomordentligt svår-föreställbara i verklighetens värld. Jag tänker givetvis på Eastons persistensföreställning, den som dirigerar de frågor han ställer utgående från sin systemmodell och den som blir den upphängningspunkt där det teleologiska inkorporeras med det materialistiska. Bang ser tydligen inga fel med denna upphängningspunkt. "The mediations between conscious goals and contingent circumstances, between intended and unintended consequences, between projected transformations and functional constraints can all be empirically investigated within the framework of the systems model", skriver Bang (HB, 12). Men så är nog inte fallet. Låt oss se hur Easton vill ha det.

"Theories of party politics, interest groups, legislative behavior, political leadership, administrative organization, coalitions, voting behavior and the like seek to understand varying parts of the allocative processes", menar Easton.<sup>5</sup> Själv är han intresserad av något mer än "varying parts". De allokativa teorierna har den bristen att de tar för givet en verklig och fortsatt existens av någotslags politiskt system. Så kan man dock inte göra. Det som här tas för givet måste ifrågasättas och problematiseras, undervisar oss Easton:

"Yet, without the existence of the system of behavior, we would be unable to discover those allocative processes, the variations in which require explanation".<sup>6</sup>

Följer en magnifik slutsats:

"There would be no decisions to be taken or implemented".<sup>7</sup>

Det är lätt att hålla med om att där det inte finns beteende där finns det ej heller beslut. Det är betydligt svårare att hålla med om att denna insikt skall göra frågan hur beteende kan förbestå till statskunskapens huvudfråga. Så vill Easton dock ha det. Bang har rätt däri att Easton är på det klara med att sociala system inte kastas hit och dit, utelämnade åt omgivningens nycker. Sociala system kan göra något åt sitt tillstånd och t ex manipulera den påverkan omgivningen utövar – detta är en essentiell utgångspunkt i Eastons modell. Easton summerar sålunda sitt huvudarbete, *A Systems Model of Political Life*: "We have seen that it is the peculiar capacity of any social system, including the political system, that it can cope with influences operating on it through positive, constructive actions".<sup>8</sup> Denna teleologiska insikt för honom dock till att fokusera på beteendesystems kapacitet att överleva och till den besynnerliga vantron att denna fokusering fångar in och integrerar all annan kunskap om politik:

"If we know how systems manage to cope with stress, how they manage to persist in the face of either stable or changing environments, other theories or sets of ideas aspiring to theoretical status that deal with various aspects of political life – decision-making, coalition strategies, game theories, power, and group analysis – all fit into place".<sup>9</sup>

Eastons av Bang applåderade insikt om kunskapens analytiska natur (HB, 8) ställer härvid Easton inför ett problem – systemet skall göra positiva och konstruktiva ting, men eftersom systemet är ett beteendesystem kan det i sig inte göra något, utan handlandet måste återföras på någon som handlar; "it" måste finna en aktör. Problemet löses: "A system may change itself so as to incorporate or absorb the effects of such influences, the responsible members of the system may anticipate and ward off the stress, or, once the impact has been felt, they may take measures to prevent any further action that might imperil the system".<sup>10</sup>

Så föder då berget en mus. Den teleologiska insikten, inskriven i statskunskapens kungsfråga, den som skall inkorporera all annan statsvetenskaplig teoribildning, utpekar systemledning ("responsible members") som bekymrade blickar på imaginära stressbarometrar, oroar sig för systemets fortbestånd och manipulerar inflöden av krav och stöd med detta fortbestånd för ögonen. Förvisso är det svårt att se hur alla de typer av teorier Easton uppräknar "fit into place" i ett så-

dant perspektiv.

Man kunde fylla en bok med exempel härpå, men låt mig bara säga att det politiska beslutsfattandet i t ex Finland har korporativiserats i hög grad under 1970-talet och att detta har förklarats på många sätt, inte minst intentionsbaserade, och med hjälp av en god del teoretiserande.<sup>11</sup> Vad betyder detta i ett eastonskt perspektiv – är det politiska systemet i Finland på väg mot undergång eller bort från undergång? Hur passar det nyssnämnda teoretiserandet in? Jag kan inte se annat än att iakttagelsen inte betyder något och att teoretiserandet bakom den inte passar in; ändå inrymmer de en mycket god del såväl struktur- som medvetandedeterminerat beteende som faktiskt försiggår och betyder något för människors väl och ve.

Eastons modell är skev på ett fatalt sätt. För Easton skall t ex "gatekeepers" diskuteras i termer av vad sådana personer och mekanismer utråder för att reglera ett inflöde av krav som om det blir för stort konstituerar ett hot mot systemets existens – den plausibla tanken att de som styr opererar med grindvakter i egoistiska syften, inte minst som instrument i interna maktuppgörelser, rimmar illa med hans perspektiv. Och de som styrs är intressanta endast som objekt som reagerar på stimuli; till yttermera visso är inte alla intressanta. "Who respond to the feedback stimuli?", frågar Easton, och ger ett svar: "they are part or all of the politically relevant members in a system, those who can and do participate in the political processes".<sup>12</sup> Alldeles bortsett från att det inte synes vara helt klädsamt för en företrädare för den kritiska skolan med ett sådant särhållande av viktiga och oviktiga folksegment, måste sägas att perspektivet är illa lämpat för att fånga in de intentioner, motiv och önskingar som ligger bakom det mesta av det vi gör när vi betar oss som politiska varelser.

Bang vänder sig med skärpa mot att jag karakteriserat Eastons systemmodell som elitistisk (HB, 12). Han menar att den i stället "delimits a democratic way of life", ett påstående som belägges med ett citat ur en Eastonskrift av år 1947, där Easton uttalar sig erkännande om "the democratic ideal". Så skulle man naturligtvis skriva då, åren efter Hitler och Mussolini, på samma sätt som man som amerikansk statsvetarpresident år 1969, med Vietnam jämte följdföreteelser för ögonen, gärna skulle se sin vetenskap i relation till "the real needs of mankind in time of crisis".<sup>13</sup> Men

den systemmodell som jag i likhet med andra kritiker av Easton varit intresserad av är i hög grad elitorienterad; här hjälper inga världsåskådningsnivåer. Den modellerar en bild av den verklighet vi skall studera, nämligen politiken, där eliten styr och ställer i akt och mening att säkra systemets fortbestånd och där folket uppfattas som en grå massa som reagerar på det eliten gör, ja t o m är införstådd med elitens ambition att rädda systemet.<sup>14</sup>

Jag menar att denna bild är falsk. Så handlar och tänker varken elit eller folk. Det är symptomatiskt att de empiriska exempel på systemundergång som Easton och även Bang (HB, 10) ger, där båda föglömmer att systemet inte är liktydigt med nationalstaten, har mycket litet att göra med "demand overload", otillräcklighet i "diffuse support" och andra systemteoretiska finesser som vi förutsättes vara intresserade av när vi griper oss an statskunskapens kungsfråga. De "system" som i dessa exempel sägs ha gått under har gjort så till följd av interventioner och krig, våld och blodsutgiutelse. Sådana ting förekommer olyckligtvis i vår onda värld. Men det var knappast med dem för ögonen som Easton skisserade sin generella teori. Och förskräckligheterna till trots: naturligtvis upphör inte "beteendet" med mindre än att alla blir ihjälslagna.

#### Referenser:

- 1 David Easton, *A Systems Analysis of Political Life*. John Wiley & Sons, Inc.: New York, 1965 (Easton 1965).
- 2 Easton 1965, s. 480. "During the previous discussion, I have taken advantage of the opportunity as it arose to emphasize that this mode of analysis tells us little about the way in which any particular type of system, such as a democracy, might persist. But it is a point worth reemphasizing. I have carefully and deliberately excluded this from among my objectives. I am not unaware of the fact that it conflicts so prominently with the very considerable pressures today to devote our energies at once towards an understanding of the conditions surrounding the persistence of democratic systems. Yet if we had succumbed and had accepted a study of the conditions and operation of democracy as our immediate purpose, our attention would have been seriously diverted from a general theory to a partial theory, one relating to democracy alone. It would thereby have defeated our main goal. (kursiv. DA). Jmfr David Easton, "The New Revolution in Political Science", *The American Political Science Review*, LXIII, 1969, No 4 (Easton 1969), s. 1056: "Today we need to temper our behavioral image of the discipline so that in these critical times we no longer see it as commanding us to devote most of our efforts to the discovery of demonstrable basic truths about politics (kursiv. DA). We will need to obtain more of our satisfactions from seeking immediate answers to immediate problems". – Etc., etc.
- 3 Var blir tyngdpunkten kunde man dock kanske fråga. Förvisso kan med Eastoncitat bevisas snart sagt vad som helst, men låt oss ändå notera att Easton i "Credo of Relevance" menar att "post-behavioralism need not be considered a threat to behavioral research but only an extension of it" (Easton 1969, s. 1055).
- 4 Dag Anckar, *David Eastons politiska teori: en intern och extern modellkritik*. Acta Academiae Aboensis, Humaniora, Vol. 50 nr 2, Åbo, 1974.
- 5 Easton 1965, s. 474.
- 6 Easton 1965, s. 476–477.
- 7 Easton 1965, s. 477.
- 8 Easton 1965, s. 480.
- 9 Easton 1965, s. 475.
- 10 Easton 1965, s. 480.
- 11 Ett försök till sammanfattning ges i Voitto Helander & Dag Anckar, "Structural Corporatism in Finland: An Essay on Developments and Causes", *Paper prepared for ECPR Joint Sessions of Workshops*, Lancaster, 29.3–4.4 1981.
- 12 Easton 1965, s. 401.
- 13 Easton 1969, s. 1052.
- 14 "The members of a political system need not sit back, as it were, to accept stress supinely", skriver Easton i en av Bang citerad passage (HB, 10). Här ritas alltså en bild där alla systemets medlemmar förutsättes förena sina politiska ambitioner i bemödanen att mota bort stress ...

# System, kritik, och politisk analys. Om Henrik Bangs rekonstruktion av Eastons systemteori och dess kritikers argument.

AV TOM BRYDER

Det kan inte förnekas att David Eastons systemteori för politisk analys har föranlett en större vetenskapsteoretisk debatt i modern statsvetenskap. Detta ämne är föremål för en systematisk granskning i Henrik Bangs uppsats, *The Conflict Between the Traditions* (Statsvetenskaplig Tidskrift 1981:1). Bangs självständiga bidrag består främst i en strukturering av frågor och tankeskolor med anknytning till Eastons input-output analys, post-behaviouralism, och inomvetenskapliga avhandlingar, och kritik av dessa.

I en första omgång urskiljes ett antal analytiska nivåer, där oenighet postuleras föreligga mellan a) den "förklarande" tankeskolan, b) den förstående eller hermeneutiska tankeskolan, och c) den kritiska – av Marxismen influerade – tankeskolan. För det andra sker en stringent problemformulering där nio centrala frågor i Eastondebatten preciseras, och dessa relateras såväl till Eastons egna verk som till "die Streit um Easton". Problemformulering knyts sedan ihop med de förutnämnda nivåerna, vilka Bang benämner "world-view level", "metascience level", och "science level". Bang använder sig vidare av ytterligare en nivå som dock mer får en undanskymd plats i framställningen, nämligen en "research-policy" nivå. På basis av en mycket bred beläsenhet inom området visar Bang slutligen hur Eastons världsåskådningsnivå "slår igenom" framför allt på den metavetenskapliga och forskningspolitiska nivån. Sambanden mellan de grundläggande världsåskådningsnivån och den vetenskapliga nivån är inte lika klart illustrerade.

Vid sidan av den systematiserande och analytiska ambitionen syftar Bang också generellt till att befria statsvetenskapliga debatter från "irrelevans, ignorans, och politisk konflikt" för att därigenom åstadkomma ett "verkligt och rättvist" tankeutbyte. I det senare fallet förefaller dock

Bang att själv ta patent på definitionerna, men som Lasswell och Kaplan (1950:XIX) påpekat: "Names constitute neither government nor the science of government".

En betydligt viktigare fråga rör nivåuppdelningen av Easton-debatten. Som bl a Sjöblom (1977) framhållit, behöver en mogen vetenskap inte alltid gå tillbaka till elementa. Sålunda saknas därför som oftast i kemisk, fysisk, matematisk, ekonomisk och psykologisk forskning de utförliga genomgångar av den egna vetenskapens "väsen" och objekt i vidare bemärkelse som vi ofta får dras med inom statsvetenskapen.

Därför får man sällan en forskning av den typ Bang åstadkommer inom dessa discipliner. Det råder helt enkelt konsensus om såväl metoder, objekt och kriterier för vad som är vetenskaplig verksamhet, och den forskningsmotivationella integriteten debatteras sällan i politiska termer, även om idéer om personlig ekonomisk vinning och äreslystnad kan förekomma i vissa exposéer. (Se t ex Blume 1974, Ravetz 1971).

Det kan naturligtvis påpekas att statsvetenskap, i likhet med sociologi, psykologi, och ekonomi får dras med problemet att det studerade objektet – om vilket vi försöker etablera generella och lagbundna utsagor – är försett med ett medvetande vilket medför självvalternerande profetior och därmed lägre grad av säkerhet i dessa vetenskaper än i exempelvis naturvetenskaperna. Men att därifrån postulera en fullständig relativism *vis-a-vis* såväl den egna verksamheten eller någon annan del av verkligheten à la Thomas Kuhn tjänar knappast varken något vetenskapligt eller socialt/politiskt syfte. Sociologer, som t ex Friedrichs (1970), vilka försökt använda Kuhn för att analysera den egna disciplinens debatter har typiskt fått överge den totala relativism som följer av det kunskaps sociologiska synsätt Kuhn före-

träder. Och Kuhns centrala begrepp "paradigm" har på annat håll konstaterats vara notoriskt mångtydigt (Masterman 1970).

Vetenskaplig verksamhet förutsätter en objektiv värld som vi söker kunskap om genom att etablera invarianshypoteser. Denna objektiva värld kan sedan bestå av mer eller mindre invarianta element eller fenomen. Det är detta som exempelvis Lasswell och Kaplan (1950:XX f) kallar grad av *indexstabilitet*. Invarianshypoteserna formuleras med hjälp av *begrepp*, som vi Percy Bridgemans efterföljd *operationaliserar* så att vi får *variabler*, dvs enheter, fenomen och objekt antas kunna anta mer än ett tillstånd. Variabler och variabelsamband, hypotetiska såväl som belagda, utgör elementen för *modellkonstruktion*, och det är just modellkonstruktion som är det statsvetenskapligt intressanta i Eastons skrifter, dvs det som skiljer bort det utomvetenskapliga residualen. Poängen i denna något vidlyftiga, men långt ifrån fullständiga vetenskapsdefinition, är att det faktiskt inte är så rörligt i den statsvetenskapliga världen som Bang vill göra gällande.

Visserligen har vi en begreppslig och metodologisk pluralism inom statsvetenskapen, men detta beror nog snarast på att man inom samhällsvetenskaplig forskning generellt, och i statsvetenskap speciellt, hållit dörrarna öppna för begrepp och modeller som vi intuitivt, eller med referens till "face-validity" tror oss kunna ha användning av. Därav den ofta hörda klagan om vetenskapen "med de flesta metoderna och de få resultaten". Den moderna politiska analysens landskap är nedludad med "conceptual frameworks" som ännu inte visat kunna frambringa vetenskapligt säkra resultat. Därför bör "conceptual frameworks" och "modeller" ständigt utsättas för en granskning med hänsyn till dels deras empiriska användbarhet, dels deras logiska egenskaper, och det är detta som föranleder den myckna litteraturen kring Easton, av vilken onekligen Dag Anckars genomgång tillhör de mer betydelsefulla (Anckar 1974; Cf också Bryder 1977).

Henrik Bangs analyschema, som det framgår på s 5, skall illustrera antalet möjligheter att gå vilse i Eastons texter. En stilla reflexion i detta sammanhang måste vara: Hur kan det komma sig att det skall behövas en speciell guide till hur man kan/bör läsa Easton (och hans kritiker)? Det är ett dåligt tecken på en vetenskaps situation om forskare inom disciplinen måste använda sig av komplexa konstruktioner – inte för att förstå sub-

stansen i påståenden om verkligheten utan för att få klarhet vad gäller ordval och presentationsform (jfr parsimoni-kravet hos Sjöblom 1968). Terminologi kan bli ett hot för en vetenskap om begreppsexercis används som ett substitut för empirisk analys, speciellt som förekomsten av deduktiva utsagor inom statsvetenskap är sparsam. Och även om Bang i många stycken förefaller behärska sin egen begreppskonstruktion – exempelvis i de jämförande avsnitten där han fritt rör sig mellan moraliska, metateoretiska och vetenskapsteoretiska frågor – så har dock analysformatet ett starkt drag av artificiell efterkonstruktion över sig, och de skamfilade fogarna i den Eastonska byggnaden, framför allt på det epistemologiska, logiska och utvecklingsmässiga området, kvarstår.

För som Bang själv konstaterar, i anknäring till genomgången av Eastons kritiker, har vi faktiskt att göra med en Easton I, II, och III. Easton I som skrev *The Political System* i början på 1950-talet, var en arg ung man som med förment rätt ondgjorde sig över statsvetenskapens teoretiska status och historicism, den radikale akademikern som skulle "göra upp" med elitism och fortsätta den tradition som enligt honom själv avstannat då Hegel och Marx gick ur tiden (sic!). Easton II är den teoretiske konstruktören som vill göra något åt det förmenta vetenskapliga eländet, behaviouralisten som vill åstadkomma en empirisk relevant begreppskonstruktion med en vetenskapsteoretisk säker förankring. Men på liknande sätt som Parsons före honom började sammanblanda "aktörsteoretiska" med "systemteoretiska" element, börjar här Easton göra detsamma. Men sammanblandningen kunde i och för sig ha gått för sig om elementen från de respektive teoridelarna hållits begreppsligt isär och sammanfogats i en hypotetisk helhet. Easton blandar emellertid ständigt ihop de empiriska och analytiska systemen, och detta skapar begreppslig oreda då han använder samma begrepp för att beteckna olika fenomen (möjligen som ett resultat av hans radikala kritik av Pareto, som indirekt skymtar fram i kritiken av Lasswell.)<sup>1</sup>

Easton III är postbehavioralisten som börjar komma med "public statements" och som försöker rekonstruera sitt livsverk som en enhet på ett sätt som man nog, i likhet med Bang, kan säga har likheter med den "kritiska tankeskolan" och Jürgen Habermas idéer. Tyvärr är det här, och inte i den vetenskapligt konstruktiva delen av Eastons arbeten, som Bang förankrat sin analys, och jag anser detta vara beklagligt då förfat-

taren härigenom endast indirekt berör objektet för statsvetenskaplig forskning: auktoritativ värdefördelning, makt, inflytande och auktoritetsrelationer, kollektiva och individuella beslutsprocesser i sociala system osv.

Vad Bang faktiskt åstadkommer är ett slags "context-of-justification" för idén att det finns ett starkt sammanhållet firmament i allt vad Easton skrivit. Man kan förstå att Easton – som själv en gång gick våldsamt till angrepp på Lasswells förmenta inre logiska och utvecklingsmässiga inkonsistens – kan glädja sig över Bangs efterkonstruktion. Det förefaller mig emellertid vara en smula märkligt att det i sig skulle vara speciellt förtjänstfullt att i vetenskaplig verksamhet vidhålla något slags "continuity-of-standpoint" perspektiv. Easton gör det själv – därav det myckna refererandet i hans egna böcker till sig själv som auktoritet inom statsvetenskapen.<sup>2</sup> Men är inte en av de få goda saker som den kritiska teorin pekat på att det framför allt är i förmågan att självkritiskt värdera den egna teoretiska verksamheten som man känner igen vetenskapsmannen från ideologen? (Meszaros 1973).

Med tanke på den tyska positivismstriden, och den förankring som Bang förefaller ha i den kritiska teorin, är det en smula märkligt att han på den vetenskapliga nivån diskuterar Eastons systemmodell utifrån kriterierna att god vetenskap skall a) producera sanna utsagor, b) autentiska insikter, och c) understödja kloka (prudent) beslut. Är inte detta August Comte om något? Var tog positivismkritiken vägen här? Visserligen kan Bang kalla detta den kritisk teorins "basic principle concerning the analytical nature of knowledge", men i så fall förleds man osökt associera tillbaka till George Orwells slutord i *Djurfarmen*.<sup>3</sup>

Vad gäller Bangs etikettering av Easton-debattens deltagare är jag inte säker på att han lever upp till den inledande ambitionen att skapa grundlag för ett "verkligt och rättvist" tankeutbyte. Om Miller heter det tex att han har en begränsad "world-view", och Anckar sägs ha åstadkommit en "home-spun synthetis between von Wright and Popper". Måhända är dessa beskrivningar inte pejorativa i sina syften, men de kan lätt uppfattas så. Under alla omständigheter är de inte särskilt rättvisande. Vad man däremot rimligen kan säga är att Miller och Anckar (och de flesta andra deltagarna i Eastondebatten med, för den delen) har haft andra och mer direkt statsvetenskapliga syften än Bang, syften riktade mot framför allt det empiriska studiet av politik samt förbättringar av

de analytiska verktygens logiska skärpa. Men detta förutsätter i sig en inomvetenskaplig konsensus, oavsett *Weltanschauung* och metavetenskapliga spekulationer.

Därför är jag helt oenig med Bang när han utifrån en tolkning av Easton (s 18) påstår att, "With regard to political science . . . we are free to define politics in any way we wish and to organize these definitions with the aid of whatever instruments and languages we bring to the knowing process." Vare sig man ser detta som en premiss eller slutsats av Bangs analys kan vi inte låta relativismen gå så långt. Vetenskaplig verksamhet fordrar integrationssträvanden, och bedömningen av vad som är värt att integrera måste på något sätt relateras till logiska kriterier och/eller empiriskt fruktbara forskningsresultat. Metodologisk pluralism kan inte vara ett vetenskapligt ändamål i sig, utan bör ses som ett temporärt medel för statsvetenskapen att uppnå säkrare forskningsresultat på längre sikt.

#### Noter

- 1 Framför allt i Easton (1950), men även i Easton (1953). I början av 1950-talet var det på modet att kritisera allt Pareto skrivit, detta till följd av Paretos förmenta samröre med den italienska fascismen. I USA drabbade detta främst medlemmar ur den sk Paretogruppen vid Harvard, tex John Henderson, Elton Mayo, och i någon mån oförskyllt Talcott Parsons. Pareto bekyldes bl a i vetenskapliga sammanhang för "psykologism", en anklagelse som Raymond Aron föredan formulerat i slutet av 1930-talet.
- 2 I del I av Easton (1965), tex refererar Easton till sig själv 21 gånger av sammanlagt 34 referenser. I vissa kapitel refererar han nästan uteslutande till sig själv.
- 3 Jfr Orwell (1945): "The Creatures looked from pig to man, and from man to pig, and from pig to man again; but already it was impossible to say which was which."

#### Referenser

- Anckar, D (1974): David Eastons Politiska Teori. Acta Academiae Aboensis Vol. 50, Nr 2. Åbo.
- Bang, H (1981): The Conflict Between the Traditions. Statsvetenskaplig Tidskrift, 1, (1981), 1–20.
- Blume, S(1974): Toward a Political Sociology of Science. Free Press. New York.
- Bryder, T(1977): Recension av D Anckar: David Eastons Politiska Teori Statsvetenskaplig Tidskrift 4, 1977, 302–305.
- Easton, D(1950): Harold Lasswell: Policy Scientist For a Democratic Society Journal of Politics, 12, 1950, pp 450 ff.

- Easton, D(1953): *The Political System*. A Knopf. New York.
- Easton, D(1965): *A Systems Analysis of Political Life*. John Wiley. New York.
- Friedrichs, R(1970): *A Sociology of Sociology*. Free Press. New York.
- Lasswell, H – Kaplan, A(1950): *Power and Society*. Yale University Press. New Haven.
- Masterman, M (1970): *The Nature of a Paradigm*. I Lakatos – A Musgrave eds.: *Criticism and the Growth of Knowledge*. Cambridge University Press 1970, pp 59 ff.
- Meszaros, I(1973): *Ideology and Social Science*. I *Socialist Register* 1972 pp 35 ff. The Merlin Press. London.
- Orwell, G (1945): *Animal Farm*. Penguin ed. 1974. Harmondsworth.
- Ravetz, J (1971): *Scientific Knowledge and Its Social Problems*. Penguin. Harmondsworth.
- Sjöblom, G (1968): *Party Strategies in a Multiparty System*. Studentlitteratur. Lund.
- Sjöblom, G(1977): *The Cumulation Problem in Political Science. An Essay on Research Strategies*. *European Journal of Political Research*, 5, (1977), 1–32.



# The systems model and political science

BY JAN-ERIK LANE

## § 0.

In a provocative review and partly brilliant analysis of the Easton critique H. Bang raises the basic question of the applicability of a systems model to the understanding of political data (Bang 1981). Bang shows convincingly that there are different approaches to the *ontological* as well as the *epistemological* implications of the relevance of the systems modeling of political data outlined by David Easton in his classical text *A Systems Analysis of Political Life* (1965). Bang's framework – complicated and not always quite exact – may be reduced to a simple 2 x 2 Table (p. 5).

To both the Understanding Tradition and the Critical Tradition the existential recognition that the social reality includes subjective phenomena like pieces of cognition, volition and valuation has profound consequences, but the Critical Tradition distinguishes itself by its insistence upon the fundamentally subjective mode of social science organisation, the emphasis on the interest orientation of knowledge and the denial of the possibility of a value-neutral Erkenntnis. Bang fails to make the crucial distinction between two types of Explanatory Traditions: while both firmly be-

lieve in the possibility of making distinctions between descriptive and prescriptive language one Tradition (I) differs from the other (II) by the denial of the existence of so-called inner behavior. The adherence to a subjective ontology is by no means tied to a subjective epistemology which the methodology of Max Weber so clearly shows – in the most excellent interpretation of H. H. Bruun, *Science, Values and Politics in Max Weber's Methodology* (1972). In the orthodox Marxist Tradition the subjective dimension of reality is regarded as an epiphenomenon and all knowledge including science is socially determined. The distinction between the Explanatory Tradition (II) that transcends behaviorism and the Understanding Tradition concerns, of course, the cognitive status of a faculty called Empathy. True, there is a variety of Marxist positions along the two dimensions in the 2 x 2 Table. Moreover, Bang's argument includes a *model type distinction*; he states: "This intransigent discussion concerning the subject matter of the social sciences – which takes place externally as well as internally between the two traditions at the matascientific level – at last winds up with the different products

Table 1. Meta-scientific traditions

Epistemology \ Ontology	Objective	Subjective
Objective	The Explanatory Tradition I	Tradition II the Understanding Tradition
Subjective	the Marxist Tradition	the Critical Tradition

at the scientific level, comprising any general understanding which can respond to challenge and questions. Depending on which world-view function they perform and which meta-subject they explore, these products appear in three different explanatory models. Those derived from theory construction/behavior appear as causalistic models, those derived from theory construction/social facts appear as quasi-teleological models, and finally those derived from organization of enlightenment/social definitions appear as teleological models." (Bang 1981:4).

I will argue that Bang's way of making the model distinction between causal models and teleological ones is inadequate and that an understanding of the scope of a systems model for the interpretation of political data depends upon how that model distinction is conceived. I believe that the Bang argument can be developed still further once it has been clarified how the systems model relates to the distinction between causal and teleological models – a task to which I now turn, a task that requires an examination of a few basic problems in systems analysis. Bang makes a number of assertions about these fundamental problems in systems analysis; his manner of treating them asks for an elaborate comment. Bang states: "The incorporation of the teleological model within the materialistic framework of systems analysis springs in this way from a methodological holism which, according to Easton, stands between pure individualistic reductionism and philosophical holism – i e a holism which asserts both the need to take account of the special properties found when individuals interact as an organized group and the need to reduce behavior to observable individual interactions." (Bang 1981:11–12). The clarity in the debate may be enhanced if these topics lumped together by Bang are treated on their own terms: *systems analysis*, *holism* and the *nature of a teleological model*. These notes contain an outline for such a disquisition.

#### § 1.

For the purpose of stating what is characteristic of a systems model it is expedient to make a distinction between specific systems theories like the Eastonian one and the General Systems Theory. Specific systems theories deal with limited phenomena like the political system, the social system or the personality as a system, whereas the General Systems Theory – GST – contains a theory or an outline of a theory for all systems. Since

GST is incomplete in several ways and its cognitive status is unclear it should be analyzed separately, because criticism against GST is not necessarily relevant to specific systems theories.

#### § 2.

There is a set of works or concepts that usually occur in specific systems theories. The vocabulary of systems theories has a certain degree of coherence and there is a set of minimum words common to the theories, models and approaches labeled "systems analysis".

#### § 3.

The word "system" is sometimes given a narrow definition, sometimes a wide definition. The Hall-Fagen standard definition of "system" is vague but not ambiguous:

DF1. A system is a set of objects (elements) with relations between the objects and between their properties (Hall & Fagen 1956:18).

From the Hall-Fagen definition follows that it is difficult to point out something in the social world that is not a system. Most social phenomena may be regarded as composed of parts, and some relation between these, e.g. time and space relations, can always be identified. The wide range of the word "system" according to DF1 is due to the fact that no restrictions have been placed on the three key words in the definition. A narrow definition of "system" introduces qualifications on object, relation or property.

#### § 4.

Some theorists have stated criteria which would sort out trivial from non-trivial systems, thus introducing narrow definitions of "system". Examples of such criteria are: (a) constancy in time: only such relations between the parts as persist over time would be accepted as constitutive of a system (Parsons 1965:36). (b) causal relations: only such relations as can be called "causal" can be accepted (Parsons 1966).

Two objections may be made against such criteria. It is difficult to create unambiguous criteria of the kind suggested: how long should a relation persist in order to bind together a non-trivial system? The use of the criterion causal relation would result in an exclusion of social systems usually considered non-trivial, e.g. systems where only relations of space are valid between the parts. As Easton emphasized in *Framework for Political Ana-*

*lysis* (1965) the classification of systems into interesting and uninteresting ones depends on the problem and cannot be made a priori; if the problem is to study the social system that is composed of the interaction of two or several actors, then certain relations are obviously interesting like power, prestige, approval, etc whereas a time property may be uninteresting. The definition of "system" is necessarily vague in order not to exclude a priori applications that could prove interesting.

#### § 5.

Certain kinds of systems and certain properties of these systems are of focal interest within social science systems theories; other kinds of systems and properties are not considered relevant. Systems theory deals with *empirical* systems which are described by means of *theoretical* systems. Sometimes the latter are also called "models". An example of an empirical system is the political system and examples of theoretical systems are Easton's and Almond's theories of the political system.

#### § 6.

A distinction may be introduced between abstract systems and concrete system. This distinction divides the set of empirical systems into two subsets. An example of a concrete system is a person whereas the aspects of that person that enter into an interaction system constituting a part of a social system belong to an abstract system (Levy 1952: 35-36). Whereas a concrete system exists apart from other such systems, abstract systems are units that come about as a result of various degrees of abstraction from the concrete; such entities are not capable of a separate existence apart from these concrete phenomena. Systems theories deal with abstract systems, called "analytical systems". A social system is an abstract aspect of concrete systems, viz persons, and a political system is an aspect of social systems.

#### § 7.

Static systems are often distinguished from dynamic systems:

DF2. A static system is a system whose relations are only relations of space.

DF3. A dynamic system is a system into which relations of time enter.

From these definitions it follows that static sys-

tems are unchanged over time. An example of a dynamic system is the Swedish political system. The systems dealt with in systems theories are usually dynamic systems.

#### § 8.

The concept of environment is crucial in the Eastonian systems model.

DF4. An environment is the set of objects that has an input-relation or an output-relation or both to a system.

The application of the concept of environment depends on the choice of system. If  $e_i$  is an environment, it is an environment for a system  $a_1$ ,  $a_2$  or  $a_3$ . A set of objects can constitute a system as well as an environment but not so that  $e_i = a_j$ . What belongs to a system and what belongs to its environment is settled by the problem. In some cases it may be instrumental to divide the set of objects into two classes: a system and an environment. If one wants to describe the structure of a political system at a certain time, it may not be necessary to introduce the concept of environment, whereas this may be required in a change analysis, which is of course the case in the Eastonian systems analysis. It is possible to divide the empirical, abstract and dynamic systems into closed and open systems.

DF5. A closed system is a system that has no environment.

#### § 9.

A social system can be part of another more comprehensive social system just as a (para) political system can be part of a more comprehensive political system. On the basis of the distinction between system-subsystem a distinction between two different levels of analysis can be introduced: macroscopic-microscopic. Macro analysis focusses on properties of wholeness, whereas micro analysis aims at an analysis of the properties of subsystems. The property of wholeness describes the extent of dependence between the component parts of a system: a system is characterized by wholeness to the extent to which a change in any part brings about a change in every other part (Hall & Fagen 1956: 21). Some systems are highly sensitive to change in their constituent parts like Third World political systems; polyarchies on the contrary may withstand major changes in some

parts without suffering alterations in other parts. A modern society can be classified as more dependent in the system sense than an agrarian society.

#### § 10.

Progressive segregation occurs in a system to the extent that the degree of differentiation is increasing (Hall & Fagen 1956:22). Progressive segregation in a system takes place when the system passes through a transition from a living state to a dead one. Take e.g. the division of a political system: the different roles that were earlier connected in a hierarchical network are separated from each other to be integrated into two new hierarchical networks (Germany in 1945). Another example of this property is growth. "Growth" refers to the state of differentiation of a system into subsystems which are more or less functionally specific. A favorite social science example is the division of labor. When classifying societies some measure of segregation like the degree of differentiation of roles often forms a basis of division for distinguishing between primitive and modern societies.

#### § 11.

Progressive systematization takes place in a system in so far as there is an increase in the amount of wholeness (Hall & Fagen 1956:22). Progressive systematization occurs when systems are integrated into new systems and when new relations between the different parts of a system are created. A typical example is the *integration* in a society of different collectivities. A political system may undergo progressive segregation at the same time as it passes through a progressive systematization. The transition from a primitive polity to a modern one means that out of a number of more or less autonomous collectivities with a low degree of division of labor a differentiation of roles takes place. Every collectivity is not responsible for all the functions, but a division is brought about. With regard to the performance of functions progressive segregation occurs. At the same time a progressive systematization takes place as the functionally specific subsystems become dependent on each other with respect to the conditions for the carrying out of functions. Progressive segregation and systematization may constitute action parameters in the political system, which is of course the case in the Eastonian systems model.

#### § 12.

Centralization is a systems property. A system is centralized in proportion to one part being a dominant part, i.e. a small change in that part brings about a change in all the other parts, and this part is independent of changes in the other parts (Hall & Fagen 1956:22). The property of centralization may occur in connection with the progressive segregation and the progressive systematization of a political system; the property may function as a causal factor between progressive segregation and progressive systematization, e.g. national roles in a society.

#### § 13.

The systems concept of compatibility or harmony stands for a relation between a system and its environment or between a system and another system or between subsystems within a system. It is a property for varying degrees of coexistence and well integrated behavior, summarizing causal relations between different structures and between different functions. The Parsonian concepts of universal imperatives and structural imperatives may be regarded as an application of this concept (Parsons 1966:26–36, 177–180). A fundamental idea of Parsons is that a society is a more or less centralized system that can persist over time only if it is compatible with the environment and if the structure of the dominant subsystem is compatible with the structure of the other subsystems. With the help of the concept of compatibility concepts like conflict and reciprocity can be introduced into a systems analysis.

#### § 14.

A subset of systems has the capacity of responding to stimuli from the environment with stimuli directly to the environment. Systems can be classified according to the degree of responsiveness. DF6. A feedback system is a system with the property of introducing outcomes of one or several output-states as input-states.

Whereas responsiveness only implies the capacity for direct external response, feedback means the capacity for indirect external response, i.e. the capacity for external response to stimuli from the environment through a process in which outcomes of an external response are mirrored back to the system. Two different kinds of feedback responses can be distinguished.

- DF7. A negative feedback system is a feedback system in which the effects of external stimuli are counteracted by system responses.
- DF8. A positive feedback system is a feedback system in which the effects of external stimuli are strengthened by system responses.

#### § 15.

In the Eastonian analysis political systems are regarded as included in the set of stable systems.

DF9. A stable system is a system in which a state is maintained over time.

The state that the variables of a stable system maintain or tend to maintain is called "equilibrium" or "homeostas". Two kinds of equilibria are possible, static equilibrium and dynamic equilibrium. The word "homeostas" is sometimes reserved for dynamic equilibria. Adaptive stable systems are dynamic equilibrium systems; they are described by means of negative feedback; closed stable systems are characterized by stationary equilibrium. Open non-adaptive systems and positive feedback systems cannot be stable systems. It is important to distinguish between the state of the system that is maintained over time and the values of the variables that maintain the state. The variables of a system with dynamic equilibrium can vary in value compared with each other and yet the values of the variables produce a condition, which brings about the equilibrium state of the system. Much of the difficulties with the Eastonian systems model stems from the fact that it is not clear how political systems are to be interpreted as stable system, what persistence is and what factors effect system persistence.

#### § 16.

Political systems seem to belong to a special subset of systems, so-called ergodic systems.

- DF10. An ergodic system is a system whose state of equilibrium is not dependent on the initial state of the system; a change in the initial state does not necessarily bring about a change in the equilibrium.

Ergodic systems are the adaptive stable systems which have the property of *equifinality*. Systems with equifinality can attain dynamic equilibria from a number of different initial conditions, and systems can be classified according to the degree of causal dependence on the initial state.

#### § 17.

The scientific value of the taxonomy of the systems concepts and systems types introduced can be appraised only instrumentally depending on if its employment results in theoretically interesting propositions and fruitful classification of empirical systems. This question should be sharply separated from the evaluation of General Systems Theory. The foremost advocate of a general systems theory is Bertalanffy in his *General Systems Theory* (1968). In Bertalanffy's articles there are many different ideas; a criticism leveled against some of these is not necessarily relevant with respect to other ideas. Some can be adopted without contradiction; others must be rejected.

#### § 18.

It is necessary to sort out the various components entering into what Bertalanffy calls the "General Systems Theory":

- (a) Specific systems theories of certain properties of the organism (Bertalanffy: 155-185, 120-138).

From a methodological point of view these theories are non-controversial: specific systems theories should be judged according to prevalent criteria: on the one hand the fact that they are empirically scientific theories, on the other the evidence elicited through tests.

- (b) A specific systems theory about the difference between two different kinds of systems, closed and open systems (pp. 139-155).

The following applies to closed systems: the first law of thermodynamics, according to which the total amount of energy in a system  $S$  is constant or  $dU=dQ-dW$  ( $U$ =energy,  $Q$ =heat and  $W$ =work); the second law of thermodynamics, according to which the amount of free energy in  $S$  can only decrease or  $ds>0$  for every change in the state of  $S$  ( $s$ =entropy). The state of equilibrium in a closed system is a static equilibrium, and has properties like: does not perform work, probable, chaotic state; one - one determinism according to classical mechanics. The following applies to open systems: the first but not the second law of thermodynamics: of open systems it is true that the amount of free energy can increase or  $ds=des+dis$  ( $es$ =external entropy and  $is$ =internal entropy). As the externally introduced entropy may be negative, the total amount of entropy may diminish. This applies to dynamic systems of equilibrium, which are characterized by: improbable, organized and capable of performing work; many - one determinism: equifinality,

overshoot and false start. What Bertalanffy calls "closed" and "open" systems have been defined above as a closed, stable system and an open, stable and ergodic system respectively. According to K Boulding all kinds of social systems belong to the set of open systems (Boulding 1956).

(c) General Systems Theory (GST).

#### § 19.

Bertalanffy points out that GST is not a complete theory (Bertalanffy:55). The object of the theory is as follows: "Its subject matter is formulation of principles that are valid for 'systems' in general, whatever the nature of their component elements and the relations or 'forces' between them." (p. 37). There would be some significant differences between specific systems theories and a complete general systems theory. The basic problem in GST is how to go about finding the underlying structure of all systems? The fundamental idea in Bertalanffy is that the invariances that characterize systems are to be found in isomorphisms between different laws; such laws are called "homologies": "The isomorphism found in different realms is based on the existence of general system principles, of a more or less well-developed 'general system theory'." (p. 84). The first task for the development of a general systems theory is the collection and classification of isomorphisms between laws. Two laws are isomorphic if notwithstanding the fact that what they state something about are different objects and different relations, an arrangement of the objects of the two systems can be made which preserves these relations (Kaplan 1964:185). Laws may have the same structure, e.g. an exponential function. On the basis of the existence of isomorphisms between laws Bertalanffy puts forward two theses which can be regarded as fundamental to GST.

(a) The ontological thesis reads: "(The homology of system characteristics) . . . is a formal correspondence founded in reality in as much as it can be considered as constituted of 'systems' of whatever kind." (Bertalanffy:85). An isomorphism confirms the ontological thesis only if the fact that the same mathematical relation applies in both laws also means that there is a common pattern underlying the laws and that this pattern is characteristic of nature. That need not be the case. The ontological thesis is erroneous. It is not possible to deduce empirical properties from merely mathematical properties.

(b) The epistemological thesis states that the

existence of isomorphisms shows "... the fact that certain laws of nature can be arrived at not only on the basis of experience, but also in a purely formal way." (Bertalanffy:62-63). This is incorrect. It is possible to state that two laws are isomorphic. That is an *ex post* statement. But *ex ante* this is impossible. How is it possible to know between what *laws* there is an isomorphism, i.e. what ontological structure similar formulas have in common?

#### § 20.

The task for GST is to elaborate a system of isomorphisms. The theory would in effect consist of propositions about mathematical structures and GST would become a purely mathematical discipline investigating all possible kinds of functional relations. It would then not be an empirical theory, since as a mathematical theory it would not fulfil the condition of falsifiability (Popper). Nor does it possess any explanatory or predictive power – it cannot be tested empirically. C. Hempel states: "Thus, e.g. in the study of structural similarities between the laws governing different classes of phenomena, system theory could not predict 'new' isomorphisms: it would have to wait for empirical research to establish general laws for a new field, and it could then examine those laws for structural similarities with previously accepted ones." (Hempel 1951:315). A general empirical systems theory, i.e. a theory of all kinds of systems, constructed on the basis of the two theses specified, the ontological and the epistemological one, is a logical impossibility.

#### § 21.

The ideal for GST is an axiomatic theory, formalized in mathematical terminology. Bertalanffy gives an account of an attempt at a theory with such a structure. A number of the systems concepts introduced above in a non-formal style are described mathematically with the aid of differential equations (Bertalanffy:60-80). However, a mathematical description of empirical concepts does not result in an empirical theory of systems, as axioms or propositions are lacking. The translation into mathematical language may increase the exactness of the concepts, but it does not result in knowledge about reality.

#### § 22.

Bang fails to recognize the importance of disting-

uishing clearly between specific systems theories and a general systems theory, GST. Whereas the former are empirically scientific theories and can be studied from several points of view like cognitive structure and confirmatory evidence, GST is not an empirical theory. GST can be a tool when constructing theories; it has the same status as paradigms and taxonomies, namely that of an approach. I now turn to two salient problems in systems analysis, reductionism versus holism and the nature of teleological explanation – two subjects which Bang treats in an unsatisfactory manner.

### § 23.

Systems theories and GST in particular developed from philosophical notions like vitalism, the teleological idea of the universe, and ideas of emergence. All of them are opposed to empiricism, atomism and the mechanistic idea of the universe. It is often maintained as Bang does that the latter ideas are characterized by reductionism and the former by holism. It is possible to define and analyse the two doctrines starting from the following proposition:

(HS) "The Whole is more than the Sum of its Parts"

Holism maintains that the proposition (HS) is true, whereas reductionism rejects (HS). However, the contrast between holism and reductionism is not necessarily contradictory. It may be contrary, i.e. a third possibility exists. Such a possibility has been put forward by E. Nagel in his analysis of the holistic thesis and the reductionistic thesis (Nagel 1966, Nagel 1969).

### § 24.

(HS) is either trivially true or trivially false depending on how the key words are defined. The following example can be used: Let  $K'$  = the ordered set (1, 3, 5, ..., 2, 4, 6, ...),  $K'_1$  = the ordered set (1, 3, 5, ...),  $K'_2$  = the ordered set (2, 4, 6, ...),  $K$  = the set of natural numbers and  $K$  is not an ordered set,  $K_1$  = the set of all odd natural numbers and the set is not ordered,  $K_2$  = the set of all even natural numbers and the set is not ordered. (HS) can be reformulated into:

(P1) The set  $K'$  is a whole that is the sum of the parts  $K_1$  and  $K_2$ ;

(P2) The set  $K'$  is a whole is the sum of the parts  $K'_1$  and  $K'_2$ .

The first proposition is logically false whereas the second one is logically true. Provided that there is a whole consisting of ordered parts, i.e.

parts and relations, and "sum" means addition of the parts regardless of the relations, then (HS) is trivially true. But if "sum" means addition of ordered parts, (HS) is trivially false. A way of saving the holistic thesis is to maintain that a part  $A$  of a whole is something else than  $A$ , when it is not part of a whole. The whole determines the properties of  $A$ . However, such a proposition is self-contradictory, as  $A$  is first identified with  $A$  and then  $A$  is said to be distinct from  $A$  (Nagel 1966).

### § 25.

Whether a whole like a political system can be reduced to the sum of its parts or not is an empirical question and cannot be decided a priori. Only in relation to a theory of the whole concerned can the problem of reduction be decided and this is an empirical question. And it is an empirical question whether there is a theory that fulfils the conditions of reduction or not: (a) The words for the whole and the words for the ordered parts must be extensionally equivalent; (b) The laws for the whole must be deduced from the laws for the ordered parts (Nagel 1969). The controversy can thus be solved by making a distinction between a whole that is the sum of its parts and a whole that is not the sum of its parts. The distinction is relative to a theory and thus connected with the development of knowledge.

### § 26.

The word "function" occurs in systems theories. It is often used in different senses in one and the same theory and it often has different meanings in various theories (Nagel 1961: 522–526). Causal explanations are characterized by the fact that their propositions often contain words like "cause", "effect", "necessary condition" and "sufficient condition". In functional explanations propositions are used in which words like "in order to" and "purpose" occur. An example of a functional proposition is a political science proposition like: Political parties have interest aggregation as a function (Almond & Powell 1966).

### § 27.

Firstly, it is important to distinguish between two kinds of functional explanations on the basis of two different kinds of objects for such explanations and two different terminologies that distinguish between these two kinds of explanations.

On the one hand, the word is used about functional explanations in the *means-end-terminology of an action* performed by a human actor. On the other hand, the word is used of biological systems, personality systems, social systems and cultural systems. The object of such an explanation is some kind of *system*, and the key terminology is not the means-end-terminology, but *structural-functional terminology*. The term "functional explanation" is often used as a synonym for "teleological explanation". "Teleological model" may refer to an explanation of an action performed by an actor in terms of means and end. Or "teleological model" may refer to an explanation of a system in terms of structure and function. Bang does not observe that the distinction between the two types of teleological models is of vital importance, as the explanation of an actor's means-end-oriented action is different from the structural-functional explanation of a system.

#### § 28.

Secondly, it is sometimes maintained, as Bang does, that functional explanations constitute a special kind of explanation. A functional explanation is said to imply an explanation of systems in terms of inverse causality: a unit in a system is explained by reference to its effects. Suppose that  $y$  is an effect of  $x$ ; the question "why does  $x$  occur" is answered in a functional explanation with: " $x$  occurs because  $y$ ". Functional explanation has been accused of implying vitalism or indeterminism. It is believed that a functional explanation of a social system implies that the system is conceived to be analogous with the conscious behavior of a human actor and to the system are ascribed properties like purpose, consciousness and action. These correlates of functional explanation are not necessarily part of that type of explanation. Vitalism, indeterminism or inverse causality can be distinguished from functional explanations without the specific properties of the latter disappearing. The distinction between functional and causal explanations involves two separate problems: (a) The semantic problem: a distinction between causal models and functional models; (b) The ontological problem: a distinction between functional systems and non-functional systems.

#### § 29.

The semantic problem concerns the relation between causal and teleological models. There are

two possibilities: (a) Propositions in causal models do not state the same as propositions in functional models. They are true in relation to different conditions and are neither equivalent nor intertranslatable; (b) Propositions in causal models and propositions in functional models can be equivalent and consequently intertranslatable.

Strong arguments have been put forward in favor of thesis (b) (Wimsatt 1972). The difference between a causal model and a functional model need not be a difference between an approach that operates with concepts for causal relations and one that operates with other concepts. The distinction could be of a terminological nature.

#### § 30.

A functional model is often said, as Bang does, to be adequate for certain kinds of systems, so-called "functional systems", whereas causal models are considered to be applicable to non-functional systems. What is meant by a "functional system" as opposed to a "non-functional" system?

#### § 31.

Newton's analysis of the solar system can be taken as an example of a non-functional system. Let  $S$  be the solar system and  $X_1, X_2, \dots, X_n$  the properties of  $S$  that are relevant in the analysis, the state variables, and  $SD$  be a set of values of the different state variables at a time  $t$ , a so-called state description. Newton's theory then shows that if the value of each state variable at the time  $t_0$  is independent of the value of the other state variables at  $t_0$ ,  $SD_{t_1}$  can be determined with the aid of a function from  $SD_{t_0}$ .

#### § 32.

Let  $S'$  be a functional system, e.g. an organism,  $G$  the state in  $S'$  and  $A, B, C$  and  $D$  the state variables of the system, where  $A$  &  $B$  &  $C$  are endogenous and  $D$  is exogenous, namely the environment. Let  $K_A, K_B, K_C$  and  $K_D$  be a set of possible values for the state variables  $A, B$  etc, and let  $SD$  be a combination of values from all these sets ( $A_x, B_y, C_z, D_w$ ). Let  $K_s$  be the set of all possible  $SD$ 's. Some of these  $SD$ 's are  $G$ -states, i.e. such states in ( $A_x, B_y, C_z, D_w$ ) as cause  $G$ . Let  $K_y$  be the set of such  $SD$ 's and  $K_y$  consist of four subsets  $K_{AY}, K_{BY}, K_{CY}$  and  $K_{DY}$ . The greater  $K_y$  is, the higher is the degree of plasticity or stability. Such a system is deterministic if the



values of the state variables at  $t_0$ , i.e.  $SD_0$ , are independent of each other, and if the values of the state variables at  $t_1$ , i.e.  $SD_1$ , are a function of  $SD_0$ . And such a system is a *functional system* if and only if (i) there are relations between the state variables in  $SD_0$  and  $SD_1$ , i.e. a series of functions  $f_1, f_2, \dots, f_n$ , of such a nature that a change in the value of one variable at  $t_0$  is counteracted by a change in the value of another variable at  $t_1$ , so that (ii) there is a series of functions  $g_1, g_2, \dots, g_n$ , of such a nature that  $SD_0$  and  $SD_1$  cause G. A functional system, i.e. a system in which the state variables and the state G fulfil the conditions (i)-(ii) above, is a self-regulating system.

§ 33.

It is an empirical question if and to what extent a system is a self-regulating system. Whether a political system is a self-regulating system or not depends on the variations in the values of the state variables, i.e.  $K_{AY}, K_{BY}, K_{CY}$  and  $K_{DY}$  and whether the relations (i)-(ii) above are fulfilled. Empirically it may be that political systems are more or less self-regulating, or that some political systems have this property but not all political systems. A theory is about a functional system if and only if in these theories are specified:

- (a) S. (b) G in S, i.e. the state in S the necessary and/or sufficient conditions of which are sought.
- (c) The state variables in S.

- (d) The values of the various state variables: empirically possible values, the G-values.
- (e) The set of possible SD's.
- (f) The set of SD that brings about G,  $K_G$ .
- (g) The set of functions  $f_1, f_2, \dots, f_n$  and  $g_1, g_2, \dots, g_n$ .

In some theories of the social and the political systems these systems are assumed to be functional systems. Such an assumption is adequate, if and only if the theory contains a description of entities a-g above. If the theory cannot specify these entities the theory as a theory of a functional system is inadequate; these systems may be functional systems, as only knowledge of relevant facts is missing. In other theories of social and political systems these are not assumed to be functional systems, which does not prevent them from being such systems, but the theory does not state this. In such theories certain states in a system are also studied, but it is not assumed that these states are self-regulating states, i.e. it is not assumed that these states are maintained over time according to conditions (i)-(ii) above (§ 32). The distinctions in § 28 may be described in a 2 x 2 Table.

§ 34.

In his *Sociologists, Economists and Democracy* (1970) B. Barry states: "The discussion in this book is deliberately limited in scope so as to permit the examination of some ideas in depth. It is focused on two kinds of theory, which differ in a

Table 2. Functional model and functional system

Semantics /	Causal models	Functional models
Ontology	Newton's analysis of the solar system	Levy's analysis of society. Almond's analysis of the political system.
Non-functional systems	Sommerhoff's and Bertalanffy's analyses of the organism	Parsons' analysis of the social system. Easton's analysis of the political system
Functional systems		

number of ways. One type is axiomatic, economic, mechanical, mathematical; the other is discursive, sociological, organismic, literary. They differ in the questions they ask and the answers they give. They rest on different ideas about the most fruitful ways of abstracting from the overwhelming particularities of 'reality', and on different assumptions about the nature of the scientific enterprise itself." (Barry 1970:3-4). By "the sociological approach" Barry refers to systems theory. There is no a priori reason why systems theory should have a different internal structure from other kinds of theory. In some cases a systems approach has been tied to the kind of properties Barry associates with the sociological approach. However, such an association is accidental and is due to the way in which some scholars have employed the systems approach. Systems theory may use an axiomatic and mathematical style of presentation, it is not by necessity organismic or discursive, and in general it does not imply a philosophy of science peculiar to itself. In his article in *Statsvetenskaplig Tidskrift* H. Bang has shown how the debate concerning the major systems theoretical work in political science – the Eastonian systems model – may be organized in terms of three perspectives on the systems model. The Bang analysis is illuminating until he begins to treat the basic methodological problems in systems analysis. I argue that Bang's treatment of these problems requires clarification. Moreover, I argue that the Eastonian systems model is a specific systems theory that makes a few basic assumptions about the nature of the political system, the political system being regarded as a functional system. According to my view Easton has not: (a) stated clearly how the political system is to be modeled as a functional system, according to the criteria in § 33; (b) presented confirmatory evidence for the hypothesis that the political system is a functional system.

Of course, if these two tasks, (a) & (b), could be accomplished it would mean a Kuhnian revolution in political science. Bang's ideas are interesting not only in a Scandinavian context, because it seems as if the use of the systems model in political science is by no means exhausted as long as problems (a) & (b) remain to be solved. Let us look somewhat more closely at the implications of the criteria of a functional system set forth in § 33.

#### § 35.

Two different kinds of social science systems

theories will be analyzed below; both are examples of functional analysis, which provides an opportunity to state more exactly what a functional approach implies. One of the theories deals with a non-functional system; the other contains an analysis of a system as a functional system. Methodological differences between the theories will be highlighted and an attempt is made to decide whether the theory which looks upon the social system as a functional system fulfils the conditions of adequacy specified above for such a theory (§ 33).

#### § 36.

The Almond and Powell functional analysis treats the political system as a non-functional system; their analysis is an example of structural-functional theory. The structure of the analysis is as follows: (a) Definition of the system S to be studied. (b) Definition of the environment of S. (c) Establishment of the functional conditions (what is done) for the persistence of S (the functional requisites). (d) Establishment of the structural conditions (*how what must be done is done*) for the persistence of S (the structural requisites). (e) Classification of the subsystems which are conditions for the occurrence of the conditions in (c) and (d). The classification will show the similarities and differences between the various subsystems that fulfil one or several functions. The Almond-Powell theory consists of two different components, a classification of political systems and a theory of the transformation or development of political systems.

#### § 37.

The taxonomy into which political systems are classified is deduced by means of the structural functional method. (a) S = the political system. (b) Environment. No exact definition of the values for this parameter is given. The political system is an open adaptive system (i.e. has input and output), but the relation between the system and its environment is not stated explicitly (Almond & Powell: 19-21). (c) Functions (pp. 27-30): (I) The capacity function: (i) regulative function, (ii) extractive function, (iii) distributive function, (iv) responsive function. These functions exhaust what must be done by the system relative to the environment. As the concepts demand and support specify relations between the system and its environment, there are corresponding kinds of

demands (i–iv) and corresponding kinds of support (i–iv). Similarly, outputs (actions and decisions) can be divided into (i–iv). (II) The conversion function: (i) interest articulation, (ii) interest aggregation, (iii) rule formulation, (iv) rule application, (v) rule adjustment, (vi) communication. (III) The adaptation function & system maintenance function: (i) socialization function, (ii) recruitment function. (d) Every function is fulfilled through one or more structures. The different structures can be classified in terms of analytical properties: the degree of differentiation, the degree of specificity, the value of the dicotomous properties of structures (Parsons' pattern variables) (Parsons 1966, Levy, pp. 222–240). (e) Enumeration of the various subsystems that are conditions for the categories in (c); derivation of the structure of S by identification of properties of the subsystems. The theory determines the structure of S by means of two properties: the degree of role differentiation and the degree of autonomy of subsystems in S. (f) Political culture: every political system has a political culture. This variable may be introduced in a structural-functional analysis as an abstract aspect of structures. The theory classifies political cultures by the degree of secularization.

#### § 38.

A taxonomy of political systems is introduced on the basis of three analytical properties: *degree of role differentiation*, *degree of autonomy of subsystems* and *degree of secularization*, which variables have three possible values: high – medium – low. Thus there are  $3^3$  types of systems, i.e. 27 possible types. The theory states that two properties, degree of role differentiation and degree of secularization covary, which implies that the taxonomy contains  $3^2$  possible types. Political systems are classified into this taxonomy (Almond & Powell, p. 308).

#### § 39.

It should be emphasized that the classification divides political systems on the basis of structural properties. Political systems could also be compared functionally, i.e. with respect to the degree of performance of the three functions (I–III). If the theory contained only a structural classification, the word "theory" would hardly be inadequate. A structural-functional analysis is suitable not only for classification purposes, but it can also be used for the generation of hypotheses. The

theory contains some fundamental propositions that are to be regarded as theoretical generalizations (pp. 322–325): (L1) The higher the degree of structural differentiation and secularization, the higher the degree of capacity. (L2) The higher the degree of structural differentiation and secularization, the higher the degree of responsive capacity if and only if the autonomy is high. (L3) A political system persists, only if there are structures for state building, nation building, participation and distribution. (L4) A high capacity occurs, only if there is an interest group system or party system or a functional equivalent. Of these lawlike propositions (L1) – (L4), (L1) is the central one. (L4) can be considered a special case of (L1). (L2) can be looked upon as a qualification of (L1) and can enter into (L1) through a minor emendation. (L1) has great empirical content or great deductive power, i.e. by the addition of other hypotheses a number of propositions can be deduced. These propositions (L1) – (L4) constitute only a fragment of a theory. The theory contains a variety of generalizations about political systems. However, these are not integrated with the propositions (L1) – (L4).

#### § 40.

Parsons' functional analysis treats the social system as a Functional System; in Parsons' writings there are a variety of functional theories about different aspects of the social reality. Parsons has at least three different theories about the social system: (1) System 37: the means-end-terminology is used to analyze the basic units from which a system is constructed (Parsons 1968). (2) System 51: structural-functional terminology (TGTA & TSS). (3) System 56: structural-functional terminology with emphasis on function (Parsons 1965, Parsons & Smelser 1956). The main features of the theory from 1951 will be outlined below. Since the system 51 is a functional theory of the system conceived as a functional system, the purpose of the analysis is to try to establish whether the theory fulfills the conditions of adequacy for a theory of a functional system as introduced above.

#### § 41.

The structure of the system 51 is as follows: (1) S = a society. (2) Type of analysis = functional analysis of the society as a functional system. (3) G in S = sufficient complementarity of roles and complexes of role in order that collective and individual goals may be realized. The description

of G in S is vague. In a society G can occur to a varying extent. The state G is threatened by conflict in the society, but G can occur even if there are conflicts within subsystems in S; G can be a state in transformation. (4) State variables in S = (A) role-content; (B) allocation; (c) integration; (D) environment; (E) mechanisms in S relative to its environment.

#### § 42.

Role content (*TGTA*, pp. 208–221, *TSS*, pp. 113–150). (a) Possible values of the variable A ( $K_A$ ): The possible values  $K_A$  are established by an analysis of the analytical properties of two kinds or roles, instrumental and expressive. The possible values  $K_A$  are the types of roles which are combinations of three dichotomous properties of roles: (i) discipline – affectivity, (ii) specific – diffuse, (iii) universalism – particularism. The number of combinations is  $2^3$  and the different types of roles are shown in Diagram 3 (*TGTA*, figure 14).

The different categories (1) – (8) are ideal types. In reality most roles do not contain only three of the six possible values; only marginally is a role merely either universalistic or particularistic. Still less can sets of roles, i.e. societies, be classified in one category only. Different subsystems in a society can be characterized with the aid of (1) – (8) depending on the dominant type of role. A society can be described in an analogous way depending on the subsystem that dominates. Central here is the concept of *the dominant type of role*. (b) G-values of the variable A ( $K_{AG}$ ): The G-values of the variable A are certain combinations of instrumental and expressive roles: those role combinations in which there occurs discipline on the one hand and affectivity on the other, and where the former dominates: (5) or (6) + (1) or

(2), i.e. four G-values; (4) + (1) or (2), i.e. two G-values. Combinations with (7) are marginal.

#### § 43.

Allocation (*TGTA*, pp. 197–202). (a) Possible values of the variable B ( $K_B$ ): The possible values  $K_B$  are a combination of the values of three variables: (i) what is allocated: role, actor, utility, reward; (ii) how is what allocated: ascriptively – achievement oriented; (iii) mechanism of allocation: tradition of competition. In an allocation there occurs at least one of the values of the variable (i), exactly one value of the variable (ii) and at least one of (iii). Particularly important is the allocation of certain general utilities, money and power. (b) G-values of the variable B ( $K_{BG}$ ): Certain values of  $K_B$  are not G-values. This is true of ascriptive allocation through competition, of achievement oriented allocation through tradition, and generally of every allocation value that is not compatible with other allocation values, e.g. allocation of money by ascription if it is combined with allocation of power on the basis of achievement.

#### § 44.

Integration (*TGTA*, pp. 202–204). (a) Possible values of the variable C ( $K_C$ ): The possible values  $K_C$  are a combination of two variables, collective value orientation and sanction role. The values of the first variable are self-orientation versus collective orientation. The number of sanction roles, i.e. roles oriented towards the maintenance of collective role expectations, can vary in number and differentiation. The occurrence of collective orientation in connection with sanction roles is called institution and institutionalization makes up  $K_C$ . (b) G-values of the variable C ( $K_{CG}$ ): It holds good

Diagram 3. Possible types of roles in the system 51

	Particularism		Universalism	
	Specific	Diffuse	Specific	Diffuse
Discipline	(3)	(4)	(5)	(6)
Affectivity	(1)	(2)	(8)	(7)

that the extreme values, no institutionalization (total self-orientation) and total collective orientation are not G-values.

§ 45.

Environment (TGTA, pp. 226–227, TPS, pp. 26–36, 326–330, 384–390). (a) Possible values of the variable D ( $K_D$ ): The possible values of this variable are a combination of the values of two variables: (i) endogeneous: personality systems, cultural systems, subsystems; (ii) exogenous: physical environment, other social systems. (b) G-values of the variable D ( $K_{DG}$ ): Certain values in  $K_D$  are not G-values: (i) endogenous: instability of personality systems and subsystems, conflict between subsystems and inconsistency of cultural systems; (ii) exogenous: those values of the physical variable that render social coexistence impossible, conflict between S and other social systems.

§ 46.

Mechanisms in S in relation to its environment (TGTA, pp. 223–230, TSS, pp. 201–243). (a) Possible values of the variable E ( $K_E$ ): The possible values  $K_E$  are a combination of the values of two variables, socialization and social control: (i) socialization: learning mechanisms, consensus mechanisms. (ii) social control mechanisms: manipulation of rewards and deprivations, isolation, reintegration. (b) The G-values of the variable E ( $K_{EG}$ ): The G-values are specified by a number of propositions about the conditions for deviant behavior. The existence of a lack of socialization or a lack of social control respectively and of low-degree of socialization and social control are not G-values.

§ 47.

State descriptions: Possible state descriptions ( $K_s$ ) (TGTA, pp. 221–223, TSS, chapters 3 & 4). The possible number of state descriptions is at the same time the number of possible social structures. These are defined by means of the combinations of the values of the five pattern-variables: (i) discipline – affectivity, (ii) specificity – diffuseness, (iii) universalism – particularism, (iv) ascriptive – achievement orientation, (v) self-orientation – collective orientation. Theoretically, there are  $2^5$  social structures. If a society does not have one social structure, but a structure for each subsystem, the analysis of the possible struc-

tures of a society becomes more complex, but not different in principle.

§ 48.

G state descriptions ( $K_G$ ) (TGTA, pp. 221–223, TSS, chapter 5). The system 51 contains a number of propositions about the state descriptions (SD) in which G occurs. The basis is a fundamental axiom: every subsystem in a society has a structure and the structures of a society cannot vary at random in relation to each other. As  $K_G$  is the union of the subsets  $K_{AG}$ ,  $K_{BG}$ ,  $K_{CG}$ ,  $K_{DG}$ ,  $K_{EG}$ , the G-values of the state variables specified above must be fulfilled. Every SD, i.e.  $SD_0$ ,  $SD_1$ , ...  $SD_n$ , must consist of these G-values and be ordered with regard to the G-values. A number of propositions try to solve the problem of specifying  $K_G$ : "One of the foremost of these is the problem of the discovery and explanation of certain empirical clusters among the formally possible clusters." (TGTA, p. 222). The system 51 states some propositions about clusters of structures in a society, i.e. combinations of structures for each subsystem in a society, which are a  $SD_G$  or part of a  $SD_G$  (TSS, pp. 151–200): (L1) In every society the following entities exist: family, instrumental roles; expressive roles; the territory, violence and power; integration of values (TSS, pp. 153–167). (L2) In a society the dominant structure is compatible with the other structures if G occurs (TSS, pp. 167–180). (L3) If in an society a dominant structure is universalistic, it is also achievement- and discipline-oriented. (L4) If in an society a dominant structure is affective, it is also particularistic and ascriptive (L5) If in a society a dominant structure is universalistic and achievement-oriented, there is no other dominant structure that is particularistic and ascriptive. These lawlike statements (L1) – (L5) do not exhaust the part of the theory relevant for the specification of  $K_G$ , but they state certain essential relations in the system 51.

§ 49.

The set of functions:  $f_1, f_2, \dots, f_2$  and  $g_1, g_2, \dots, g_2$ . The system 51 does not specify any of these functions, though it speaks of self-regulating functions in connection with certain subsystems (TSS, chapters 7 & 8). The theory assumes that the society is a functional system, but the two sets of functions that must be specified in order that the term "functional system" may be applied are not specified.

## § 50.

The system S1 does not satisfy the conditions of adequacy for a theory about a functional system that were laid down above (§ 33). The specification of  $K_G$  is incomplete, and the sets  $f_1, f_2, \dots, f_2$  and  $g_1, g_2, \dots, g_n$  are missing. The system does not show that a society is a functional system. However, the theory contains several necessary components of such a theory: "Our own analysis is thus very far from a classification of actual structural types of social systems. But it does present, we feel, a systematic approach to the problem, which is capable of further development into the very heart of substantive theory. It delineates all the principal components – the elements of orientation and the functional problems which it will be necessary to incorporate into such a classification – and works out some of their relations to each other." (*TGTA*, p. 223).

## § 51.

There is a variety of political theory types like systems theory, the sociological approach, rational choice theory, the actor approach, public choice, formal political theory, the structural-functionalist approach, collective behavior, game theory and so on. Whereas systems theory used to be fashionable during the sixties rational and collective choice approaches have become *en vogue* during the seventies. These ways of modelling political data do not offer contradictory alternatives for theoretical interpretation. In fact, they may very well complement each other. It is not a daring assumption to predict that we will see a *revival* of the systems model in political science during the eighties. Probably that revival of the relevance of the systems model will mean a renaissance of the Eastonian *systems analysis*: even if Bang is only partly right when reinterpreting Easton's system analysis, then maybe Danish political scientists like G. Sjöblom, L. Lundquist and E. Rasmussen are not that old-fashioned, after all.

## Literature

- Almond, G. A. & Bingham Powell, G., (1966) *Comparative Politics*. Boston & Toronto: Little, Brown & Company.
- Bang, H., (1981) "The Conflict between the Traditions" in *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1981:1.
- Barry, B., (1970) *Sociologists, Economists and Democracy*. London: Collier-MacMillan.
- Bertalanffy, von., (1968) *General Systems Theory*. New York: George Braziller.
- Boulding, K. (1956) "General Systems Theory: The Skeleton of Science" in *Management Science*, 2.
- Easton, D., (1965a) *A Framework for Political Analysis*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Easton, D., (1965b) *A Systems Analysis of Political Life*. New York: John Wiley & Sons.
- Emery, F. E. (ed) (1969) *Systems Thinking*. Harmondsworth: Penguin.
- Hall, A. D. & Fagen, R. E., (1956) "Definition of System" in *General Systems Yearbook 1*.
- Hempel, C. G., (1951) "General Systems Theory and the Unity of Science" in *Human Biology* 23.
- Levy, M., (1952) *The Structure of Society*. Princeton: Princeton University Press.
- Lundquist, L., (1972) *Means and Goals of Political Decentralization*. Lund: Studentlitteratur.
- Nagel, E., (1961) *The Structure of Science*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Nagel, E., (1966) "On the Statement 'The Whole is More Than the Sum of Its Parts'" in Lazarsfeld, P. & Rosenberg, M. (eds) *The Language of Social Research*. New York: Free Press.
- Nagel, E., (1969) "The Meaning of Reduction in the Natural Sciences" in Danto, A. C. & Morgenbesser, A. (eds) *Philosophy of Science*. New York: Meridian Books.
- Nagel, E., (1969) "A Formalization of Functionalism" in Emery (ed).
- Parsons, T. (1968) *The Structure of Social Action*. New York: Free Press. First published in 1937.
- Parsons, T. & Shils, E. A., (1965) "Values, Motives and Systems of Action" in Parsons & Shils (eds), *Towards a General Theory of Action*. New York: Harper & Row. First published in 1951 (*TGTA*).
- Parsons, T., (1964) *The Social System*. New York: Free Press. First published in 1951 (*TSS*).
- Parsons, T., (1965) "An Outline of the Social System" in Parsons, T. & Shils, E., Naegle, K. D. & Pitts, J. R. (eds), *Theories of Society*. New York: Free Press.
- Parsons, T. & Smelser, N. J., (1956) *Economy and Society*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Popper, K. R., (1965) *Conjectures and Refutations*. New York: Harper Torchbooks.
- Rasmussen, E., (1971–72) *Komparativ Politik*, Second ed. 1–2. Copenhagen: Gyldendal.
- Sjöblom, G. (1968) *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur.
- Somerhoff, G., (1969) "The Abstract Characteristics of Living Systems" in Emery (ed).
- Wimsatt, W. C., (1972) "Teleology and the Logical Structure of Function Statements" in *Studies in History and Philosophy of Science* 3.

---

## A Rejoinder

BY HENRIK BANG

### 1. On Understanding and Misunderstandings

In my article "The Conflict between the Traditions" I sought to highlight how much of the conflict within political science stems from the fact that the different world-views of political scientists often lead to totally different organizations of the perceived world.

In the case of David Easton and his critics I demonstrated that the conflicting interpretations of the systems model could be organized in terms of three different perspectives focusing from different levels on different aspects of Easton's texts concerning this model. Through this organization of the Easton-debate I found it possible to argue that many misunderstandings of Easton's texts resulted from his critics having analysed his texts with too limited a conception of science and/or having concentrated much too much on the scientific level (the texts concerning the systems model) at the expense of other levels.

I did not intend to argue that logical and/or empirical analyses of texts on the scientific level were of no value. Certainly the ultimate relevance of Easton's texts is a question of the success or the failure of his systems model. I only wanted to show that the questions of success and failure are always determined in the light of the analysts' specific world-view, which tells them what to perceive of the world and how to act in the world – that even logic can be deceptive if the analysts fail to understand the world-view from which a given scientific model springs. In my opinion it is quite impossible to grasp the scientific level of a given text-system without having grasped its other levels, as you cannot remove one element from a text-system without changing the whole content of this system.

In Scandinavia it seems to be a main point for the interpreters to search for inconsistencies and lacks of continuity in theories. But I will argue that if a given theory springs from a world-view foreign to that of the interpreter, then the inconsistencies and lacks of continuity picked up by the interpreter often only come to reflect the interpreter's own misunderstandings of the complex of problems under investigation. Every text-sys-

tem hangs together internally by virtue of its own complex of problems, and if you shall be able to grasp these problems you have to begin your analysis from the assumption that the theorist has tried to make his texts consistent.

This furthermore implies that you cannot uncritically apply some instruments foreign to the theory being analysed without risking to create disorder where order otherwise existed. General instruments are indeed useful, but they have to be elaborated in such a way that they can catch different theories springing from different world-views.

In my article on the Easton-debate I argued that the framework of the critical traditions had these qualities and thus could help us to regard Easton's texts as reflecting a developmental process through which an actor acquires global beliefs, attitudes and patterns of behaviour. And in this way it became possible for me to reinterpret Easton's texts as an integrated whole on three levels performing three autonomous functions, addressing itself toward three fundamental kinds of subject matter and operating from three different types of explanatory model.

In their replies to my article Dag Anckar and Tom Bryder accuse me respectively of trying to press Easton's texts into my own analytical categories and of using terminology as a substitute for empirical analysis. But in reality my scheme of analysis represented the preliminary result of a five year long process through which a long row of instruments have been rejected by me, because they did not seem to fit my parallel empirical analyses. The above considerations about text-analysis are certainly a product of experience, as I-in the same way as Anckar-set off from the assumption that Easton's systems model not only was inconsistent, but also covered a conservative ideology behind a technical interest.

In order to avoid further misunderstandings I shall therefore reserve my answer for a presentation of my method and empirical analyses, although I should have much preferred to comment on Jan-Erik Lane's exquisite outlining of the sys-

---

tems point of view. However, a good deal of Lane's questions with respect to Easton's specific systems theory, I have tried to answer in the article "Nothing but Survival?" (written before I knew Lane's answer), where I confront Lane's and Easton's point of view concerning the concept of persistence (forthcoming in *Scandinavian Political Studies*).

### 1.1. *On knowledge and human interest*

Although my method and instruments are still in a process of development, and therefore need not only further clarification but also may contain as well theoretical as practical contradictions, and although I am perfectly aware that the article did not leave space for a thorough explication of the way in which Easton's world-view and metascience break through at the scientific level around the concept of persistence, I do not think that these factors in themselves can explain the differences in the replies from three such able political scientists as Bryder, Anckar and Lane. On the contrary, their replies to my article seem to be a good indication of the way in which different definitions of knowledge, history and society lead to different organizations of the perceived world.

Bryder perceives my framework as totally relativistic (but at the same time he also blames me for being a genuine Comteist) and serving as a "context of justification" for a consistent Easton.

Anckar perceives me as an Easton-proselyte, whose framework only serves to manipulate facts so that Easton's model appears as something different from what it *really* is.

And Lane perceives my instruments as convincing and illuminating – showing that the different ways of modelling political data do not offer contradictory alternatives for theoretical interpretations – but in need of further clarification of the methodological problems of systems analysis.

Both Anckar and Bryder blame me for not having answered the methodological problems in Easton's model at the same time as their criticism of me and my model is basically ontological. Lane on the other hand takes grip on the *structure* of my framework, searches out its weak points and tries to elaborate it still further.

The same individual/ontological respectively structural/epistemological split can be seen in their comments on Easton and his model.

Bryder tells me that a rehabilitation of Easton is impossible because of Easton's almost patho-

logical, *radical* critique of Pareto and the other elitists, which makes him confuse the questions of actors and structures, empirical and analytic systems in his model. Anckar teaches me that Easton is a ruthless, chameleonic opportunist, whose elitistic inclinations (!) pervade his whole model in the form of a homeostatic theory reducing the question of the actors to a question of the survival of the elite. And Lane announces Easton's model as *the* major systems theoretical work in political science – although Easton has failed to solve the basic question of the identity of political systems – and concludes that the predictable revival of the relevance of the systems model in the eighties will probably mean a renaissance of the Eastonian systems analysis. In opposition to Bryder's and Anckar's statements these statements of Lane's seem to indicate that Lane has changed his opinions a good deal with respect to Easton's model since his own Easton-criticism "There must be Limits to Confusion" (1978) – especially with regard to its future possibilities.

I cannot help feeling that these different statements justify the thesis that different definitions lead to different organizations of the perceived world as well as my claim that we are in need of general instruments in which the positive elements of the different scientific traditions are somehow preserved – a line of reasoning which Bryder himself sums up wonderfully in his Easton analysis:

"It is, indeed, almost axiomatic . . . that our attitudes toward any issue, event or object depends on our frames of reference. Our frames of reference provide us with an orientation as to what we encounter in our various social roles, the assembly of which makes up our personalities . . .

. . . the frame of reference employed in either a scientific or political situation will be of ultimate importance for both social action and interpretation since it embodies the main selective mechanisms at work when we – as interpreters and practioners – perceive, supplement, omit and put into order those data which we encounter as stimuli for our various activities . . .

. . . there are those to whom it is sufficient that the observer's interpretation of analysed situations is offered . . . there also exists a strand of thought which grants the ontological status of subjective points of view . . . a special importance.

. . . a juxtaposition would be similar to an argument where one observer claims that he sees a forrest and not an area with trees, and another observer sees nothing but an area with trees refusing to accept its constituting character of being a forrest" (Bryder, 1976, p. 4-8).



In the light of this quotation I find it difficult to understand why Bryder seeks to dissociate himself so thoroughly from my investigation of the first and second level frames of reference of respectively Easton and his critics. If Bryder sees it as almost axiomatic that our attitudes toward any issue, event or object depend on our frames of reference, how can he then expect to make sense of, or to be relevant in his criticism of, a scientific model – which may be different to that of himself – without having examined the world-view and metascience from which it springs?

I certainly agree with Bryder that the pre-condition of the whole process of knowledge of a real object is the existence of this real object outside of thought. I also agree with him that it is only on the basis of our concepts we become able to separate truth from mere appearances. But from this does not follow that only human agreement decides what is true and what is false. Because, as Wittgenstein has pointed out, it is what human beings *say* that is true and false. Human beings agree in the *language* they use, and as there exists different languages their agreement comes not only to reflect an agreement in opinion but also an agreement in a specific way of life (McCarthy, 1978, p. 165).

We must not forget that the whole process of knowledge relies on our sharing of some common *rules*, which we are *trained* to *obey*. To follow a rule is analogous to obeying an order, and there is consequently an unreducible element of moral and of authority in the scientific enterprise. The conflict within political science arises precisely from the fact that political scientists react – often differently – to different orders and different trainings, which in turn leads to different perceptions and thereby to different organizations of the perceived world. The whole point in the critical traditions' critique of positivism is their elaboration that positivism – by making the world *appear* as a universe of facts whose lawlike connection can be grasped descriptively – suppresses the transcendental frame of reference that is the precondition of the *meaning* of the validity of such theoretical propositions. As soon as this objectivist "illusion" is dispelled and theoretical statements are understood in relation to prior frames of reference in the life-world, however, their connection with respectively a theoretical, moral and political interest that guides knowledge also becomes apparent.

### 1.2. On "meaning" as a basic category

As I see the world, an acknowledgement of Bryder's view concerning the effects of our frames of reference must imply an acknowledgement of the above three interests of science connected respectively to the function of "theory construction", "organization of enlightenment", and "political action" and to the goal of "true statements", "authentic insight", and "prudent decisions". Because – as Easton says – if truth were obtainable only upon the exile of our moral premises, it would become forever unattainable because of the inescapable presence of values. The distinction between facts and values is purely analytic, as we always select our facts in terms of a prior interest, and as we always have in mind some concrete state of affairs to which our goals apply when we talk of these goals (Easton, 1953 B, chapter IX)

The inspiration behind political science is therefore clearly ethical, and its application is just as clearly political, as we all want to understand the political system so that we can use this knowledge for our own purposes. The claim of the value-relativists is in itself moral and cannot be resolved by reference to facts, as you find no a priori or logical reason why moral matters cannot be examined by political science. In my view, on the contrary, it seems as if there are good reasons to claim that the different languages of theory and of moral must walk hand in hand and together, if we want to establish a democratic society released from any frozen relations of dependences.

I certainly agree with Lane, when he says that the adherence to a subjective ontology is by no means tied to a subjective epistemology, but I very much doubt that his "explanatory tradition II" really has succeeded in transcending the understanding traditions. Because, as I have tried to touch upon above, our different frames of reference and thereby our different definitions seem to imply something more than a mere acceptance of the cognitive status of a faculty called Empathy. The definition of the situation, through which the actor's behavioral reactions are mediated, is not simply a matter of subjective motivations, of an intervening process located inside the human organism. Those meanings to which social action is oriented rather seem to be intersubjective meanings *constitutive* of the social matrix in which we find ourselves and act: inherited values and world views, institutionalized roles and norms, and so forth. Social action seems to be oriented to a communicable meaning which has its source

in the transmitted *semantic* contents of a cultural tradition representing a complex of symbols that fixes the world-view – articulated in ordinary language – of a social group (such as Lane's own explanatory tradition).

Thus Lane's (and for instance Bruun's, Abel's, Hempel's and Nagel's) reflections on *Verstehen* and the teleological model in my opinion do not cut deeply enough, as empathetic "*Motivverständnis*" seems to presuppose a *Sinnverständnis* of the cultural and institutional setting, which gives the behavior to be explained its significance – a significance which also shows us why we cannot simply reduce meaning to a construction of psychological models of the type which behaviorism proposes. If you accept "meaning" as a basic category, the mode of access to social reality can neither be only a question of controlled observation and experimentation, nor simply a question of an empathetic identification based on introspection and imagination. An interpretative understanding of the form of life in which an action is located is not only a prerequisite for the identification of relevant "stimuli" and motives but also for the proper identification of this very action – or expressed in Wittgensteinian terms: the proper identification of an action depends on knowing the stock of action descriptions available in a given language game, as well as the criteria for their application.

With respect to Easton's systems analysis this assumption made me ask: How did we (Easton, the critics, myself) *learn* the meaning of this word (systems analysis)? From what sort of examples? In what language games? And although I shall be the first to admit the need for a further elaboration and clarification of my framework, I shall also maintain that the understanding of meaning is the eye of a needle through which methodology must pass, if we shall succeed in establishing a political science which can stand up to the theoretical and practical needs of our societies.

### 1.3. On the real object versus the object of knowledge

From the assumption that we have to take into account the existence of different language games within political science does not follow that I am also supporting a relativistic outlook, as Bryder seems to believe. And from my emphasis on the interest orientation of knowledge does not follow that I either see the different modes of social science organization as purely subjective or deny the possibility of a value-neutral Erkenntnis, as

Lane seems to assume. Because, by viewing social science as a *learning* process, I am also stressing that the different organizations of the world spring from *socialized* individuals. Therefore, the basic question of science can no longer be one of whether we directly perceive phenomenal events and actions. The task is rather to develop an epistemology which can explicate how – despite socially conditioned perceptions – the door is still open to objective knowledge (Easton, 1973B).

The way in which Easton accomplishes this task is however far removed from that type of methodological pluralism, which Bryder seeks to impute to Easton and myself. Because, although I wrote that "we are free to define politics in any way we wish and to organize these definitions with the aid of whatever instruments and languages we bring to the knowing process" (P 18) Bryder forgets to mention that this assumption sprang from an epistemology "seeing explanation and prediction as the ultimate test of validity" (P. 18). Surely, methodological pluralism cannot be an aim in itself. But if we wish to transcend positivism and prevent political science from being a dead enterprise, seeing the world as dead "obvious" facts, we must also make a distinction between the *real object* (the concrete *apperceptive mass* directly known to the sense, if this were genuinely a "knowable" event) – which remains, before as after the knowing process, outside the intellect and independent of it – and the *object of knowledge* (those *sets of interactions* which we select or abstract from the real object in accordance with our different definitions). We must not forget that the pre-condition of the whole process of knowledge of a real object is the existence of this real object outside of thought.

But neither must we forget that the process of knowledge takes place *in thought*, and not in the real object, as thought operates on the transitional sets of interactions, which *designate* the real object in order to produce a concept of it, and in the next place a correlation of it, which may return to the real object as the truth about itself.

Social science is neither a question of aimless relativism nor a question of dead, frozen, ossified knowledge. Knowledge of the concrete does not come at the beginning of analysis but in the end, and it only becomes possible on the basis of useful concepts, and not on basis of the immediate evidence of the concrete. (Althusser, 1976, chapter III, and Easton, 1965B, chapter III.)

## 2. On the Method of Understanding

From the assumption that knowledge does not proceed from the concrete to the abstract but from the abstract to the concrete also follows that we, as interpreters, never approach our subject as a *tabula rasa* – as an ideally neutral observer with a direct access to the "given". Rather we bring with us a specific world-view that belongs to our own life-world, and we consequently perceive our subjects from the perspectives opened up by this world-view. No one looks at the whole world at once or even at any total event or action. The nature of perception permits us only to view the object-world selectively, to see aspects of it. What we perceive of the real object as our object of knowledge depends upon how we define it, and how we define it depends upon the technical and practical developmental level of our own life-world. As perceivers we select or abstract from the real object those sets of interactions relevant to our interests. What is perceived is organized through what we bring to the knowing process, and what we bring may or may not be conditioned by historical and social circumstances. Thus, the end product of this process with respect to text-analysis – our interpretations – is something *other* than the real object, although these interpretations are indeed *related* to this object through history.

Therefore, when Bryder says that my scheme of analysis resembles an artificial reconstruction, he is quite correct. My aim is indeed reconstructive, as I find that the nature of perception excludes the possibility of seeing things exactly as Easton saw them. Even if I should succeed in interpreting Easton's text-system as a whole where the interconnectedness of the variables seems clear and obvious, this would only tell that I had succeeded in making Easton's text-system intelligible in my own frame of reference. And even if most political scientists should agree to my interpretation, we would nevertheless still be dealing with appearances and not with truths, as knowledge of the concrete does not come at the beginning of analysis but in the end.

But inversely this also implies that Bryder's own interpretation of the "real" Easton I, II, and III, as well as Anckar's interpretation of the systems model as elite-oriented by "nature" deal with appearances (the object of knowledge) and not with truths about the real object. One of the main assumptions in my article was exactly that many critics were often more interested in presenting their own appearances as truths – and thereby their own object of knowledge as the *only* legitimate

one – than in having a dialogue with foreign points of view.

### 2.1. Some basic principles of understanding

To understand a given text-system is in my opinion to explicate to a point at which the complex of problems in question – which constitutes this text-system – appears worthy of consideration from a common point of view of humanity. The nature of perception implies that the meaning of a given text-system is in principle incomplete and open for interpretations from future perspectives. The movement of history and the changing situation of the interpreter bring out new aspects and cast former elements in a new light. The meaning of a given text-system goes in this way beyond its author, and understanding is therefore a reconstructive enterprise – that is, not merely reproductive but also productive (Ricoeur, 1979 B).

The interest in understanding is consequently an interest in *dialogue* with others, with the past, with alien cultures and so forth about the common concerns of human life. And such an orientation is not that of the neutral observer but that of the partner in dialogue. If we fail to understand a given text-system, we can of course appeal to error, logical fallacies, self-delusion and so on to explain something that we are unable to understand. But since we have no monopoly on truth and goodness, we must maintain an openness to the ideas of others and be prepared to learn from them (Gadamer in Connerton, 1976, P. 117–134) – what in turn implies:

1) That we regard any text-system as a complex, organized, uneven whole, which hangs together internally by virtue of its own complex of problems, and in such a way that you cannot remove one element without changing the whole content of the system. This implies that you cannot just pick up some few texts of an author for analysis, as you may thereby remove some important elements.

2) That you cannot determine the content of a specific text-system on behalf of its relation to a foreign text-system, but only on behalf of its relation to the existing theoretical and practical field of traditions, and to the social problems, motives, intentions, and structures which constitute and reflect themselves in this field of traditions. Among other things this assumption implies that you must be careful in your choice of model in order not to produce disorder where order otherwise existed.

3) That the development of a specific text-system in this way comes to depend upon a) the text-system itself, b) the field of traditions, and c) the social problems, motives, intentions, and structures. This, for instance, implies that you have to see a given text-system as reflecting a developmental process on different levels, which hang together internally.

4) That the prime mover in a specific text-system therefore must be the author as a concrete, historical actor, as history reflects itself in the individual development of the actor through the complex bonds, which – with the process of socialization as mediator – connect the actor to history. In my opinion this implies that you have to set out from the assumption that the author tries to make sense of his texts instead of setting out from the assumption that the author is an illogical and/or unpractical creature.<sup>1</sup>

### 2.2. *The process of understanding*

From the 4 principles above furthermore follows that I see the process of understanding as having a hypothetical and circular character. From the perspectives available to him, the interpreter makes a preliminary projection of the sense of the text as a whole. By penetrating further into the different parts of the whole, the preliminary projection is revised, alternative proposals are considered, and new projection are tested. This process of understanding the parts in terms of a projected sense of the whole, and correcting the latter in the light of a depth-analysis of the parts aims at achieving a unity of sense – that is an interpretation of the whole into which the interpreter's detailed knowledge of the parts can be integrated without violence. (McCarthy, 1978, p. 169–193).

The process of interpretation must consequently be guided by a trained openness for cultural and structural differences. This is not to say that openness is a matter of the interpreter's ridding himself of all preconceptions and prejudgements. Because of the analytic nature of perception all understanding is of necessity tied to such preconceptions and prejudgements. The problem of understanding is not simply the having of a worldview but rather the unselfconscious imposition of this worldview on a foreign text-system. Openness means that the interpreter seeks to conceptualize his material in such a way that while its foreignness is preserved, it is nevertheless brought into intelligible relation with his own field of traditions, and with the problems, motives, intentions, and structures which constitute and reflect

themselves in this field of traditions.

This does not mean that we as interpreters uncritically have to accept all the different theoretical, moral, and political validity claims raised in a given text-system, but only that we have to see all these claims as possible responses to questions and concerns that we ourselves share. Openness means that we accept that the definition of life is not pre-given in a social system, and that the continued attempts to define cultural life are a necessary (but not a sufficient) component of the very life process of socially related individuals.

### 2.3. *A definition of "meaning"*

From my thesis that the nature of perception excludes the possibility of establishing eternally valid frameworks, however, does not follow that you cannot obtain valid generalizations of the real object, as the usefulness of our conceptualizations lies precisely in their ability to change something in reality by adding something *known* to it. We must not confuse our interpretations with the real object. Because, since knowledge of reality belongs in advance to reality, since it is knowledge of *nothing but* reality, our concepts only add something to reality on the puzzling condition of adding nothing to it. On behalf of reconstructions – dictated by the factual development – each age adds to reality its own knowledge of that reality, but in each age reality is only putting in the pocket what in advance belongs to itself. The social sciences do not reflect disciplines wandering aimlessly from one conceptualization to another, as they respond to changing historical conditions, but disciplines whose history reveals an insistent search for increasingly reliable knowledge about social reality for the benefit of mankind (Easton, 1955 A and 1973 B).

Truth about social life does not lie in the discovery of some one and only system cohering out there in the phenomenal world; nor does it call for us arbitrarily to order that world of complex relationships in terms of our concepts. Meaning does not lie in the phenomena alone (the correspondence view) nor does it derive exclusively from the utility of the way our socially conditioned minds may order these phenomena (the instrumentalist view). Meaning arises from the dialectical process through which the knower perceives and understands relationships among phenomena and the existential limits these phenomena impose on the process itself. These limits lie in the need to test, through experience, the utility of a particular ordering of phenomena by its con-

tribution to our explanatory and predictive powers (Easton, 1953 B, chapter XII and 1973 B).

### 3. On the Interpretation of David Easton's Text-System

In the light of what I have said with respect to "understanding", I shall now, briefly, try to *re-construct* the way in which I sought to come to terms with Easton's text-system.

When I sat out some years ago with Habermas' texts in the one hand and Easton's two books on the systems model in the other, I considered it an easy match to "prove" the theoretical and practical shortcomings of Easton's model. After all I had *learned* how to proceed from Habermas' own criticism of Luhmann's (1971) systems model. To my surprise, however, I soon realized that Easton's model did not only resist much of Habermas' general critique of systems analysis but also seemed to focus upon the same theoretical problems as Habermas' model from "Legitimation Crisis" (1976).

In order to find out whether some other interpreters had made similar observations I began collecting material on the Easton-debate, from which I learnt that although I stood rather alone with these observations I nevertheless seemed to face a puzzling problem – reflecting itself in the long row of self-contradictory nicknames Easton had had to put up with.

By penetrating into Easton's first book "The Political System" (1953 B) – which primarily focuses upon the pre-conditions of (political) knowledge production – I realized that Easton's systems model apparently sprang from an epistemology and ontology very similar to the critical traditions' – an assumption which seemed to be confirmed by my reading of other less well-known Easton-texts (for example 1949, 1950, 1951 and 1955 A).

Through a depth analysis of Easton's earliest articles I furthermore got convinced that Easton – in the same way as Habermas – had started his life-work with a critical reconstruction of positivism and historicism around the complex of problems concerning the relation "understanding/explanation" and the relation "elite/mass" – a thesis which seemed to be justified when I later on came into possession of Easton's doctoral thesis (1947) "The Theory of the Elite: A Study of the Elitist Trends in English Thought."

My problem was now, how to organize Easton's texts as a whole into which my knowledge of the parts could be integrated without violence. I tried

my hand on several models which did not seem to have this quality until I suddenly stumbled upon a critical model distinguishing between four different levels of social science: the world-view level, the metascientific level, the research policy level, and the scientific level (Dunn/Fozouni, 1975).

#### 3.1. On the practical syllogism

By excluding the research policy level in the first round – as this level referred to Easton's activities in research commissions, committees and so forth – I found out that the critical model could help me fit Easton's texts into a practical syllogism expressed in the form of a teleological explanation turned upside down:

- (1) Easton intends to bring about a scientific, actor/structure model of the political system centered around the relation "elite/mass".
- (2) Easton considers that he cannot bring about such a model without a reconstruction of the world-view and metascience of respectively the explanatory and understanding traditions.
- (3) Therefore Easton sets about to do this reconstruction.

Having oriented himself within the existing field of traditions, Easton considers it necessary to reconstruct this field in order to elaborate a comprehensive actor/structure model of the political system. Thus, the issue in this part of my Easton-interpretation was the understanding of Easton's behavior "reconstructing". My assumption was that Easton thought it *necessary* to do a reconstruction in order to develop a comprehensive political model. Easton might indeed have misjudged the circumstances and consequently might have failed with respect to the development of such a model. But this by no means invalidates the understanding of his behavior "reconstructing", as the objectivity of this behavior may be teleologically established, irrespective of the truth of its consequences. As von Wright expresses it:

"Premises of a practical inference do not with logical necessity entail behavior. They do not entail the existence of a conclusion to match them. The syllogism leading up to action is "practical" and not a piece of logical demonstration. It is only when the action is already there and a practical argument is constituted to explain and justify it that we have a logically conclusive argument. The necessity of practical inference schema is, one could say, a necessity conceived *ex post actu*." (von Wright, 1971, p. 117).

I will argue that it is this type of explanation Lane's explanatory traditions II have difficulties in coming to terms with. Because, in the context of practical inference, teleological explanation must commence from a conclusion and subsequently work its way back to the premises. The patterns of behavior are so to speak "post-determined" – and not "pre-determined" – by premises, and, as such, a practical inference does not predict behavior.

The practical syllogism may therefore also explain why I react so "violently" to Anckar's character sketch of Easton. How can Anckar on the one hand speak so warmly for the study of the actor's intentions and on the other hand judge Easton to be a ruthless, opportunistic elitist on the basis of an explication of the elitistic nature of the systems model? Even if you could prove this model to be elitistic – and I will argue that you cannot – this would in itself be no proof that Easton *intended* to be an elitist. And an explication of Easton's intentions demands in my opinion a more comprehensive material than Anckar's.

Thus I may also ease Anckar's reactions to my description of him. I named him an understanding scientist, because I perceived him as acting as if he belonged to the understanding traditions. Whether or not he also intended to be a member

of these traditions would of course be a matter of a much more comprehensive analysis of his text-system.

3.1. On the development of Easton's text-system

In the light of my practical syllogism above and my preliminary findings from the depth-analysis of the parts (the basic functions, subject matters and explanatory models of social science) I examined whether the critical model could help in organizing the Easton-debate, and in this way justify not only my preliminary findings but also its own application. And having experienced that my knowledge of the parts as well as the Easton-critics apparently could be integrated into this model without violence, I then examined if the model could also be applied to justify the developmental process of Easton's text-system indicated by the practical syllogism.

By letting each chapter in Easton's books count as an article – in order to place all the articles at the different levels assumed by the critical model – and by discriminating between a theoretical and an empirical level at the scientific level, I arrived at the scheme below, demonstrating the development of Easton's text-system from 1947–1976.

SCHEME I  
The Development of David Easton's Text-System.

	WORLD-VIEW	METASCIENCE	THEORETICAL SCIENCE	EMPIRICAL SCIENCE
1947		The Function of the Governing Class In Elitist Theory. (9 pages) Politics and Semantics. (31 pages) The Elitist Theory of the Governing Class (63 pages) Political Creativism (14 pages) The Psychological Foundations of Creativism. (31 pages) The Search for Elitism in English Thought: English views of the Governing Class. (7 pages) Frederic Harrison: The Challenge to Democratic Liberalism. (15 pages) The Sociology of the Mind. (20 pages) The Mind of a Class. (35 pages) Myth - The Mind over Matter. (22 pages) Myth - The Ideology of Positivism. (19 pages) Human Nature and the Governing Class. (13 pages) Social Values Underlying Harrison's Psychological Positivism. (17 pages) Walter Bagehot: Progress and the Mind. (19 pages)		

	WORLD-VIEW	METASCIENCE	THEORETICAL SCIENCE	EMPIRICAL SCIENCE
1947		Psychology and the Class Structure. (12 pages) The Class Models. (21 pages) The Role of the Multitude. (10 pages) The Power of the Myth. (7 pages)		
	The Ethical Theory of the Governing Class. (28 pages) Elitism - The Citadel of Reaction. (25 pages)			
1949	Walter Bagehot and Liberal Realism. (21 pages)			
1950		Harold Lasswell: Policy Scientist for a Democratic Society. (28 pages)		
1951	The Decline of Modern Political Theory. (23 pages)			
1952		Problems of Method in American Science. (18 pages)		
1953	Mood and Method (34 pages) The Condition of American Political Science. (27 pages) Conceptions of Science and Theory in Empirical Research. (26 pages) A Convenient Guide for Political Inquiry. (24 pages) The Moral Foundations of Theoretical Research. (14 pages)	The Orientation of Political Research (35 pages) Situational Data. (22 pages) The Total Structure of the Situation. (29 pages) Behavioral Data. (19 pages) The Decline of Modern Political Theory (33 pages)		
1953	The Rejuvenation of Political Theory. (14 pages)	Critique of a General Political Theory (41 pages) Limits of the Equilibrium Model in Social Research. (9 pages)		
1955	Shifting Images of Social Science and Values. (16 pages)		A Theoretical Approach to Authority. (63 pages)	
1957			An Approach to the Analysis of Political Systems. (18 pages) The Function of Formal Education in a Political System. (13 pages) The Perception of Authority and Political Change (27 pages)	
1958				
1959		Political Anthropology. (53 pages)		
1960				The Child's Changing Image of the President. (14 pages)
1961			Youth and the Political System. (26 pages)	
1962	The Current Meaning of "Behavioralism" in Political Science (26 pages)			The Child's Political World. (18 pages) The Role of the Elementary School in Political Socialization. (19 pages)
1965	Theory and Behavioral Research (22 pages) Political Life as a System of Behavior (11 pages)		The Identification of the Political System. (11 pages) The Environment of a Political System (17 pages)	The Child's Image of Government (18 pages)

	WORLD-VIEW	METASCIENCE	THEORETICAL SCIENCE	EMPIRICAL SCIENCE
1965	<p>The Theoretical Status of Systems. (11 pages)</p> <p>The Form of Theoretical Analysis (14 pages)</p> <p>The Goals of Systems Analysis (20 pages)</p>		<p>Persistence in a World of Stability and Change. (24 pages)</p> <p>The Political System Under Stress. (15 pages)</p> <p>The Responding Political System. (16 pages)</p> <p>Some Fundamental Categories of Analysis. (20 pages)</p> <p>Demands as the Input of a System. (20 pages)</p> <p>Demands as Source of Stress. (13 pages)</p> <p>Conversion of wants to Demands. (15 pages)</p> <p>Regulation of Want Conversion: Structural Mechanisms. (15 pages)</p> <p>Regulation of Want Conversion: Cultural Mechanisms. (17 pages)</p> <p>Regulation of the Flow of Demands: The Communication Channels. (11 pages)</p> <p>Regulation of the Flow of Demands: Reduction Processes. (29 pages)</p> <p>Support as an Input of Systems. (18 pages)</p> <p>Objects of Support: The Political Community. (19 pages)</p> <p>Objects of Support: The Regime. (22 pages)</p> <p>Objects of Support: The Authorities. (8 pages)</p> <p>Stress Through the Erosion of Support. (10 pages)</p> <p>Cleavage as a Source of Stress (17 pages)</p> <p>Structural Regulation of Support. (20 pages)</p> <p>The Generation of Diffuse Support. (11 pages)</p> <p>Diffuse Support for Authorities and Regime: The Belief in Legitimacy. (11 pages)</p> <p>Sources of Legitimacy. (22 pages)</p> <p>Diffuse Support for Authorities and Regime: The Belief in a Common Interest. (9 pages)</p> <p>Diffuse Support for the Political Community. (23 pages)</p> <p>The Nature of Outputs. (20 pages)</p> <p>The Feedback Loop. (19 pages)</p> <p>The Feedback Stimuli. (19 pages)</p> <p>The Feedback Response. (10 pages)</p> <p>The Communication of Feedback Response. (19 pages)</p> <p>Output Reaction - I. (18 pages)</p> <p>Output Reaction - II. (23 pages)</p>	



	WORLD-VIEW	METASCIENCE	THEORETICAL SCIENCE	EMPIRICAL SCIENCE
1966			Categories for the Systems Analysis of Politics. (12 pages)	
1967			A Systems Approach to Political Life. (22 pages)	The Child's Acquisition of Régime Norms. (14 pages)
1968	Political Science (18 p)			
1969	Explanation of the Child's Developing Images. (16 pages)	The Theoretical Relevance of Political Socialization. (26 pages)	Socialization and the Political System. (14 pages)	The Image of Government. (31 pages)
			A Political Theory of Political Socialization. (26 pages)	Visibility and Salience of Political Authorities. (23 pages)
			The Beginnings of Political Socialization. (22 pages)	The President as a Focal Point of Political Socialization. (28 pages)
			Socialization of Support for the Structure of Authority. (16 pages)	The President, the Presidency. (16 pages)
				How the Child Sees the Policeman. (20 pages)
				How the Child Feels about the Policeman. (14 pages)
				Authority Objects in Later Childhood. (30 pages)
				Shifting Images and Support for the System. (14 pages)
				Political Stability and Change after Childhood. (30 pages)
				Predictors of Cognitive Responses to Political Authorities. (23 pages)
				Predictors of Affective Responses to Political Authorities. (29 pages)
			The Membership Role in the Political System. (15 pages)	
			Beyond the American System. (20 pages)	
	The New Revolution in Political Science. (11 pages)			
1971	Continuities in Political Theory. (20 pages)			Politics in the School Curricula. (13 pages)
1972	Integration Through Policy Analysis? (15 pages)	Some Limits of Exchange Theory in Politics. (20 pages)		
1973	Reflections on Criticism. (21 pages)			
	Systems Analysis and its Classical Critics. (33 pages)			
1975			A Re-assessment of the Concept of Political Support. (23 pages)	
1976	The Relevance of Biopolitics to Political Theory. (11 pages)	Theoretical Approaches to Political Support. (18 pages)		
1947-1976	Number of Articles: 24 Number of pages: 492 <u>ALL FOUR LEVELS:</u>  NUMBER OF ARTICLES: 119 NUMBER OF PAGES: 2,424	Number of Articles: 32 Number of Pages: 734 <u>World-view level + Metascientific Level:</u>  Number of Articles: 56 Number of Pages: 1,226	Number of Articles: 46 Number of Pages: 854	Number of Articles: 17 Number of Pages: 344 <u>Theoretical + Empirical Level:</u>  Number of Articles: 63 Number of Pages: 1,198

As you can read from this scheme there seems to be good reasons to speak of Easton I, II and III, as Bryder proposes, at the same time as one can perceive all these "Eastons" as reflecting a developmental process within the very same critical framework. In the period from 1947–1955 one can sense the young critical Easton, who seeks a reconstruction of the world-view and metascience of the existing field of traditions in order to reestablish the dialectic relationship of knowledge and human interest around the problems of "understanding/explanation" and "elite/mass" – a relationship and a complex of problems which – according to both Habermas and Easton – were abandoned at the time of Marx and Hegel in favor of "Scientism" meaning science's belief in itself.

In the period from 1955–1969 we seem to find the behavioralistic Easton, who – in terms of his reconstruction of the relation between social science and values – seeks to elaborate a scientific model which can stand up to his own conclusions on the world-view level and metascientific level.

And in the period from 1969–1976 we can sense the self-reflecting post-behavioristic Easton, who in the light of his detailed knowledge of the parts in his text-system principally seeks to refine and correct his original projection of the whole, and secondly applies this projection on the systems model in order to achieve a unity of sense.

Thus conceived there is no need – as Bryder claims – to interpret Easton's many references to himself in his books as a sign of an uncritical attitude. Because, as the critical traditions in their present form – which represents a comprehensive, materialistic reconstruction of earlier critical texts (such as Horkheimer's and Marcuse's) – are primarily a product of the late sixties and the seventies, and as Easton's text-system is primarily a product of the forties, fifties and early sixties, you can hardly blame Easton for referring to himself as an authority with respect to a critical and materialistic reconstruction of social science and with respect to the elaboration of a political model

springing from this reconstruction.

You can of course expect that his text-system does not only reflect a context-free, extensional monologue but also an intentional, historically oriented dialogue with foreign points of view. You may also expect that this dialogue reflects the complex of problems which seems to constitute his text-system. But if Easton regards himself as an advocate for a critical social science developed in opposition to both positivism and historicism, it would in my opinion be quite natural to expect his references to himself to be in the forefront on the world-view level and scientific level, and to expect the references on the metascientific level to be reserved for a comprehensive discussion and elaboration of his world-view and of the complex of problems, which constitutes this world-view and thereby the entire text-system.

### 3.2. *On the structure of Easton's text-system*

In order to justify the claims above and in order to secure myself from merely pressing my own assumptions and analytic categories upon Easton's text-system I began examining Easton's references to respectively books/articles and names and arrived at the tables below – showing the references with the highest values. (In sum you find 2.757 references to books/articles and 6.317 references to names in my present material.)

On the scientific/theoretical level you find Easton himself as the totally dominating figure, whereas he shares this position with R. E. Lane on the scientific/empirical level. Apart from the extremely low frequency of references per page – which may explain why many interpreters in my opinion get lost, if they only base their interpretations on an analysis of the systems model – you may also note that Easton's domination in combination with the presence of many well-known developmental psychologists seems to indicate something more than a traditional, structural-functionalistic outlook.

Table 1: *References to books and articles at the scientific/ theoretical level.*

1. A Framework for Political Analysis (David Easton)	33
2. A Systems Analysis of Political Life (David Easton)	23
3. The Political System (David Easton)	22
4. The Theory of Social and Economic Organization (M. Weber/T. Parsons)	20
5. Political Socialization (H. Hyman)	13
6. An Approach to the Analysis of Political Systems (David Easton)	10
Total number of references:	637
Number of references per page:	0,75
Number of references per article:	13,85

Table 2: References to names in the texts excl. notes and to names in the notes at the scientific/theoretical level.

1. M. Weber	17	1. David Easton	124
2. K. W. Deutsch	13	2. K. W. Deutsch	21
3. D. Riesman	10	3. T. Parsons	18
4. E. B. Haas	6	4. R. Hess	16
5. J. Piaget	4	5. G. R. Boynton	13
		6-8. H. Hyman	12
		S. M. Lipset	12
		J. C. Wahlke	12
Total number of references in the texts excl. notes:	137	Total number of references in the notes:	831
Number of references per page:	0,16	Number of references per page:	1,03
Number of references per article:	2,98	Number of references per article:	18,07

Table 3: References to books and articles at the scientific/empirical level.

1. Political Ideology (R. E. Lane)	11
2. The Voter Decides (A. Cambell/G. Gurin/W. E. Miller)	10
3. Political Life (R. E. Lane)	8
4-5. A Systems Analysis of Political Life (David Easton)	7
The Childs Changing Image of the President (D. Easton/R. Hess)	7
6. An Examination of Role Theory (J. J. Preiss/H. J. Ehrlich)	6
Total number of references:	219
Number of references per page:	0,64
Number of references per article:	12,88

Table 4: References to names in the texts excl. notes and to names in the notes at the scientific/empirical level.

1. J. F. Kennedy	16	1. David Easton	32
2. R. E. Lane	12	2. R. E. Lane	20
3-4. D. D. Eisenhower	7	3. R. Hess	16
G. F. Washington	7	4. A. Cambell	14
5. M. Weber	5	5. W. E. Miller	13
6-7. S. Freud	3	6-7. F. I. Greenstein	8
M. Lerner	3	T. Gurin	8
Total number of references in the texts excl. notes:	67	Total number of references in the notes:	346
Number of references per page:	0,19	Number of references per page:	1,01
Number of references per article:	3,94	Number of references per article:	20,35

When we come to the metascientific level, we experience that Easton's dominance at the scientific level does not imply that his whole system reflects an extensional monologue. The frequency of references per page is here not only remarkably high compared to the scientific level, but the references themselves also seem to indicate a historically oriented dialogue around the very complex of problems which constitutes the entire text-

system. On the one hand you can almost sense the comprehensive debate around the relation elite/mass – a debate where also Marx seems to have something to say – and on the other hand it also appears as if the debate concerning the relation understanding/explanation, and thereby the question of actors versus structures, is fairly well represented.

Table 5: References to books and articles at the metascientific level.

1. Mind and Society (V. Pareto)	84
2. The Ruling Class (G. Mosca)	75
3. Les Systemes Socialistes (V. Pareto)	64
4. Physics and Politics (W. Bagehot)	56
5. Order and Progress (Frederic Harrison)	47
6. The English Constitution (W. Bagehot)	26
7. Positive Philosophy (A. Comte)	24
8. The Process of Government (A. F. Bentley)	23
9. Philosophy of Common Sense (Frederic Harrison)	21
10–11. African Political Systems, (M. Fortes/E. E. Evans-Pritchard)	18
Works and Life of Walter Bagehot (ed. R. Barrington)	18
12. A History of Political Theory (G. H. Sabine)	17
13. Politics, Who Gets What, When, How (H. D. Lasswell)	16
14–15. Public Administration (H. Simon/D. Smithburg/V. Thompson)	15
The Study of the Principles of Politics (G. E. G. Catlin)	15
Total number of references:	1.205
Number of references per page:	1,64
Number of references per article:	37,66

Table 6: References to names in the texts excl. notes and to names in the notes at the metascientific level:

1. Frederic Harrison	255	1. Frederic Harrison	118
2. V. Pareto	244	2. V. Pareto	116
3. W. Bagehot	211	3. W. Bagehot	92
4. G. Mosca	179	4. G. Mosca	77
5. A. Comte	131	5. H. D. Lasswell	64
6. H. D. Lasswell	122	6. A. Comte	36
7. K. Marx	53	7. D. Easton	34
8. A. F. Bentley	47	8. T. Parsons	31
9. G. E. G. Catlin	36	9. H. Simon	20
10. C. H. McIlwain	30	10. C. E. Merriam	18
Total number of references in the texts excl. notes:	2.081	Total number of references in the notes:	1.451
Number of references per page:	2,84	Number of references per page:	1,98
Number of references per article:	65,03	Number of references per article:	45,34

At the world-view level we experience how Easton crops up again, although it is now – quite naturally – his first book, which takes the lead. The frequency of references per page here is also high compared to the scientific level, and the references themselves point out many of the same philosophers and scientists as Habermas applies in his reconstruction of the world-view of the social sciences as well as Easton's own early sources of influence – especially Bagehot – who in my opinion helped to shape the development of the concept of persistence (Easton, 1949).

#### 4. Final Comments

The tables above could of course have been commented much more thoroughly, and they might

also have been approached from several different angles. But – if nothing else – (and apart from the important clues they gave for my continued analysis of the parts) they at least seem to point out that my model indeed may help in making a unity of sense of Easton's text system. On the one hand they seem to justify my assumption that Easton operates at the same levels as the critical traditions. And on the other hand they also seem to indicate that Easton's text-system may be seen as hanging together internally by virtue of its own complex of problems.

But although the tables in this way seem to support my thesis that we have to grasp the interconnections between the different levels of a given text-system in order to avoid misunderstandings on either of its levels, I do not expect that

Table 7: References to books and articles at the world-view level

1. The Political System (David Easton)	61
2. David Easton's Political Theory (E. F. Miller)	33
3. Physics and Politics (W. Bagehot)	24
4-7. A Framework for Political Analysis (David Easton)	7
A Systems Analysis of Political Life (David Easton)	7
Administrative Behavior (H. Simon)	7
Power and Society (A. Kaplan/H. D. Lasswell)	7
Total number of references:	696
Number of references per page:	1,41
Number of references per article:	29,00

Table 8: References to names in the texts excl. notes and to names in the notes at the world-view level.

1. E. F. Miller	121	1. David Easton	82
2. W. Bagehot	92	2. E. F. Miller	35
3. M. Weber	30	3. W. Bagehot	17
4. K. Marx	25	4. J. Dennis	14
5-6. Aristotle	18	5-6. H. D. Lasswell	13
V. Pareto	18	T. Parsons	13
7. J. S. Mill	16	7. M. Weber	11
8. A. Comte	15	8-11. G. A. Almond	9
9. F. Harrison	14	J. Bryce	9
10-13. E. Burke	13	A. Kaplan	9
J. Bryce	13	H. Simon	9
J. Locke	13	12-13. R. Merton	8
G. Mosca	13	14. D. Truman	8
14. Plato	10	R. Dahl	7
Total number of references in the texts excl. notes:	635	Total number of references in the notes:	769
Number of references per page:	1,29	Number of references per page:	1,56
Number of references per article:	26,46	Number of references per article:	32,04

the tables alone may change for example Dag Anckar's attitudes toward Easton and his model. I only hope that these tables in combination with my outlining of the method and process of understanding may help in opening up for a constructive discussion of the dominant form of text-analysis in Scandinavia, which first and foremost aims at finding inconsistencies at the scientific level in a text-system.

With respect to Easton's scientific model, however, my forthcoming article on "persistence" shall, hopefully, demonstrate the way in which my intentional analysis of Easton's world-view and metascience opens up for quite another model than the elitistic one outlined by Anckar. And with respect to Anckar's character sketch of Easton as a chameleonic elitist the statements of the "behavioralistic Easton" below may help to indicate that this sketch may be a product of a confusion of structures and intentions, and that Easton's

discrimination in "A Framework ..." (p. 7) between ethical evaluation and empirical explanation really implies something more than an ordinary behavioralistic outlook. (The quotation stems from a round-table discussion in February, 1967 - that is, two years before his "Credo of Relevance" - in Marrissett, I/Stevens, W. W., 1971)

"Wiggins: ... Who says that the rules of the game for the majority are appropriate for the minority?"

Gibson: Give me a rule that is not appropriate for both.

Wiggins: It would appear to me that one could develop an effective argument for riots being useful to society.

Gibson: I could not.

"Easton: Oh, yes you could, in Hitler's Germany! ...

I would like to state a position counter to one expressed in Professor Gibson's chapter (5). I feel closer to that alternative which says "just as we might feel resentment in an attempt to transmit the political values of the nineteenth-century establishment to us, so might this new

generation resent our efforts to transmit our values." I would most likely, agree with Professor Gibson's values about our present conception of democracy, but democracy is a dynamic and changing concept. I would be reluctant to commit us to transmitting to this new generation the kinds of values that we happen to hold at the moment. For example, we have practiced very deliberately, in the past, a set of values which excluded blacks from integration into certain parts of the city. We run into the danger of transmitting a substantive set of values that will not be workable for the next generation.

An alternative to this procedure would be to train the child to examine his own values and to examine the values of the community around him. Presumably he then would be in a position to talk about these values and to appreciate them. If the student is unable to rationally assess and weigh values and to determine their origins, he will possibly not be a useful citizen, according to some prevalent criteria of citizenship.

The outcome of this alternative is that the child may be very critical of the type of society that he lives in and move very forcibly in another direction. He then may say that the use of force or violence is necessary and argue this in a very rational fashion. Even the most conservative philosophers in history agree that violence at some point is absolutely necessary. We may differ with someone who is engaging in a riot because we simply do not believe that at that point it is necessary. The important thing is rational examination, the ability to weigh, to assess; these I consider to be the attributes of a good citizen. I do not consider a good citizen to be necessarily one who is a rah-rah democrat or who is very much attached to the system. These *could be* some of the consequences of being a good citizen in my judgment, at a particular time and place, but under certain circumstances such characteristics may be those of the worst citizen in the world – for example, a person living in and supporting Nazi Germany." (p. 69–70)

And in the discussion of history and philosophy Easton furthermore outlines, how this mediation of moral and of theory in a citizen's "prudent" decision springs from a discrimination between "true statements" and "authentic insights":

"Let us assume that we include in the scientific enterprise the process not only of ordering and validating knowledge, but also that of discovering insights that can be ordered, systematized, and validated, and that the discovery process itself is an important part of a scientific process. I would, in fact, suggest that this discovery process is probably the most important part of the scientific enterprise. If this is the case, narrative history (and I am not sure I want to identify history exclusively as narrative history) has a unique value of its own. It is an important mechanism for stimulating the imagination to discover insights, hypotheses, and so on. I think, then, we can retain history as one of the major

components of contemporary social science. There is no doubt in my mind that we would be worse off if we destroyed history by trying to make it over in our own limited conception of the social sciences. We do not have to change history in order to use it, but we have to change our own understanding of the social sciences" (p. 60).

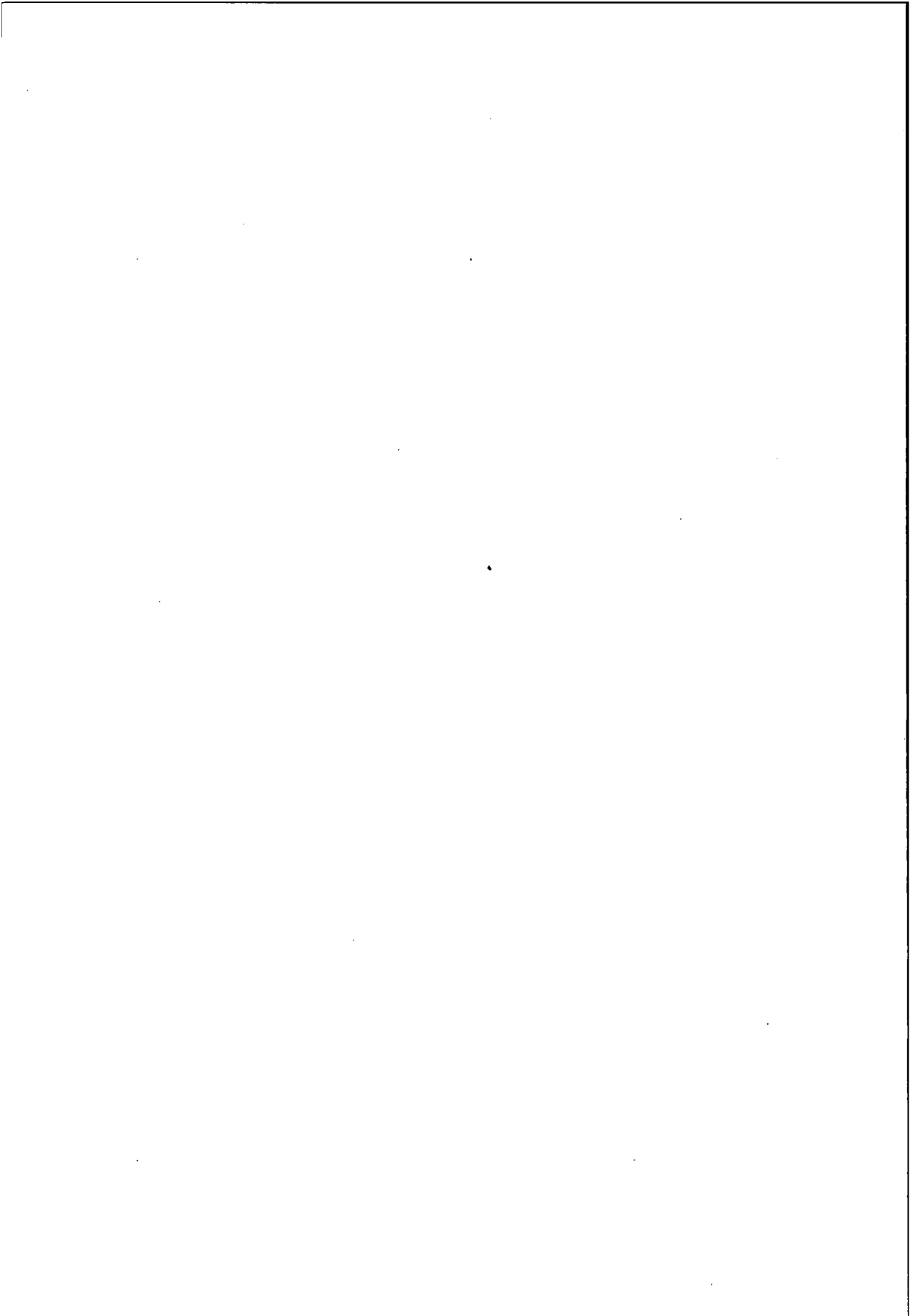
#### Footnote

- <sup>1</sup> These four principles are developed from Althusser (1976) and from Lundquist's reflections on understanding (1981). When one takes into account our different theoretical perspectives, it is curious – but not unnatural – that Lundquist by applying almost the same method of understanding as mine on Lenin's texts, ends up, like myself, with an interconnected whole in which Lenin's organizational theory takes on quite a new meaning compared to the common interpretations. It is not difficult to predict that Lundquist will experience much of the same type of criticism as myself from the Lenin-interpreters.

#### References

- DAVID EASTON:  
 (1947) *The Theory of the Elite: A Study of the Elitist Trends in English Thought*. Doctoral Thesis, Harvard University.  
 (1949) *Walter Bagehot and Liberal Realism*. 43 *American Political Science Review*.  
 (1950) *Harold Lasswell: Policy Scientist for a Democratic Society*. 12 *Journal of Politics*.  
 (1951) *The Decline of Modern Political Theory*. 13 *Journal of Politics*.  
 (1952) *Problems of Method in American Political Science*. 4 *International Social Science Journal*.  
 (1953 A) *Limits of the Equilibrium Model in Social Research*. 1 *Chicago Behavioral Sciences Publications*.  
 (1953 B) *The Political System*. Knopf, New York, 2nd ed.  
 (1955 A) *Shifting Images of Social Science and Values*. 15 *Antioch Review*.  
 (1955 B) *A Theoretical Approach to Authority*. 17 *Technical Report, Office of Naval Research, Stanford University, Department of Economics*.  
 (1957 A) *An Approach to the Analysis of Political Systems*. 9 *World Politics*.  
 (1957 B) *The Function of Formal Education in a Political System*. 65 *School Review*.  
 (1958) *The Perception of Authority and Political Change*. In Friedrich, C. J. (ed.), *Authority*, Harvard University Press.  
 (1959) *Political Anthropology*. In Siegel, B. J. (ed.), *Biennial Review of Anthropology*, Stanford University Press.  
 (1960) *The Child's Changing Image of the President* (with Hess, R. D.). 24 *Public Opinion Quarterly*.

- (1961) *Youth and the Political System* (with Hess, R. D.). In Lipset, S. M./Lowenthal, L. (eds.), *Culture and Social Character*, Free Press.
- (1962A) *The Child's Political World* (with Hess, R. D.). 6 *Midwest Journal of Political Science*.
- (1962 B) *The Current Meaning of "Behavioralism" in Political Science*. In Charlesworth, J. C. (ed.), *The Limits of Behavioralism in Political-Science*. Symposium Monograph, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*.
- (1962 C) *The Role of the Elementary School in Political Socialization* (with Hess, R. D.). 70 *School Review*.
- (1965 A) *The Child's Image of Government* (with Dennis, J.) 361 *Annals of the American Academy of Political and Social Science*.
- (1965 B) *A Framework for Political Analysis*. Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- (1965 C) *A Systems Analysis of Political Life*. Wiley, New York.
- (1966 A) *Varieties of Political Theory* (ed.). Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- (1966 B) *A Systems Approach to Political Life*. 104 *The Social Science Education*, Boulder, Col.
- (1967) *The Child's Acquisition of Regime Norms: Political Efficacy* (with Dennis, J.). 61 *American Political Science Review*.
- (1968) *Political Science*. *New International Encyclopedia of the Social Sciences*.
- (1969 A) *Children in the Political System: Origins of Political Legitimacy* (with Dennis, J.). McGraw-Hill, New York.
- (1969 B) *The New Revolution in Political Science*. 63 *American Political Science Review*.
- (1971 A) *Politics in the School Curricula* (with Dennis, J.). In Morrisett, I./Stewens, W. W., *Social Science in the Schools: A Search for Rationale*, Holt, Rinehart and Winston, New York.
- (1971 B) *Continuities in Political Theory: Behavioralism and Post-Behavioralism*. Epilogue to 2nd. edition of *The Political System*, Knopf, New York.
- (1972 A) *Integration through Policy Analysis?* 14 *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*.
- (1972 B) *Some Limits of Exchange Theory in Politics*: 42 *Sociological Inquiry*.
- (1973 A) *Reflections on Criticism*. 12 *Social Science Information*.
- (1973 B) *Systems Analysis and its Classical Critics*. 3 *The Political Science Reviewer*.
- (1975) *A Re-assessment of the Concept of Political Support*. 5 *British Journal of Political Science*.
- (1976 A) *The Relevance of Biopolitics to Political Theory*. In Somit, A (ed.), *Biology and Politics: Recent Explorations*. *Maison des Sciences de l'homme et Maison Mouton*, Paris.
- (1976 B) *Theoretical Approaches to Political Support*. 9 *Canadian Journal of Political Science*.
- OTHERS:
- Adorno, T. W. (1973): *Zur Dialektik des Engagements*. Suhrkamp Verlag.
- Althusser, L. (1976): *Essays in Self-Criticism*. NLB.
- Anckar, D. (1981): *David Easton - Kameleont med Kontinuitet?*
- Bang, H. (1981): *The Conflict between the Traditions*. 1 *Statsvetenskaplig Tidskrift*.
- Bang, H. (1981): *Nothing but Survival?* Forthcoming in *Scandinavian Political Studies*.
- Bryder, T. (1976): *Systems Theory and Political Behaviour*. Institut for sociale forhold, administration og politiske institutioner, Ålborg Universitetscenter.
- Bryder, T. (1981): *System, kritik, och analys*. Om Henrik Bangs rekonstruktion av Eastons systemteori och dess kritikers argument.
- Connerton, P. (ed.) 1976: *Critical Sociology*. Penguin Books.
- Dunn, W. N./Fozouni, B. (1975): *Toward a Critical Administrative Theory*. 26 Vol. 3 *Sage Professional Papers in Administrative and Policy Studies*.
- Farber, M. (1943): *The Foundation of Phenomenology*. State University of New York Press, Albany.
- Habermas, J./Luhmann, N. (1971): *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*. Suhrkamp Verlag.
- Habermas, J. (1974): *Vitenskap som Ideologi*. Gyldendals Studiefakler.
- Habermas, J. (1976): *Legitimation Crisis*. H. E. B. Paperback, London.
- Habermas, J. (1978): *Knowledge and Human Interest*. Heineman, London.
- Hook, S. (ed.) (1968): *American Philosophers at Work*. Greenwood Press, New York.
- Israel, J. (1970): *Fremmedgørelse fra Marx til moderne sociologi*. Rhodos, København.
- Lane, J.-E. (1978): *ONEASTON'S THEORY: There must be Limits to Confusion*. 3 *Eripaionos Politiika*.
- Lane, J.-E. (1981): *The Systems Model and Political Science*.
- Lukács, G. (1978): *Essays on realism*. Medusa, København
- Lundquist, L. (1981): *The Party and the Masses*. Forthcoming.
- McCarthy, T. (1978): *The Critical Theory of Jürgen Habermas*. Hutchinson, London.
- Ricoeur, P. (1979 A): *Sprogfilosofi*. Vinten, København.
- Ricoeur, P. (1979 B): *Fortolkningsteori*. Vinten, København.
- Schaff, A. (1973): *Einführung in die Semantik*, Rowohlt, Hamburg.
- Von Wright, G. H. (1971): *Explanation and Understanding*, Cornell University Press, Ithaca.





# Översikter och meddelanden

Statsvetenskaplig Tidskrift har på senare år försökt att utöka sin information från statliga utredningar av statsvetenskapligt intresse. Som ett led i dessa strävanden publiceras i detta häfte översikter rörande fyra utredningar på massmedieområdet: Informationsteknologiutredningen, Närradiokommittén, Radiorättsutredningen och Videogramutredningen.

## Nya medier i mediepolitiken\*

### 1. Allt fler uttrycksformer

Utgångspunkten för den svenska mediepolitiken bör enligt mitt förmenande vara att utbyte av information är en fri och oreglerad företeelse. Detta bör väsentligen gälla oberoende av i vilken form informationen insamlas, överförs eller presenteras. Det fundamentala i det senare belyses av Yttrandefrihetsutredningen i dess delbetänkande SOU 1979:49 bl. a. på följande sätt:

"Nya uttrycksformer möts ibland med misstänksamhet. Kommer de inte att missbrukas, behövs de verkligen, blir inte informationstrycket för besvärande – den sortens frågor är inte ovanliga. Det är dock inte valet av uttrycksform som skall bestämma rätten att uttrycka sig. Kvantitativa begränsningar leder lätt över i kvalitativa restriktioner, omtanke blir förmynderi."

I ett inledande avsnitt av Informationsteknologiutredningens slutbetänkande "Nya medier" SOU 1981:45 tar man en liknande utgångspunkt:

"Bedömningar på medieområdet . . . bör . . . inte fixeras vid speciell teknik. I så fall skulle sannolikt strax behov uppstå för kompletteringar, med tänkbara gränskonflikter m m."

Man vill här fästa uppmärksamhet på det förhållandet att den tekniska utvecklingen fn skapar många nya uttrycksmöjligheter. Vad som tidigare var väl avgränsade medier som t ex tidskrifter, film, radio, TV osv, luckras nu upp av nya former.

\* Texten speglar författarens egen uppfattning och stämmer inte på alla punkter överens med innehållet i informationsutredningens slutbetänkande (SOU 1981:45).

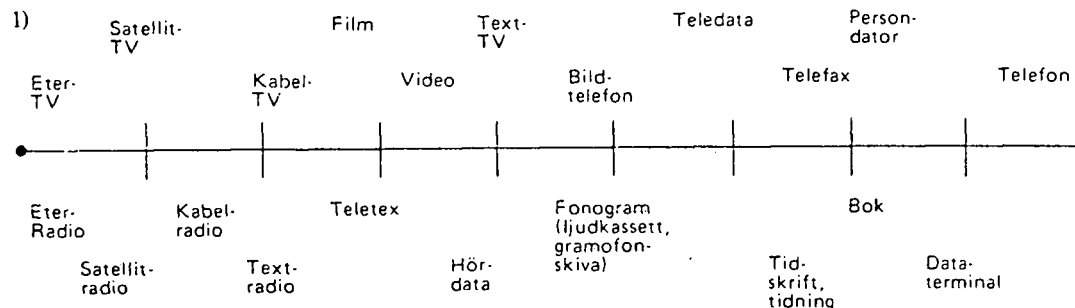
Informationsteknologiutredningen har haft att betrakta några av dessa, främst text-TV, teledata samt telefax, och då i första hand avsedda som allmänhetens medier, för hembruk. Dessa nya medier befinner sig relativt nära andra och mer etablerade medier – mer eller mindre beroende på vilka medieegenskaper man vill betona. En kvantitativ sammanställning över ett antal olika medier har i Informationsteknologiutredningens betänkande givits följande form:<sup>1)</sup>

Denna "medielinje" kan tas till utgångspunkt för allmänna överväganden av mediepolitisk art. Som följd av de nya möjligheter som framför allt datateknik och datakommunikation medger, blir gränserna mellan de olika medieformerna alltmer oprecisa. Det blir nödvändigt att ge mediepolitiken ett generellt utseende. Speciell behandling av vissa medier får det allt svårare när grannmedier närmar sig, med synpunkter på likartad tillämpning.

Ett exempel på detta utgör videon, som egentligen inte är något annat än elektronisk film (eller åtminstone ljud och rörliga bilder i elektronisk form). Med videons frammarsch betonas dess släktskap med filmmediet. Liknande program används, ofta med liknande ursprung. Man vänder sig till liknande publik. Film- och videopolitik hör därför samman.

Videogram kan dessutom i ökande utsträckning, och till allt lägre kostnad, överföras per kabel. Man väntar att detta successivt kommer att ske. Därmed är frågorna kring kabel-TV berörda. Eventuell reglering av kabel-TV i Sverige måste beakta detta.

Elektronisk överföring av många olika former av information förbilligas numera generellt. Man talar om dramatiska kostnadsänkningar. Kärnpunkter i medie-



politiken blir därför i minskande utsträckning anskaffnings- och utnyttjande-kostnader, utan desto mer frågorna kring medietillgänglighet och utnyttjandemöjligheter.

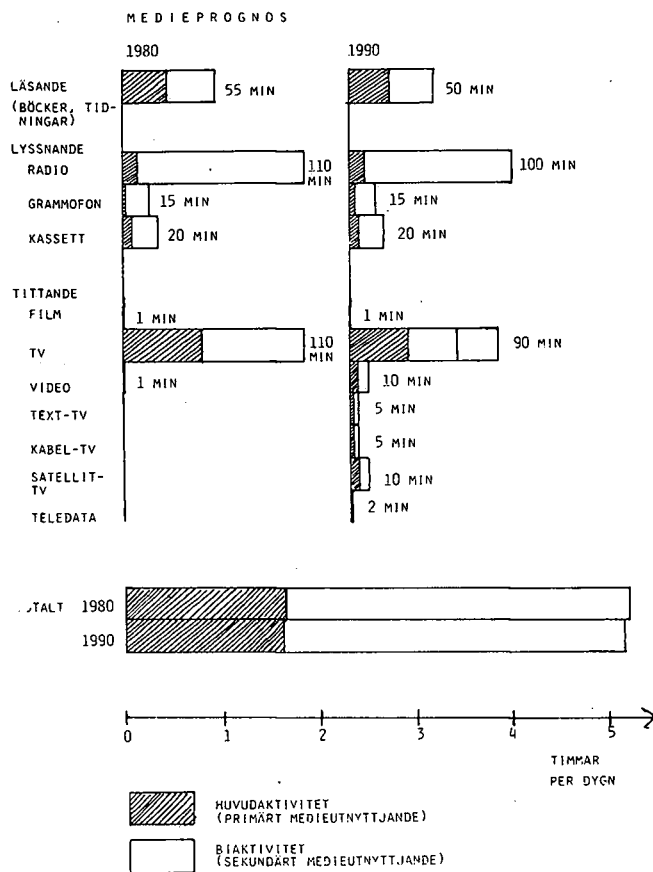
### Gemensamheter och skillnader

Det finns idag ännu relativt stora skillnader mellan vår mediepolitik för olika medier. Vad är skäl till detta? Tradition i samband med de existerande mediernas införande och utveckling har förmodligen spelat en roll. För nära nog varje nytt medium tycks diskussion om behov, konsekvenser och effekter – ganska yrvaket – betona just detta mediums särart. Så var det för radio, så var det för TV, så är det för video. I syfte att "bevara allmänheten från att förföras" av genomslagskraften i de nya formerna förs argument fram om reglering och förbud. Å andra sidan vänjer vi oss tydligen rätt snart, berusningen avtar. Vi har böcker i bokhyllan, men läser dem i genomsnitt rätt sällan. Vi har fonogram (gram-

mofonskivor och ljudband), men spelar dem endast vid enstaka tillfällen. Så kommer det sannolikt att gå också för videogrammen, efter en tid återfinns de i hyllorna liksom fonogram, och beses endast sporadiskt. Förtrollningen avtar med tiden. Vi prövar dessutom efterhand ofta konsekvent att använda medier på ett alltmer odramatiskt och naturligt sätt. På radioområdet kan man här tänka på närradio, allemansradio osv.

Utvecklingen kring vår konsumtion av olika medier är föremål för heta diskussioner på många håll. Nedan ges en enligt författarens mening möjlig utveckling för allmänhetens mediebruk under 1980-talet. Här har streckats de tidsmängder då man "koncentrerat" ägnar sig åt ett visst medium. Under resterande icke-streckade tidsmängder används medierna sekundärt, dvs som bakgrundsmusik etc medan man primärt ägnar sig åt något annat.

Det måste betonas att tabellen är ungefärlig. Allmänt accepterat material av denna typ finns fn icke.



Nya och oprövade medieformer tenderar, som sagt, ofta att söka göras till föremål för mer spontan reglering än äldre och etablerade former.

Man kan i detta sammanhang tänka på telefonen, vårt nu kanske mest fundamentala kontaktmedium. I början av 1900-talet sågs detta medium som något extremt exklusivt och komplicerat och ojämnt. Debattens vågor gick höga om detta märkliga med överföring av ljud på tråd. Var det inte något enbart för de rika och välutbildade? Kunde det någonsin bli verkligt vanligt – ett massmedium? Man var skeptisk på många håll. Det tog lång tid innan förståelsen för telefonens betydelse blivit allmän. Numera går sådant snabbare, men diskussionerna om för och emot är lika intensiva.

#### *Vilka nya medier?*

Vissa mediefrågor låter sig analyseras på ett naturligt sätt, medan andra medför väntade och oväntade problem. De medier som Informationsteknologiutredningen analyserat ger exempel på ett både- och härvidlag. För att något närmare belysa detta, är det kanske lämpligt med en beskrivande kommentar till de nya formerna – vare sig text-TV, teledata eller telefax är ännu särskilt allmänt förekommande. Här hämtas text delvis från Informationsteknologiutredningens slutbetänkande.

*Text-TV* innebär att text och stillbilder (enklare grafiska bilder) via vanliga TV-sändare överförs på TV-nätet och återges på TV-rutan. Ett villkor är att mottagaren är försedd med en (oftast inbyggd) tillsats; text-TV-bilden överförs i kodad form i små mellanrum mellan de vanliga TV-bilderna. Text-TV medger dels att man kan ge programtextning på olika språk till vanliga TV-program bara för de personer som vill läsa sådan, dels att man kan sända ut informationssidor. Ett begränsat antal sådana får plats, ca 800 per kanal, och som mest fyller varje sida TV-rutan med ett innehåll om ca 80 ord.

*Teledata* ser vid första betraktandet ut som text-TV: i båda medierna tillhandahålls text och stillbilder med likartad utformning. I teledata överförs emellertid information som lagras i en dator, via det allmänna telenätet, alltså över telefon- eller datanätet, inte i televisionssändning. Informationen kan mottas antingen på en modifierad TV-mottagare eller på en fristående bildskärm av annan typ. I teledata kan användaren välja den information han vill ha bland ett utbud som kan vara mycket större än det i text-TV. Han kan därtill också ge svar eller lämna annan information. Med hjälp av nummerdosa eller ett tangentbord vid sin terminal kan användaren t. ex. se på tidtabeller, göra beställningar, framställa klagomål eller "skriva" brev och insändare, förutom att alltså välja bland text och stillbilder som kan fylla hundratusentals sidor i en dator.

*Telefax* är ett sätt att överföra papperskopior. Informationsinnehållet föreligger ursprungligen på papper, överförs så vanligen via telenätet (på den uppringandes initiativ) och återges hos mottagaren på papper eller annat beständigt material. Med tekniken kan mer detaljskarpa illustrationer överföras än i teledata och text-TV. Det är ännu fråga om ett medium för främst kontorsbruk. Telefax använd av allmänheten – hemfax – kan introduceras först när billiga apparater lanseras på marknaden. Detta dröjer en bit in på 1980-talet.

Text-TV fanns redan vid mitten av 1981 i drygt 35 000 svenska hushåll, trots att Sveriges Radios försök med text-TV startade först 1979/80 och egentligen bara avser en liten provpublik om 160 döva och hörselskadade. Industrins bedömning är att text-TV småningom blir standard på TV-mottagare i vissa storleksklasser och att de flesta mottagare som såljs 1985 kommer att kunna ta emot text-TV.

Teledata erbjuds ännu inte till allmänheten. Däremot har bl a televerket sedan 1979 prov riktade till organisationer som själva publicerar innehåll i teledatabaser. Ett hundratal terminaler har använts. Televerket planerar att öppna ett sk teledatanät för att medge enkel och billig uppkoppling för i första hand olika näringslivsabonnenter som önskar använda teledata.

Under 1981 har en ganska omfattande provverksamhet med teledata börjat växa upp. Främst är det större företag som prövar mediet. Det är väl knappast troligt att teledata får någon större spridning bland privathushållen under 1980-talet. Dels kommer teledata då att konkurrera med inköp av text-TV och videoutrustning. Dels kanske intresset från presumtiva informationslämnare inledningsvis är litet när det gäller att förse mediet med innehåll, som är intressant för allmänheten.

Det finns redan idag teknik som påminner om dessa medier. Sedan länge textas TV-programmen, om än mindre smidigt än med text-TV. Telefaxöverföringar förekommer inom näringslivet, t ex inom tidningsbranschen, men telefax kan bli snabbare och framför allt billigare. Telefonupplysningstjänster finns men de är oftast enkla telefonsvarare eller personligt bemannade. Datorlagrade uppgifter som återges på bildskärmar är ännu mer sällan avsedda för allmänheten, och förekommer knappast på apparatur som är billig och så enkel att använda som teledata.

#### *Utvecklingsmöjligheter*

Text-TV-mediet kan tekniskt utvecklas ytterligare. Text-TV kan utan större svårigheter sändas regionalt. För närvarande lämpar sig mediet för ett mindre antal sidor: 800 sidor per kanal nämns ofta som maximum. Det går att öka kapaciteten. T ex kan man tänka sig att en hel TV-kanal avsätts för text-TV eller att nya

sidor sänds ut kontinuerligt (och inte – som nu – samma sidor repeteras t ex var tolfte sekund). Då krävs att text-TV-mottagaren förses med ett minne som lagrar sidor för senare visning. Men mottagaren kan också knytas till en liten persondator t ex så att vissa sökord programmeras in som datorn letar efter i utbudet av text-TV-sidor.

Också teledata och liknande teknik kan tekniskt utvecklas vidare. Illustrationsmöjligheterna förbättras med tiden, liksom för text-TV. Teledata kan också anslutas till en persondator vid TV-terminalen som bearbetar information som hämtats via telefontråden. Användaren kan skriva meddelanden till informationslämnare eller till andra användare. Förutom på bildskärm kan informationen presenteras som utskriven text, som telefaxkopior eller t ex i blindskrift. Med tiden kan informationen komma att bli översatt till syntetiskt tal, ljud som byggs upp av en liten datorenhet i teledataterminalen. Ifråga om teledataöverföring till allmänheten blir dock detta av praktiskt-ekonomiska skäl inte aktuellt under den närmaste tiden.

#### *Medier och kulturpolitik*

Informationsteknologiutredningen har i sitt slutbetänkande utgått från den princip om yttrandefrihet som är fastställd i grundlagen. Man anger att yttrandefriheten är en grundläggande rättighet och att den inte behöver särskilt motiveras. Det är eventuella ingrepp i den som kräver motivering.

Ett av de av Riksdagen fastställda kulturpolitiska målen är att skydda yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för att denna frihet skall kunna utnyttjas. Det innebär ett ansvar för samhället att främja ett rikt, mångsidigt och varierat kulturliv. Enligt de kulturpolitiska målen är det också viktigt att motverka de negativa verkningar som kommersialismen kan få inom kulturlivet. Strävanden i dessa riktningar är viktiga för att skapa frihet och reella möjligheter till konstnärlig och kulturell förnyelse. Av rättviseskäl och med hänsyn till kraven på variation och mångsidighet bör kulturpolitiken främja en decentralisering av verksamhet och beslutsfunktioner. Hög prioritet skall ges åt åtgärder som syftar till att öka människors möjligheter till egen kulturell aktivitet. De grupper som redan är kulturellt aktiva bör beredas möjligheter att fullfölja och utveckla sina intressen. De kulturpolitiska insatserna skall, i syfte att bryta isolering och utestängdhet, dessutom i ökad utsträckning utformas med hänsyn till eftersatta gruppers erfarenheter och behov. I det kulturpolitiska ansvaret ingår också att tillvarata och levnadegöra äldre tiders kultur samt att främja utbyte över språk- och nationsgränserna.

Inom Informationsteknologiutredningen har man

analyserat hur en utveckling enligt de olika målen kan främjas eller motverkas genom tillkomsten av nya medieformer som text-TV, teledata och telefax. Man kommer fram till att dessa former för kommunikation kan organiseras så att icke önskvärda kulturella effekter motverkas, och möjligheter till en gynnsam utveckling stärks.

Vad gäller framtidsperspektivet, anges:

”I den allmänna debatten beträffande de nya medierna förekommer två helt skilda framtidsperspektiv. Å ena sidan att de kan bidra till att skapa ett opersonligt samhälle, där mänskliga kontakter minskar, där informationsklyftor vidgas och där människan blir beroende av den som handhar datorerna. Å andra sidan att medierna kan bli instrument för decentralisering och tvåvägskommunikation som gör att människorna kan bli mer aktiva och påverka sin situation på ett bättre sätt, och att medierna dessutom kan ge handikappade och andra eftersatta grupper möjlighet till ökad delaktighet i kulturella aktiviteter.”

Både teledata och text-TV kan användas för att presentera samhällsinformation på ett nytt sätt för medborgarna. Text-TV kan – vid regionala sändningar – användas som en anslagstavla för kommunala myndigheter på samma sätt som utrymme upplåts i TV för statliga myndigheters samhällsinformation.

Statliga och kommunala myndigheter kan placera teledataterminaler på informationscentraler i bibliotek etc och därmed ge möjlighet att underlätta personalens arbete, samtidigt som det ger medborgarna möjlighet till en verklig dialog med myndigheter, politiker etc. En fördel med teledata är att informationen alltid kan hållas aktuell, under det att tryckta samhällsguider, socialkataloger m m snart blir förlegade.

Särskilt teledata är ett lämpligt medel för decentralisering, eftersom det kan etableras till låg kostnad snart sagt var som helst, alltså även och fördelaktigt av t ex folkrörelser och andra organisationer på regional eller lokal basis.

Det är, som nämnts, viktigt att ge eftersatta grupper ökade möjligheter till aktivitet och kommunikation. Text-TV har redan visat sig vara till stor hjälp för döva och hörselskadade. Även invandrare får hjälp att lära och förstå svenska när svensk text presenteras i text-TV. Textning på invandrarpråk bör ske i text-TV trots att detta är arbetskrävande vid inmatningen. Innehållet i de nya medierna gagnar den som har svårt att hinna få viktig information via andra medier. Också för andra kan datorisering av medierna skapa hittills helt oprövade kommunikationsmöjligheter. I detta sammanhang kan man hävda att särskilt ifråga om teledata finns möjlighet att motverka en tendens att bara redan välinformerade använder sig av ett nytt medium.

### Organisation av de nya medierna

Informationsteknologiutredningen föreslår att text-TV under rådande avtalsperiod för Sveriges Radio (t o m 1986) av praktiska skäl bör handhas inom SR-koncernen. Man tar inte ställning till vilket programbolag inom SR-koncernen som skall driva text-TV.

Man föreslår fri etableringsrätt för teledata. För att en begynnande teledataverksamhet skall utvecklas under ordnade former och med möjlighet till viss överblick av utvecklingen utan ingrepp i etableringsfriheten föreslås att ansvarig utgivare alltid måste utses för teledataverksamhet riktad till allmänheten. För sådan verksamhet skall gälla samma regler som för pressen.

För text-TV kommer då samma regler att gälla som för Sveriges Radios övriga sändningar, alltså främst kraven på saklighet och opartiskhet. Man medger TT och kommunala myndigheter rätten att i text-TV publicera nyhetstelegram respektive lokal samhällsinformation (i bl a regional text-TV) men kravet på opartiskhet förhindrar dagspressföretag m fl att självständigt utforma nyhetssidor i text-TV.

För teledata föreslås inga andra innehållsregler än dem som gäller för tryckt skrift med ett undantag, nämligen vad gäller reklam, där utredningens majoritet förordar ett generellt förbud. Man utgår från att de informationslämnare som redan börjat arbeta med teledata själva tillsammans utformar hedersregler av ungefär samma art som de regler som pressens organisationer antagit.

Precis som för andra slag av datoriserade personregister gäller att tillstånd under vissa förhållanden måste sökas från datainspektionen för verksamhet med teledata. Själva lagringen av allehanda uppgifter i teledata fordrar dock i princip inte datainspektionens tillstånd (annat än om det skulle röra sig om personuppgifter som kan bearbetas).

Vad gäller upphovsrätt bör bestämmelserna i upphovsrättslagen utan större problem kunna tillämpas på text-TV. I fråga om teledata skulle det vara önskvärt med större klarhet i rättsläget bl a vad gäller obehörigt utnyttjande av innehållet i olika databaser.

### Pressen och reklamen

Det mesta av pressens redaktionella innehåll idag lämpar sig inte för publicering i teledata: det får helt enkelt inte på ett läsbart sätt plats på en teledatasida som rymmer ca 80 ord. Det torde bli ovanligt att man läser många sådana sidor i följd. Utgivning i teledata skulle alltså inte konkurrera med pressens försök att fylla sin samhällsfunktion. Men pressen kan också använda teledata för att fylla delar av dessa uppgifter. Teledata lämpar sig för nyhetsnotiser, för redigerade sammanställningar, konsumentupplysning, nöjen och evangemang, samt för

text redaktionella arkiv där artiklar eller artikelrubriker förs in med uppgift om datum för publicering och annat.

Teledata kan komma att konkurrera med dagspressen när det gäller intäkterna från vissa slag av annonser, särskilt sk eftertext – eller småannonser och veckoannonser och veckoannonser med detaljhandelns extrapriser.

Dagspressen är beroende av sina eftertextannonser, inte bara ekonomiskt utan också för att de höjer tidningens läsvärde. Det är storstadsmorgontidningarna som har allra störst andel och volym eftertextannonser, men det är landsortspresen, särskilt tidningar med pressstöd, som minst kan bära förluster av sådana annonser.

Enligt utredningens majoritetsförslag (stött av s och c) avses reklam förbjudas i både text-TV och teledata. För radio- och televisionssändningar och då även för text-TV gäller redan kravet på opartiskhet och förbud mot att medge kommersiell reklam mot vederlag.

Utredningsmajoriteten menar att reklam i teledata hotar dagspressens inkomstmöjligheter och därmed dess möjligheter att fylla sin funktion i samhällslivet. En rikhaltig dagspress är omistlig för yttrande- och informationsfriheten och man menar att detta leder till slutsatsen att reklam i teledata inte bör tillåtas.

Utredningens majoritet vill reglera all annonsering i avsättnings- och anskaffningsfrämjande syfte, alltså inte bara kommersiell reklam utan också allmänhetens varu- och tjänsteannonsering (men inte åsiktsannonsering, familjeannonser eller text kungörelseannonser). Det kan inte uppnås genom att foga in bestämmelserna i det marknadsföringsrättsliga mönstret.

Reklamförbudet bör gälla för sådana framställningar i teledata som kan mottas direkt av allmänheten i bostäder; reklamförbudet i teledata bör inte vara strängare än det som enligt radiorättsutredningen avses gälla för TV-program. Den som vill tillhandahålla reklam i teledata på text offentliga platser svarar då för att dessa meddelanden inte kan nå allmänheten i bostäder. Meddelanden om allmänna kommunikationer undantas från reklamförbudet.

Utredningens minoritet (fp och m) anser i en alternativ skrivning att teledata på grund av sin speceilla karaktär lämpar sig för informativ reklam som kan bli ett värdefullt komplement till samhällets konsumentupplysning. Minoriteten delar inte farhågorna att teledatareklam skulle få negativ inverkan på pressens ekonomi och föreslår därför inte något reklamförbud. Samma regler skall gälla som för tidningsreklam. Dock föreslås att endast sk uppsökt reklam skall tillåtas, dvs reklam får inte förekomma på samma teledatasida som redaktionell text, och måste särskilt beställas.

*Den kommande medieutvecklingen*

Vilket mottagande kommer Informationsteknologiutredningens förslag att få? Hur kan de relateras till övriga mediefrågor? Vad kan genomföras? Förslagen remissbehandlas vid tiden för författandet av denna text. Låt avslutningsvis framträda några personliga kommentarer.

Delar av förslagen om de betraktade nya medierna kan synas självklara – t ex att etablering i teledata skall vara fri och oreglerad. Decentraliseringstendenserna i den allmänna datautvecklingen är ju starka fn. Politiskt har man emellertid fäst vikt vid att kunna placera medierna på en fast legal grund, även om den kan synas självklar.

Man kan fråga sig på vilket sätt denna *möjliga* decentralisering i teledata kommer att förverkligas. Starka krafter är redan i färd med att ta för sig. Tidigt ute är televerket. Under utredningsarbetets gång hade man därifrån gång efter annan deklarerat sitt ointresse för teledata. Det finns ingen marknad, ingen efterfrågan, sades det vid upprepade tillfällen. Ungefär en månad efter det utredningsbetänkandet presenterats lät det emellertid annorlunda. Nu hade man planer färdiga på ett helt eget teledatanät, allmänt tillgängligt från och med mitten av 1982. Man får intrycket att verket sökt undanhålla dessa planer från en genomlysande debatt i kommittén.

Vad gäller text-TV kunde Sveriges Radio inte ens vänta så länge. Drygt sex månader före presentation av betänkandet "deklarerade" Sveriges Television AB sina planer på text-TV sändningar. Vid den tidpunkten var det inte ens känt utanför kommittén vilken institution som skulle få rätten att sända text-TV – om det skulle bli Sveriges Radio eller andra – och ännu mindre hur.

Sådant agerande från tunga intressenter på mediaarenan kan ge en känsla av brist på demokratisk respekt. Medieutvecklingen brukar ofta bli anklagad för att vara för beroende av spontana marknadskrafter, men när man då stundom verkligen gör en grundlig analys – i parlamentariska former – då håller sig viktiga starka krafter undan. Situationen är inte helt tilltalande.

I reklamfrågan kan man fråga sig om reklamförbud i teledata är praktiskt möjligt.

Utan att ta ställning i värderingsfrågan om reklam eller ej i teledata, bör nämnas den skepsis som under hand hörts av. Flera fristående experter har hävdat att reklamförbud i teledata är omöjligt att förverkliga i praktiken. Teledata sänds inte, som radio och TV. Det efterfrågas och beställs av konsumenten, likt dagens telefonrådgivning. Det är då, på det allmänna telenätet, utomordentligt svårt att filtrera bort hemmens tillgång till kommersiella upplysningar. Sådan information flyter redan i stor mängd på detta nät, mellan företag och

andra institutioner och dessas kunder eller andra intressenter. Eftersom det har visat sig omöjligt att skarpt definiera begreppet teledata, och den typ av terminaler som där används, blir det tekniskt mycket komplicerat att styra dessa former av datatrafik. En censurinstitution skulle troligen behöva skapas för övervakningen, om man inte nöjer sig med att *anta* att ett reklamförbud skulle efterlevas. I en eljest fri datakommunikation blir sådana antaganden mycket obestämnda.

Vidare har det framhållits att oreglerad och kommersiell teledatainformation från våra grannländer snabbt skulle nå efterfrågan om reklamförbud just i Sverige infördes. I Finland bedrivs redan kommersiell teledataverksamhet. Databaser t ex på Åland skulle förmodligen kunna göras attraktiva för svenska konsumenter i Melansverige. Det är inte möjligt att i detalj kontrollera vem som använder det svenska telefonnätet till vad. Samtal till åländska datorer kan därför knappast stoppas.

Förhållandet påminner om situationen för Radio Nord, samt om den sk overspill som reklam-TV via satellit medger. Större ytor än de primärt avsedda nås av sändarna. Och stundom nås avsiktligt långt utöver hemlandets gränser.

Internationell harmonisering av grundläggande mediepolitiska frågor blir på sikt förmodligen allt nödvändigare. Men gränskonflikter kan inledningsvis förutses, vägen till harmoni är ofta knagglig.

Försvarens av betydande regleringar för olika medier brukar hänvisa till de olika kostnader som gäller för de olika medierna. Främst höginkomsttagare har råd att skaffa nymodigheter, sägs det. Uppenbarligen ligger det *idag* något i detta. Önskar vi uppmuntra ett omedelbart allmänt utnyttjande av vissa medieformer bör fördelningspolitiskt motiverade åtgärder från samhällets sida kunna komma ifråga. Vilka? Å ena sidan kan man söka dämpa en ovälkommen medieexpansion, å den andra kan man främja dess välkomna delar.

Låt oss ta videon som exempel. Drygt 10 procent av utbudet av förinspelade videogram innehåller fn (av många ansett) otrevligt material. Det förefaller som om man bäst gynnar en klok mediepolitik genom uppmuntran av sunt förnuft kring de 90, snarare än långtgående restriktioner mot de 10 procenten på videoområdet. Detta särskilt som avarter på medieområdet ofta begränsar sig själva med tiden – vi konsumenter blir mer och mer medvetna och kritiska i vår mediekonsumtion. Även för teledata kan detta komma att visa sig relevant.

Restriktioner på medieområdet tangerar ofta direkt yttrandefriheten. Önskar vi en ren och klar politik på yttrandefrihetsområdet är det enligt min mening klokt att visa generositet och ha överseende med vissa avarter för nytillkomna medier för en inledande och begränsad

tid. Alternativet med restriktioner som efter en mognadstid behöver modifieras och successivt luckras upp känns olämpligt för något så fundamentalt som våra möjligheter att på olika sätt yttra oss i samhällslivet.

*Tomas Ohlin*

## Närradio

### Inledning

Sedan 1950-talet har sammanslutningar, framför allt kristna församlingar och studentkårer, begärt att få sända egna radioprogram på eget juridiskt ansvar. Två statliga radioutredningar, först 1960 års radioutredning som framlade sitt förslag 1965, senare 1974 års radioutredning som framlade sitt förslag 1977, har gått dessa önskemål till mötes genom att föreslå att s. k. särskild rundradio skall startas.

Den första radioutredningen föreslog att den särskilda rundradion skulle vara öppen för statliga, halvoffentliga och kommunala myndigheter samt för ideella, politiska och religiösa organisationer. En särskilt tillsatt sändningsnämnd skulle föreslå regeringen vilka sammanslutningar som skulle beviljas sändningstillstånd. Någon begränsning av den särskilda rundradions sändarstyrka diskuterades inte. Sändningarna skulle i sin helhet finansieras av de i verksamheten deltagande myndigheterna och sammanslutningarna. Detta förslag ansåg regeringen alltför skissartat. Det lades därför åt sidan och nådde alltså inte riksdagen.

Den andra radioutredningen lät televerket göra en analys av förutsättningarna för särskild rundradio i Sverige. Verket konstaterade då att det vid sidan om Sveriges Radios program och utbyggnadsplaner fanns möjlighet att sätta upp ytterligare ca 200 sändare om dessa var tillräckligt svaga. Det gjordes ett räkneexempel som utgick ifrån sändare med 1 watts effekt. Mot bakgrund av denna tekniska förutsättning fastslog utredningen att man var positiv till vidgad etableringsrätt för särskild ljudradio och att en ytterligare utredning borde tillsättas som skulle bedriva försöksverksamhet med sändningar. Myndigheter skulle inte få sända utan enbart politiska, religiösa, fackliga och ideella organisationer. Förslaget lades fram året efter det att Sverige genomgått politiskt regimskifte. Det kan ha påverkat klimatet om ett förslag om vidgad etableringsrätt. Men det bör observeras att radioutredningen 1977 var enig om sitt förslag om försöksverksamhet med särskild rundradio. Såväl de borgerliga ledamöterna som socialdemokraterna i utredningen stödde tanken att föreningar skulle få börja sända egna program vid sidan av Sveriges Radios.

När förslaget kom till riksdagen våren 1978 var det dock slut på den politiska enigheten. Den borgerliga riksdagsmajoriteten följde utredningens förslag att en ny kommitté borde tillsättas bl a för att leda en försöksverksamhet med sändningar. Socialdemokraterna föreslog också föreningssändningar, men att dessa skulle äga rum inom radiomonopolets ram, och under dess juridiska ansvar. Lokalradion borde enligt socialdemokraterna (och vpk) även få ta hand om försöket med föreningssändningar. Under arbetet med regeringens proposition bytte förslaget namn. Istället för utredningens "särskild rundradio" kallades de små sändarna för "närradio". Detta namn hade tidigare använts vid liknande experimentsändningar i Norge och Danmark.

538 lokala sammanslutningar landet runt anmälde förhandsintresse för att delta i närradiokommitténs försöksverksamhet. De fördelade sig på 116 orter (storstockholmsområdet räknat som en ort). Kristna församlingar utgjorde den största gruppen, 18 %, av de förhandsanmälda sammanslutningarna. Politiska organisationer utgjorde 15 %. Boendeföreningar av olika slag 14 % och sammanslutningar knutna till utbildningssektorn ca 11 %. Dessutom anmälde sig idrotts- och motororganisationer, miljögrupper, kooperativa organisationer, fackklubbar, hälsofrämjande organisationer, invandrargrupper, musikgrupper och radioklubbar.

I riksdagsbeslutet fastslogs att det var "angeläget att olika landsdelar, olika typer av orter (glesbygd, förort och tätort) och olika typer av sammanslutningar" skulle bli representerade i försöket som skulle försiggå på "cirka 15 orter". Med ledning av detta beslut valde närradiokommittén 16 försöksområden i 15 kommuner bland de 116 områden, varifrån intresseanmälningarna hade kommit. Försöksorterna blev Stockholms innerstad, Järvafältet, Eskilstuna, Linköping, Jönköping, Malmö (stadsdelarna Oxie och Rosengård), Öckerö, Göteborg, Dalsjöfors, Karlstad, Kumla, Mora, Sandviken, Östersund, Umeå och Piteå. Sedan sammanslutningarna i Östersund inte fullföljt sina avsikter att delta utsågs i stället Svanön (Kramfors) till försöksort.

Avsikten var att närradiokommittén skulle ha hand om utbildningen av dem som ville sända närradioprogram. Det visade sig dock snart att de föreningar som ville sända program ofta hade tillgång till sakkunskap på närmare håll. Många sammanslutningar hade medlemmar som arbetat inom Sveriges Radio, inom företaget i radiobranschen, inspelningsstudios eller vid medieutbildning vid folkhögskolor och i studieförbund. Föreningarna som ville sända närradio bildade också på försöksorterna en närradioförening som tog hand om en del av utbildningen. Närradiokommittén stimulerade i hög grad till bildandet av dessa föreningar. Från Sveriges Radio kom hjälp på den inofficiella vägen. Många av

SR-koncernens anställda ställde upp som föreläsare och instruktörer.

#### *Vilka deltar?*

Föreningarna sänder vanligtvis program enligt ett fast veckoschema. Tidsfördelningen görs av närradiokommittén efter förslag från de lokala föreningarna eller den gemensamma närradioföreningen. De första året vållade tidsfördelningen knappast några problem. I Stockholm och i viss mån i Göteborg och på Järvafältet blev det däremot vissa konfrontationer mellan sammanslutningar som ville ha samma sändningstider under det andra och tredje sändningsåret. Närradiokommittén fastställde inledningsvis en enda princip för tidsfördelningen; de politiska partierna borde få likvärdigt placerad sändningstid. De tilldelades samma sändningstid olika veckodagar.

Alla slags organisationer har deltagit i försöksverksamheten med närradio. Kyrkorna är med sina 26 % av deltagarna den största gruppen. Kyrkorna är även de flitigaste, de sänder 45 % av programmen. De politiska organisationerna svarar för 19 % av deltagarna men endast 5 % av sändningarna. Invandrarorganisationer utgör 5 % och sänder 5 % av tiden. Övrig sändningstid fördelar sig mellan studieförbund 5,5 %, idrottsföreningar 2,5 %, nykterhetsrörelsen 1,3 %, folkhögskolor 0,4 % och fackliga organisationer 0,2 %.

De politiska partiernas intresse för närradion var störst under valrörelsen 1979. De kom också igen i samband med folkomröstningen om kärnkraft i mars 1980. De borgerliga partierna är något flitigare i närradion än de socialistiska. Undre en stickprovsvecka våren 1980 deltog Folkpartiet på 9 orter, Moderata Samlingspartiet på 8, Centerpartiet på 7, Socialdemokraterna på 5, Kristen Demokratisk Samling på 4 och Vänsterpartiet Kommunisterna på en ort.

Blandningen av organisationer är påfallande. Hyresgästföreningar, konsumentföreningar, studentkårer, handikappföreningar, kulturgrupper, miljögrupper, solidaritetskommittéer, motorklubbar, företagsföreningar, köpmannaföreningar, nykterhetsrörelser, invandrargrupper, folkhögskolor, studieförbund, homosexuella grupper och musikaliska genreggrupper deltar. Den totala sändningstiden var i vecka 39/80 554 timmar vartill kom ett antal nattsändningar. Totalt sändes under de första 20 månaderna av försöksverksamheten ca 31 000 timmar närradio. Största antalet sändande sammanslutningar finns i storstäderna, men också i Öckerö har närradion stor spännvidd. 341 sammanslutningar deltog i försöksverksamheten fram till den 30 november 1980.

I arbetet med att pröva ansökningar har närradiokommittén tagit ställning till ett antal gränsfall. För att

få tillstånd skall sammanslutningen vara lokal och vara juridisk person. Det har lett till att en ansökan från ett av Svenska Arbetsgivareföreningens regionkontor avslagits. Anslutning till Svenska Arbetsgivareföreningen sker direkt till centralkontoret; man saknar alltså lokal demokratisk organisation. Även några andra sammanslutningar med stark centralistisk uppbyggnad har haft besvär med att få sändningstillstånd. Frälsningsarmén som formellt står under befäl av sin general i London, fick sålunda bilda egna lokala intresseföreningar för närradion för att kunna få sändningstillstånd. Ett liknande arrangemang företogs inom Adventistsamfundet som delades i lokala demokratiska församlingar för att möta närradions ankomst. Ekonomiska föreningar som konsumentföreningar och bostadsrättsföreningar har utgjort en annan prövosten. Konsumentkooperativa föreningar har fått sändningstillstånd därför att de vid sidan av sin affärsverksamhet även bedriver studiecirkelverksamhet och sprider information om Kooperationen som idé.

Det första verksamhetsåret var användning av musik i närradion gratis för sammanslutningarna. Upphovsrättsorganisationerna STIM och IFPI förhandlade inledningsvis med representanter för närradiokommittén om ett avtal med pekuniärt innehåll. Det var dock så svårt att precisera vad man ville ha betalt – ingen kunde veta de kommande sändningarnas omfattning – att man till sist avstod.

Efter ett års sändningar var det dags att upprätta ett ekonomiskt mer givande avtal för upphovsrättsorganisationerna. Detta var rent tekniskt en svår uppgift, eftersom upphovsrättsorganisationerna saknade motpart. Närradions sammanslutningar saknade nämligen egen riksorganisation. Frågan löstes genom att närradiokommittén handplockade en åttamannagrupp som utsågs att föra samtal med upphovsrättsorganisationerna om ett modellavtal för musiken i närradion. Upphovsrättsorganisationernas besked om den kommande musiktaxan vållade åtskilliga protester från de sändande sammanslutningarna. Protester strömmade till STIM. I Stockholm startade en namninsamling på gator och torg mot de planerade avgifterna. Då gratisåret utlöpte i mitten av 1980 hade inget avtal kunnat träffas. Närradions föreningsrepresentanter och STIM hade dock enats om att skicka ut ett förslag på remiss till föreningarna över sommaren. Till hösten hade frågan mognat och en kompromiss kunde träffas. Avtalet innehöll en del rabatter som gjorde att de allra flesta föreningarna vågade fortsätta sina sändningar trots ökade kostnader. Avtalet till STIM har sedan förnyats en gång och ytterligare rabatter har införts.



### *Svaga sändare – många studios*

Sändningarna startade med en watts effekt såsom radioutredningen hade förutsatt. I Stockholm var sändarens styrka dock 20 watt. Som jämförelse kan nämnas att lokalradios sändningar sker över 60.000-wattssändare. På många försöksorter klagade man kort tid efter premiären på de alltför svaga sändarna. Närradiokommittén höjde då efter samråd med televerket sändareffekten generellt till 10 watt. Många sammanslutningar har önskat ännu starkare sändare. Detta kan dock inte genomföras eftersom möjligheten att bygga ut närradion till nya orter då skulle komma att begränsas. Årshyran för sändarna, som televerket ställer till förfogande, är relativt låg, 8 000 kronor. Det innebär att varje föreningskostnader för sändarhyran i Stockholm, där ett 100-tal föreningar medverkar, är mycket låg, en hundralapp om året. På en försöksort som Mora där bara två föreningar deltar blir sändarhyran däremot kännbar.

Antalet studios har ökat kraftigt under försökstiden. På många orter fanns det inledningsvis endast en eller ett par studios. Föreningarna samverkade också om sändningarna i tekniskt avseende. Med tiden fann dock alltför många föreningar att det kunde vara bra att bygga egen studio. Man behövde då inte samordna arbetstider o. dyl. med andra organisationer. I slutet av 1980 fanns 98 studios på de 16 försöksorterna. Ett stort antal arbetar med mycket enkel utrustning och kan närmast betecknas som hobbyverksamhet i källare eller vid köksbordet.

### *Yttrandefriheten*

Yttrandefriheten i närradion har i stora drag varit densamma som inom pressen. Endast justitiekanslern kan väcka åtal för yttrandefrihetsbrott. Varje närradioprogram skall ha en ansvarig programutgivare. Ansvaret för yttrandefrihetsbrott vilar på programutgivaren. Varje närradiosändning skall förvaras på referensband i sex månader. Den som anser sig kränkt i program har rätt att få lyssna på programmet eller få en utskrift av det. Närradioprogram får inte förhandsgranskas av någon myndighet. Ett mindre antal program har under försökstiden anmälts till justitiekanslern för yttrandefrihetsbrott eller till närradiokommittén för överträdelse av det reklamförbud som gäller.

JK har inte haft anledning att åtala någon programutgivare. Närradiokommittén som kontrollerar reklamförbudets efterlevnad har däremot vid några tillfällen varnat eller erinrat sammanslutningar som överträtt förbudet. Vid ett tillfälle har närradion utsatts för en reklamkupp. Det gällde en sammanslutning i Stockholm som en natt sände program med betald reklam som protest mot reklamförbudet. Sammanslutningen avstängdes omedelbart från fortsatta sändningar.

Reklamförbudet inom närradion skiljer sig från det

som finns inom Sveriges Radio. I närradion får föreningar inte göra reklam för egen kommersiell verksamhet. Detta förbud är inte aktuellt inom Sveriges Radios sändningar eftersom Sveriges Radio inte bedriver kommersiell verksamhet i egentlig mening. Många av närradios föreningar bedriver dock sådan verksamhet och här måste en gräns dras. Föreningarna i närradio får informera om sin egen verksamhet, t ex böcker, tidskrifter, rådgivning och bildningsverksamhet och egna mötesarrangemang på ungefär det sätt som sammanslutningen skulle ha gjort i sina egna tidningar. Närradiokommittén har också i ett prejudicerande utslag sagt att en förening får reklamera för föreningsprodukter av mer oskyldigt och konventionellt slag, typ märken och dekaler. Man kan få försälja en tröja med föreningens namn genom närradion. Föreningen får dock inte samtidigt sälja ett kommersiellt namn. En fotbollströja eller ishockeytröja av det slag som numera är vanligt i elitserierna, beklädd med företagsnamn, kan alltså inte försäljas i närradion, hur ideell föreningen än uppger sig vara.

### *Kostnaderna*

Närradion är en amatörverksamhet, antalet deltids- eller heltidsarbetande avlönade närradiomedarbetare är lågt. De allra mesta arbetet utförs helt frivilligt. Sveriges Radios licensmedel finansierar givetvis inte till någon del verksamheten. De sändande föreningarna satsade de första åren i genomsnitt 21 000 kronor varav 11 500 i driftskostnader på sina sändningar. Då är att märka att åtskilliga av de sändande föreningarna utgör samlingsorganisationer för många föreningar. 65 % av tillståndsinnehavarna i närradion satsade i själva verket mindre än 5 000 kronor det första verksamhetsåret. Totalt uppmättes fältkostnader inom närradion för 3,8 miljoner för det första året. Kostnaden omfattande inte STIM-avgifter, eftersom första året var avgiftsfritt vad gäller musiken. Andra året tillkom alltså musikavgifter för de flesta; i gengäld har det stora antalet föreningar under detta år inte behövt göra större studioinvesteringar.

### *Lyssnarundersökningar*

En större lyssnarundersökning har gjorts. Den visar att i genomsnitt 15 % lyssnade regelbundet på närradion en stickprovsvvecka 1980. På några orter är lyssnandet väsentligt högre. I Öckerö lyssnar 31 % regelbundet, i Stockholm 24 %. Dessa siffror avser hela veckoprogrammet. Lyssnandet på de enskilda programmen har givetvis varit väsentligt lägre, ofta kring eller under 1 %, alltså i nivå med Sveriges Radios P2. Det mest populära programmen förefaller ha varit morgonandakter eller andra program från kyrkorna, samt sportmagasin med lokala tävlingsresultat. I framförallt Stockholm och Järva

hart ungdomliga musikprogram lockat nya lyssnare till radiomediet.

Ett antal utvärderande undersökningar om försöksverksamheten med närradio företas av fil dr Lowe Hedman vid Sociologiska institutionen i Uppsala. Han svarar för bl a den nämnda lyssnarundersökningen. Ytterligare lyssnarundersökningar företas inte under försöksperioden. De är alltför dyra. Varje undersökning kostar en dryg halv miljon kronor.

#### *Närradiokommitténs förslag*

Närradiokommittén föreslår att verksamheten med närradio successivt byggs ut i kraft av en ny närradiolag från den 1 juli 1982. Sändningarna skall ske från lika svaga sändare som under försökstiden, d v s 10 watts effekt. Sändarna täcker en halvmils radie med god hörbarhet och därutöver ytterligare ett antal km beroende på omgivningens topografi. Det finns plats för ungefär en sändare i varje kommun, alltså i princip 279 sändare. Vissa undantag måste dock göras för Skåne, Göteborgsområdet och Bohuslän. Även i Stockholmsområdet räcker frekvenserna nätt och jämt för en sändare i varje kommun. I Norrland kan å andra sidan rymmas fler sändare i varje kommun. En sådan utbyggnad inkräktar inte på Sveriges Radios nuvarande program och planerade utbyggnad av ett P4-nät. Då frekvensbanden 100–104 och 104–108 MHz inom några år blir tillgängliga för rundradio ökar frekvensresurserna för närradion ytterligare. Om närradion byggs ut så långt frekvensresurserna räcker kan minst 70 % av landets befolkning nås av sändningar med god hörbarhet. Denna begränsning anser inte närradiokommittén utgöra ett skäl för att motsätta sig närradio där sändningar är möjliga. I sin motivering till förslaget säger närradiokommittén bl a följande:

”Medieutvecklingen rymmer betydande risker för koncentration av makt. Tillkomsten av radio och television har gjort det lättare att sprida värderingar och information över hela land och folk. På det internationella planet understryker tillkomsten av radio och TV-satelliter denna utveckling. Möjligheten att sprida information över sådana distributionskanaler är betydande för enskilda, institutioner och företag med makt och ekonomiska resurser. Om medborgarna genom folkrörelser och andra folkligt förankrade organisationer skall kunna hävda sig, behövs en utveckling i motsatt riktning, mot en småskalighet som förstärker deras inflytande i det lokala samhället. Det är av vikt för demokratin att de många små, lokala grupperna får ett stort inflytande över medieutvecklingen, att en motrörelse bildas mot tendenserna till maktkoncentration.”

Då närradion startade trodde många av den skulle komma att bli de rika organisationernas privilegium, medan fattiga organisationer av ekonomiska skäl skulle ställas utanför. Det har blivit tvärtom. Fattiga, små organisa-

tioner som arbetar med billig teknik och frivillig arbetskraft har kunnat använda närradion. En del större organisationer som är vana att använda sig av anställd arbetskraft har däremot tyckt att närradion var tungarbetad. De har antingen inte startat sändningar eller efter en tid avbrutit dem.

Sändningsrätten blir densamma som under försöksperioden med den skillnaden att ekonomiska föreningar som konsumentkooperativa föreningar och köpmannaföreningar inte skall kunna få tillstånd. Liksom under försöksverksamheten skall inte heller kommuner få egen sändningsrätt. Kommittén anser det möjligt för kommuner att samverka med organisationer om man vill sprida sin information via närradion.

Några andra inskränkningar i programverksamheten anses inte behövas, men kommittén förutsätter att närradion ”liksom pressen – i en så småningom fastare frivillig organisation – kommer att ansluta sig till de spelregler som utgetts av pressens samarbetsnämnd eller utarbetar egna etiska regler”.

Kommittén rekommenderar de lokala sammanslutningarna att samarbeta i närradioföreningar kring varje sändare. Samarbetet skall vara frivilligt.

En nybildad närradionämnd skall överta närradiokommitténs arbete med tillståndsgivning. Närradionämnden skall fördela sändningstiden efter förslag från de lokala närradioföreningarna. Närradionämndens kansli skall bli litet, 5–7 personer, och finansieras antingen med statsmedel eller med avgifter från tillståndsinnehavarna. Kommittén anser dock att en avgiftsfinansiering blir osäker. En totalfinansiering med avgifter skulle fordra att varje sammanslutning betalade mellan två och tre tusen kronor årligen. En sådan avgift betraktar kommittén som obillig. En lägre avgift anser kommittén möjlig att ta ut men det är osäkert om den skulle betala mer än sin egen administrationskostnad.

Närradiokommittén föreslås under en övergångsperiod om sex månader efter den nya närradiolagens ikraftsträdande få administrera den fortsatta verksamheten, tills närradionämnden hunnit organiseras och kan träda i funktion den 1 januari 1983.

Ett par begränsningar i sändningsmöjligheterna föreslås. För det första föreslås ett s. k. riksförbud, dvs sändningarna skall ”till övervägande del bestå av material som producerats särskilt för sändningsområdet”. Under försöksverksamheten har två organisationer satt i system att centralt producera material som sänds till lokala adressater för uppspelning. Detta strider mot närradions idé. För det andra föreslås att varje sammanslutning som vill ha tillstånd skall ha varit verksam på orten i minst ett år. Förslaget har tillkommit för att ge större stabilitet i verksamheten. Några föreningar av högst tillfällig karaktär har kunnat få sändningstillstånd.

*Reservation och yttrande*

De båda socialdemokratiska ledamöterna i närradiokommittén reserverade sig mot förslaget om utbyggd närradio. Socialdemokraterna anser att det är för tidigt att ta ställning innan försöksverksamheten med föreningsradio i lokalradions regi startat. Dessutom anser socialdemokraterna att försöksverksamheten lämnar alltför många frågor obesvarade.

Kommitténs juridiske expert, Gustaf Lindstedt, förordar i ett särskilt yttrande att myndighetsansvaret läggs på länsstyrelserna. Därigenom skulle kommittén kunna lösa såväl administration som granskning utan att det tillskapas någon ny myndighet. Lindstedt redovisar också avvikande mening när det gäller förslaget till 1-årsregel. -Närradion har stimulerat bildandet av en mängd nya föreningar. Jag kan inte se att det finns skäl att hålla dessa föreningar utanför närradion under ett års tid bara för att kunna hänföra dem till det existerande föreningslivet, säger Lindstedt. Bestämmelserna kommer att medföra att sammanslutningar som bildas t ex för att lösa en akut miljöfråga inte får möjlighet att påverka opinionen genom närradion.

*Remissvaren*

Praktiskt taget alla remissinstanser uttalar sig positivt för föreningsradio i en eller annan form. Så till vida kan närradioverksamheten sägas ha lett fram till ett genombrott. Däremot är meningarna starkt delade både om tidpunkten för kommande riksdagsbeslut och om hur närradioverksamheten skall organiseras i framtiden. Många av de etablerade riksförbunden, bl a löntagargrupporganisationerna, vill vänta med beslut. Detsamma säger Kommunförbundet, Landstingsförbundet, Sveriges Radio med dotterbolag och Svenska Journalistförbundet. Klart positiva till att permanenta närradion från första juli 1982 är alla närradioföreningar utom en, Hovrätten för Västra Sverige, Sveriges Frikyrkoråd, Svenska Arbetsgivareföreningen, Svenska Företagares Riksförbund, Nykterhetsrörelsen, Riksförbundet Hem- och Skola, Sveriges Folkpensionärers Riksförbund, Sveriges DX-förbund, Motormännens Riksförbund och Rörelse-folkhögskolornas Intresseorganisation (R10).

Lokalradion är starkt kritisk i sitt remissvar. Man anser bl a närradions reklamförbud otillräckligt för att förbygga reklam och är också skeptisk till att det går att bygga ut närradion med det antal sändare som förslaget räknar med.

Förslaget att kommuner inte skall få sändningsrätt stöds av flertalet remissinstanser. Kramfors och Linköpings kommuner samt närradioföreningarna i Kumla och Jönköping hävdar motsatsen.

Förslaget om en ettårsregel möter motstånd från ett flertal remissinstanser, bl a Motormännens Riksför-

bund, Sveriges DX-förbund, Svenska Arbetsgivareföreningen, Frikyrkorådet och Hovrätten i Västra Sverige. Konsum och HSB protesterar mot att Kooperationen och bostadsrättsföreningarna inte skall få sända, en ståndpunkt som även stöds av en hel del andra remissorgan. Svenska Arbetsgivareföreningen vänder sig mot att fackliga organisationer skall få sända medan SAF utestängs.

Svenska Arbetsgivareföreningen, Piteå närradioförening och Kumla närradioförening anser att sändningstiderna bör fördelas av den lokala närradioföreningen. Göteborgs närradioförening och SSU i Stockholm anser att närradioföreningarna bör få statsbidrag, eftersom de förväntas överta en del av myndighetens arbetsuppgifter, bl a tidsfördelning.

En central närradionämnd tillstyrks av kulturrådet, televerket, länsstyrelsen i Stockholm, Frikyrkorådet, Nykterhetsrörelsens Landsförbund, Frikyrkliga Studieförbundet, Journalistförbundet, närradioföreningarna i Stockholm, Järva, Malmö, Kumla, Sandviken och Piteå och Svenska DX-förbundet. Hovrätten för Västra Sverige, Statskontoret, länsstyrelsernas organisationsnämnd, Stockholms Universitetets Studentkår och närradioföreningarna i Eskilstuna och Öckerö anser däremot att länsstyrelserna klarar närradions administration. Svenska Journalistförbundet vill ersätta de lokala närradioföreningarna med länsstyrelserna. Även Motormännens Riksförbunds klubb i Stockholm och Stockholms närradioförening vill se att den centrala närradionämndens beslut bereds av länsstyrelserna.

Ett par remissinstanser vill att närradionämnden utökas med företrädare även för folkrörelserna i stort, alltså inte enbart för de politiska partierna. Det föreslaget kommer från Nykterhetsrörelsens Landsförbund och Frikyrkliga Studieförbundet.

Reklamförbudet accepteras av praktiskt taget alla remissinstanser. Radionämnden vill att reklamförbudet utökas med ett tredje moment så att program "som framstår som ett gynnande av näringsidkare eller dennes produkter" förbjuds.

Åtskilliga remissinstanser uppehåller sig vid bristen på programregler. Justitiekanslern skriver: "Närradiokommittén anser att etiska regler uppställda på frivillighetens väg är tillräckliga för att hindra att programmen får ett olämpligt innehåll. Jag kan inte ansluta mig till kommitténs övervägande i denna del". JK vill understryka vikten av att sakuppgifter kontrolleras, att den personliga integriteten skyddas och att felaktiga sakuppgifter beriktigas. Närradiomyndigheten bör därför ges vidgade befogenheter att ingripa mot program också i andra avseenden än brott mot reklamförbudet, anser JK. Kan man inte acceptera detta utan begränsa sig till frivilliga regler, menar JK att ett granskningsorgan liknande pressombudsmannaämbetet bör införas inom närradion.

Statskontoret föreslår att radionämnden får i uppdrag att granska närradioprogram i efterhand. Radionämnden anser att närradiolagen bör kompletteras med ett skydd för den enskildes integritet, och en bestämmelse mot rasistiska inslag. Överträdelse av förbud mot rasism och skydd av privatlivets helgd bör vid grova eller återkommande överträdelse kunna medföra att sändningsrätten dras in.

Statens Invandrarverk anser att det är nödvändigt att snabbt få fram etiska regler för närradion. Samma åsikt hävdas av lokalradion. En rad remissinstanser rekommenderar pressens spelregler, bl a TCO, HSB, Nykterhetsrörelsens Landsförbund, Journalistförbundet och närradioföreningarna i Stockholm, Järva, Eskilstuna och Umeå.

De allra flesta remissinstanser ansluter sig till kommitténs förslag att merparten av programmen i närradion skall vara lokalt producerade. Invandrarverket menar däremot att en sådan regel är olycklig för sändningar på minoritetsspråk. Minoritetsgrupper bör tvärtom uppmuntras att sända program på flera orter.

STIM kritiserar av åtskilliga remissorgan; man påpekar att upphovsrättsorganisationer på andra håll i världen behandlar små radiostationer med större ekonomisk generositet än vad STIM gjort. Detta är särskilt fallet i USA.

*Olle Palmborg*

### Översyn av radiolagen

Förutsättningar och villkor för att här i landet sända ljudradio och television regleras i främst radiolagen (1966:755). Denna lag trädde i kraft den 1 juli 1967. Reglerna innebär i korthet att det krävs regeringens tillstånd för att sända sådana ljudradio- eller televisionsprogram som är avsedda att tas emot av allmänheten och att sådant tillstånd är förenat med ett flertal villkor beträffande sändningarnas innehåll. Bestämmelserna är utformade så att sändning av radioprogram i rundradiosändning kräver medgivande av regeringen (5 §). Sändningsrätten skall enligt 6 § utövas med krav på bl a opartiskhet och saklighet samt i övrigt på villkor som anges i avtal mellan staten och de sändningsberättigade programföretagen (de s k radioavtalen).

Radiolagen definierar i 1 § rundradiosändning som "radiosändning eller trådsändning som är avsedd att mottagas direkt av allmänheten, om sändningen icke är avsedd endast för en sluten krets, vars medlemmar äro förenade genom en påtaglig gemenskap av annat slag än ett gemensamt intresse att lyssna på eller se sändningen". Radiosändning definieras som "ljud, bild

eller annat meddelande som sänds med hjälp av elektromagnetiska vågor vilkas frekvenser äro lägre än 3 000 gigahertz och vilka utbreda sig i rymden utan särskilt anordnad ledare" och trådradiosändning som "ljud, bild eller annat meddelande som sänds med hjälp av elektromagnetiska vågor vilka äro bundna vid särskilt anordnad ledare". Radioprogram är enligt samma § "radiosändnings eller trådsändnings innehåll, om detta består av annat än, utom angivande av namn eller källa, enkla meddelanden om tid, väderlek, nyheter eller dylikt."

Sändningstillstånd för olika typer av radio- eller trådsändningar av ljudradio eller TV har sökts vid ett flertal tillfällen, men har aldrig lämnats till annan än företag i Sveriges Radiokoncernen.

Efter lagändringar 1978 finns två undantag från kravet på regeringens tillstånd för att sända radioprogram i rundradiosändning. För det första krävs inte tillstånd att via centralantennanläggning vidare distribuera sådant svenskt eller utländskt ljudradio- eller televisionsprogram som mottagits trådlöst. Detta undantag blir givetvis av ökat intresse genom de vidgade möjligheterna att ta emot utländska sändningar som TV-satelliter medför. För det andra krävs inte regeringens tillstånd att sända närradio eller när-TV. Tillstånd till dessa senare sändningar meddelas under en nu pågående försöksverksamhet av närradiokommittén. Närradio och när-TV får sändas under försöksverksamheten utan andra villkor i fråga om sändningarnas innehåll än förbud mot kommersiell reklam.

Det är självfallet att den i radiolagen valda terminologien lett till att tillståndskravet för sändning av radioprogram främst trådsändning kommit att omfatta många typer av sändningar där kravet är svårt att sakligt motivera.

Under tiden sedan radiolagen tillkom har en snabb teknisk utveckling ägt rum. Exempelvis har satellitöverföring och videogram skapat nya förutsättningar för produktion och distribution av TV-sändningar. Nya medier som exempelvis text-TV och teledata har växt fram. När radiolagen skall tillämpas ifråga om text-TV och teledata visar det sig att vissa sändningar eller delar av sändningar faller under radiolagens tillståndskrav (och därmed även under kraven i fråga om innehåll) medan andra sändningar är helt fria.

Den nu beskrivna oklarheten i radiolagen låg bakom tillkallandet i maj 1979 av en särskild utredare. Utredningsuppdraget omfattade i korthet följande

1. revidera och modernisera radiolagens terminologi
2. utreda om det finns skäl att bibehålla tillståndskravet för alla de sändningar som i dag kräver tillstånd -

direktiven pekar här särskilt på trådöverföring av vissa evenemang genom ljudradio eller TV

3. utreda möjligheterna att via radiosändningar sända uppläsning av dagstidningar till synskadade
4. utreda om radiolagen måste anpassas till framväxten av nya medier.

I november 1980 avlämnade utredaren (lagmannen Jan Pennlöv) ett delbetänkande (Ds U 1980:12 Radiosända dagstidningar) där förslag lämnades till sådana författningsändringar som gjorde det rättsligt möjligt att via radionätet sända uppläsningar ur dagstidningar till synskadade. Förslagen har lett till propositioner och riksdagsbeslut under våren 1981.

I april 1981 avlämnades slutbetänkandet Översyn av radiolagen (SOU 1981:19).

I betänkandet konstateras att en utgångspunkt för en genomgång av radiolagens tillståndsregler måste vara Regeringsformens (RF) föreskrifter om yttrande- och informationsfrihet. I fråga om dessa friheter görs i RF 2:13 en uppräknning av tillåtna begränsningsändamål. Sålunda får begränsningar ske med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskilda anseende, privatlivets helgd eller förebyggande och beivrandet av brott. Vidare får friheten att yttra sig i näringsverksamhet begränsas. Slutligen får yttrande- och informationsfriheten begränsas om särskilt viktiga skäl i övrigt föranleder det. Exempel på en yttrandefrihetsbegränsning som inte kan hänföras till någon av dessa grunder och som alltså måste vara föranledd av "särskilt viktiga skäl" är radiolagens regel om tillstånd att sända radioprogram i rundradiosändning.

Utredaren konstaterar att den lagstiftning som berör olika massmedier exempelvis tryckfrihetsförordningen och radiolagen ger uttryck för vitt skilda principer när det gäller etableringsrätten. Rätten för envar att via tryckta skrifter sprida sitt budskap anses vara en grundval för en fri opinionsbildning och därmed även för en fungerande demokrati. Man har ansett detta så viktigt att rätten att ge ut och sprida tryckta skrifter grundlagfäst i tryckfrihetsförordningen. Vid tryckfrihetsförordningens tillkomst var det tryckta ordet det medium varmed man kunde nå ut till människor med information för att skapa opinion osv. Den idag i många fall mest effektiva tekniken för informationsspridning och därmed opinionsbildning är radio och TV. Rätten att bedriva sändningsverksamhet av ljudradio eller television för allmänheten är starkt begränsad.

Som i flera sammanhang framhållits är en total etableringsfrihet i fråga om radiosändningar inte möjlig. Det har också i flera sammanhang anförts att några motsvarande tekniska hinder mot etableringsfrihet i fråga om trådsändningar inte finns. (Se t ex SOU 1979:49 s 32)

De överväganden som föranlett att radiosändningar och trådsändningar jämförats i etableringshänseende är således av annan än teknisk natur. I förarbeten från 1965 och 1966 till nuvarande radiolag, i massmedieutredningens betänkande (SOU 1975:49) och i samband med riksdagsbehandling vid ett flertal tillfällen av motioner om vidgad etableringsfrihet i fråga om trådsändningar har skälen för etableringsreglerna i fråga om trådsändning diskuterats. Även om således frågan behandlats vid många tillfällen kan man knappast säga att motiven entydigt kan beskrivas. I huvudsak torde de dock kunna beskrivas ungefär på följande sätt:

Ett avgiftsfinansierat radioföretag med ensamrätt till radio- och TV-sändningar kan hävda sin integritet gentemot olika påtryckningsgrupper och som public-serviceföretag tillgodose olika gruppers intressen. Genom krav på exempelvis opartiskhet och saklighet och förbud mot kommersiell reklam kan programföretaget bevara en hög grad av trovärdighet och auktoritet samtidigt som programmen kan hållas på en jämförelsevis hög kvalitetsnivå. En fri etablering av trådsändningar av radio- och TV-program skulle innebära en konkurrens på olika villkor. Trådsändningarna skulle finansieras genom reklam eller abonnemangsavgifter och sändningsutbudet skulle ensidigt avpassas till den rent kommersiellt underbyggda målsättningen att i varje skede nå så stor publik som möjligt och locka till nya abonnemang. En ökning av utbudet av främst lätt underhållning skulle bli följden. Detta skulle kunna leda till passivisering och dra publik från det mera sakliga, objektiva och värdefulla utbudet. Medierna skulle kunna hamna i händerna på kommersiella grupper medan mindre och svagare grupper skulle ha svårt att hävda sig.

Ett ytterligare motiv som anförts är att förutsättningarna för trådnät är helt olika i glesbygd och tätort. Kostnaderna för trådnät i glesbygd skulle bli mycket stora, vilket skulle leda till ojämlikhet mellan olika orter.

Utredaren konstaterar att dessa argument – om de kan anses ha någon saklig tyngd – knappast kan åberopas mot andra trådsändningar än sådana som den enskilde uppfattar som ett ljudradio- eller TV-program. Argumenten har i huvudsak tagit sikte på sändningar till bostäder.

Trådsändningar som är avsedda för annat än bostäder kan förekomma i en mängd situationer. Det kan t ex vara fråga om olika typer av informationsöverföring inom bankväsende, industri, sjukvård eller undervisning. Inom lokaler som används för t ex hotellverksamhet eller nöjes- eller idrottsevenemang förekommer trådsystem som används för överföring av information eller för att underlätta eller möjliggöra för människor att se eller höra en idrottstävling eller en underhållningstill-

ställning. Trådsystem kan också användas t ex för att göra det möjligt för flera personer att samtala med varandra (konferenstelefon). Trådöverföring kan vidare förekomma mellan olika lokaler så att personer i en lokal med anlitande av högtalare eller bildskärm kan höra eller se vad som förekommer i en annan lokal eller vad som i bandat skick sänds från en annan lokal.

Den övervägande delen av de nu beskrivna företeelserna är inte att betrakta som rundradiosändningar. I vissa fall – t ex de nyss beskrivna trådöverföringarna av evenemang mellan olika lokaler – är sändningarna dock ofta rundradiosändningar. Det saknar därvid betydelse om det är fråga om direktsändning eller sändning av videogram. I ett flertal fall är det svårt att avgöra om sändningar av en viss typ är rundradiosändningar och i vissa fall är svaret beroende av omständigheterna i det enskilda fallet, t ex huruvida en trådmottagare av en ljud- eller bildsändning är så placerad att den kan höras eller ses av ett större antal personer.

Gemensamt för sändningar som inte är avsedda att mottas i bostäder är som nyss sagts att de av den enskilde knappast betraktas som radio- eller TV-sändningar. Många används som tekniska hjälpmedel i arbetslivet. De har en funktion som tidigare t ex brev, telefon eller film har haft. I andra fall – t ex evenemangsöverföringar mellan olika lokaler – kan trådsändningar ha en funktion som tidigare fullgjorts av t ex högtalaranläggningar eller film, ljudband eller videogram. Skillnaden mot de senare är att överföringen kan ske utan tidsförskjutning. Trådsändningar är alltså ofta en bland flera tänkbara distributionsformer.

Att gränsdragningen mellan å ena sidan vad som är rundradiosändning och alltså kräver tillstånd av regeringen och å andra sidan andra former för distribution i vissa fall är svårforcerad illustreras av utredaren med följande. Om en idrottstävling sänds via trådöverföring av TV till en annan lokal där en publik kan följa tävlingen på en bildskärm så torde det vara att anse som rundradiosändning och alltså kräva etableringstillstånd. Om sändningen i den mottagande lokalen spelas över på ett videogram och visas med t ex en mycket kort tidsförskjutning i förhållande till direktsändning på samma bildskärm blir det fråga om visning av videogram, vilket givetvis inte kräver etableringstillstånd.

Bland mot bakgrund av det nu beskrivna föreslår utredaren att alla trådsändningar som inte kan tas emot i bostäder skall lyftas ut ur radiolagen och således inte längre kräva tillstånd eller ha programregler. Detta innebär att olika typer av t ex religiösa och politiska evenemang kan trådsändas till olika samlingslokaler, sjukhus, ålderdomshem, varuhus och dylikt. Det innebär också att t ex idrotts- och underhållningsevenemang kan – direkt eller inspelat på videogram – sändas i sådana lokaler.

Utredaren har i övrigt föreslagit en modernisering och förenkling av språket i radiolagen. Begreppet radioprogram föreslås ersatt med begreppen ljudradioprogram och televisionsprogram. Det senare definieras som "innehållet i en radiosändning eller trådsändning av rörliga bilder med eller utan ljud eller av andra bilder (stillbilder) med ljud". Teledata och text-TV anses således inte utgöra televisionsprogram. I fråga om kravet på tillstånd från regeringen för att sända sägs i förslaget till 5 §: "För rätt att sända ljudradioprogram, televisionsprogram eller stillbilder från radiosändare här i landet krävs regeringens medgivande om programmen eller bilderna är avsedda att mottas direkt av allmänheten. För rätt att sända ljudradioprogram eller televisionsprogram från trådsändare här i landet krävs regeringens medgivande om programmen kan mottas direkt av allmänheten i bostäder." Eftersom text-TV i regel sänds i radiosändning faller den under kravet på tillstånd medan den trådsända teledatan inte längre regleras i radiolagen.

Jan Pennlöv

### Videogrammen inför 80-talet

Chefen för brittiska filminstitutet, Anthony Smith, påminde i en artikel i *InterMedia* för något år sen att två förändringar på 1800-talet fick avgörande för den moderna romanens utveckling, nämligen dels uppfinningen av sättmaskinen och nya, snabbare tryckpressar, dels inrättandet av ett system med lånebibliotek.<sup>1</sup> Kombinationen av nya förutsättningar för produktion och distribution av böcker fick konsekvenser för kreativiteten. Något liknande kan ske med video. Dess roll i 1980-talets samhälle kommer till stor del att bestämmas av vilka kombinationer av produktions-, lagrings- och distributionsteknik som utnyttjas. Kombinationer som väcker stor uppmärksamhet i dag kan vara överspelade vid decenniets slut.

Videogramutredningens betänkande, *Video* (1981:55), som överlämnades till utbildningsministern den 1 september, präglas av medvetandet om att vi med raska steg är på väg in i ett nytt mediasamhälle, där videogrammen inte får ses isolerade från andra medier för information och kommunikation. Utredningen skriver i inledningskapitlet:

"Vi lägger fram detta betänkande vid en tidpunkt då det pågår en utomordentlig snabb utveckling, både på videoteknikens och på överföringsteknikens område. Det skulle ha varit önskvärt att kunna göra det i ett lugnare skede, då det varit lättare att presentera förslag till lösningar av mera långsiktig karaktär. En sådan plåt

i utvecklingen är dock inte i sikte. Troligen befinner vi oss i stället i början av utvecklingens brantaste fas."<sup>2</sup>

Den tekniska utvecklingen under vårt århundrade har bl a medfört att kulturupplevelsernas *tillgänglighet* har ökat dramatiskt. Vid sekelskiftet var uppförandet av t ex ett drama av Shakespeare tillgängligt endast för den mycket begränsade grupp, som hade möjlighet att besöka en teater där ett sådant spelades. Så kom radion, och när man började spela teater i den ökade tillgängligheten. Då filmen kom, bjöd den på en kombination av upplevelser för ögat och örat. Tillgängligheten ökade genom att filmen visades flera kvällar i sträck. TV ökade tillgängligheten ytterligare. Hamlet steg in i vardagsrummet, men möjligheterna att se föreställningen begränsades till sändningskvällen.

Videogrammen bryter igenom de sista begränsningarna i tid och rum. Man kan själv spela in program ur luften eller köpa och hyra för att se dem när det passar en själv. Man blir därmed oberoende av TV:s repriser. Filmer och pjäser som för länge sen försvunnit från biografernas och teaternas repertoar kan återupplevas hemma. Tittarnas beroende av såväl TV-företagens programläggning som biografernas och teaternas spelscheman minskar drastiskt inom ramen för det programutbud som finns.

I Sverige förutspåddes redan från början av 1970-talet en snabb utveckling av hårdvarumarknaden. I realiteten ökade dock beståndet av videospelare knappast tiondelen så snabbt som branschen hade förutspått, och i början av 1980 fanns 60 000 apparater. 1980 tog dock utvecklingen fart på allvar och det såldes 80 000 spelare bara det året. I år räknar branschen med att sälja 120 000 spelare, vilket skulle betyda att vi har 1/4 miljon videogramapparater vid årsskiftet 1981/82. Sverige är nu det videotätaste landet i världen näst efter Japan. I Norge fanns i början av 1980 25 000 spelare, och branschen räknar med att antalet ska fördubblas under 1981.

Sveriges Radio gjorde i våras en undersökning av videomarknaden och hur spelare används.<sup>3</sup> Den visade att videospelaren i 96 % av de hem som har en sådan har använts för att spela in TV-program ur luften. 80 % spar inspelningar – i vissa fall rätt många. 15 % uppgav sig ha mer än 20 TV-program på kassetten.

Frekvensen videotittande är dock låg – bara lite mer än hälften av de tillfrågade som hade video hemma sade sig alls ha tittat på video under veckan före intervju-tillfället. Drygt en fjärdedel hade sett ett program. Bara 3 % hade sett så många som fem program. Liksom när det gäller TV-tittandet finns det stora skillnader mellan olika åldersgrupper. 85 % av de barn i åldern 3–6 år som har tillgång till video ser inspelningar varje vecka. Av de program som spelats upp på video veckan före intervju-tillfället var 59 % långfilmer, TV-serier eller tea-

ter, 14 % var varieté och artistunderhållning. 11 % var barnprogram. Bara 9 % av programmen hade faktakarakteristik och endast 6 % var sport. För pornografi var siffran 0, en uppgift som dock rapportörerna, troligen med rätta, anser bör tas med en nypa salt. Tre fjärdedelar av programmen var egna inspelningar och bara en fjärdedel var hyrda eller lånade.

Undersökningen baserar sig på ett jämförelsevis litet urval, 457 hushåll. Det har bidragit till att det finns luckor. Ingen enda säger sig sålunda ha skaffat video för att kunna se program på sitt eget språk. Erfarenhetsmässigt vet vi dock att det är mycket vanligt att t ex turkiska invandrare skaffar videospelare och ser långfilmer från sitt hemland på videokassett. De når Sverige via distributionsföretag i Västtyskland.

Utbudet av inspelade programkassetter är inte betydelseöst. Den engelska tidskriften *Screen Digest* gör sedan mer än ett år sammanställningar av videogramutbudet i Storbritannien, som just nu torde ha den största videomarknaden i Europa. Av dem framgår att antalet titlar har ökat från 812 till 2 356 – dvs när nog tredubblats – från maj 1980 till september 1981. Det största inslaget utgörs av spelfilmer, vars andel sakta har stigit från 44 till 53 %. Den näst största gruppen av program är pornografiskt material, omkring 20 %.<sup>4</sup>

Videogramutredningen gjorde en genomgång av katalogerna från de viktigaste "grossisterna" på den svenska videomarknaden och kunde därmed ge en allmän karakteristik av programutbudet. I början av december 1980 fanns sålunda 660 titlar, exklusive pornografi, på marknaden. Av dem var 500, dvs tre fjärdedelar, biografifilm. Såvitt man kunde bedöma med utgångspunkt från den produktinformation som gavs i katalogerna innehöll 373 av dessa filmer äventyr med våldsinslag. 96 bedömdes innehålla inslag med grovt sadistiskt våld. Det betyder att ungefär 56 % av videogramutbudet på konsumentmarknaden innehöll våldsskildringar och 14 % grovt sadistiskt våld. Vissa av dessa program tillhandahålls enligt uppgift inte längre av grossisterna. En uppföljning av programutbudet våren 1981 visade att antalet titlar hade stigit till över 800. Fördelningen på olika genrer var i stort sett oförändrad.

Vi kunde alltså inte ge någon särskilt positiv bild av programutbudet. Uppgifter från den svenska filmcensuren, där man åtagit sig att frivilligt granska videokassetter åt ett av de största grossistföretagen, säger att videofilmer genomgående innehåller mera våld än de biografifilmer man normalt granskar. Under 1981 har emellertid i växande omfattning kvalitetsfilm från de stora filmbolagen blivit tillgängliga på kassetten. Också svensk film har kommit ut på marknaden.

Situationen just nu kan sammanfattas på följande sätt. Videotekniken används företrädesvis för att spela in

gamla TV-program som man inte kunde se vid sändningstillfället eller som man vill spara för att kunna se om igen. Vid sidan därav förekommer uthyrning av gamla långfilmer, överspelade till video, och den marknaden växer. Originalproduktioner för video är mycket sällsynta. En distributionsstruktur har börjat ta form som i mycket påminner om bok- eller skivbranschens. Några större företag distribuerar videogram via ett stort antal detaljister, främst radiohandlare men numera också bensinmackar, tobaksaffärer och pressbyråskiosker. Därtill finns ett växande antal små distributörer, ofta med lokal eller regional förankring. Många av dem lever farligt – på gränsen till det som är upphovsrättsligt tillåtet eller rent av utanför den gränsen. De möjligheter videotekniken erbjuder föreningar, aktionsgrupper och enskilda att göra program om lokala frågor utnyttjas i mycket liten omfattning.

Hur situationen kommer att förändras under återstoden av 1980-talet är svårt att säga. Här ska endast några reflexioner göras i anslutning till videogramutredningens betänkande.

1. Jag tror att den tekniska utvecklingen kommer att utnyttjas för att ge nya visuella uttrycksformer.

Filmer och TV-program är *linjära*. Man följer dem från början till slut, liksom man läser en roman. Videokassetten lämpar sig för linjära program. Videoskivan kan naturligtvis också användas för inspelning och distribution av sådana. Men därtill öppnar den nya möjligheter att göra *icke linjära* program.

Ett icke linjärt program måste man inte följa från början till slut. Man följer de delar man är intresserad av, i den ordningsföljd som passar en själv. En uppslagsbok är ett icke linjärt medium. I USA pågår utvecklingsarbete för att utnyttja skivteknikens möjligheter att göra icke linjära program, framför allt på utbildningsområdet. Vad det innebär kan åskådliggöras med ett av flera exempel som presenterades vid ett symposium om programskapande för videoskivan vid University of Nebraska i oktober 1980.

Brigham Young University i Utah arbetar med ett projekt för undervisning i spanska med hjälp av videoskiva och dator. Programmet bygger på en spansk långfilm på 90 minuter som har klippts ner till ungefär en tredjedel. 138 stillbilder överbryggar de bortklippta delarna i handlingen. 45 minuter av filmens dialog har lagts på kassettband, som styrs av skivan, så att varje stillbild beledsagas av rätt ljudavsnitt. Både skivan och kassetten har två ljudkanaler. På den ena återges originalljudet på spanska, på den andra dialogen översatt till engelska. Användaren kan när som helst stoppa skivan. En skärm som kopplats till datorn visar då en lista över möjligheter att välja mellan, t ex repetition med

ljudet på spanska eller engelska, att få bakgrundsinformation till filmen, att få en ordlista på skärmen eller en utskrift av den spanska dialogen. Dessutom kan användaren svara på frågor som ger honom möjlighet att bedöma hur mycket han fattat av dialogen. Det ges 23 svarsmöjligheter varje gång skivan stoppas.

Kombinationerna av videoskiv- och datateknik torde på sikt kunna användas för att utveckla icke linjära program också för underhållning. I Sverige finns på teledata ett program som heter "Grottan". Idén är att man vandrar genom en grotta, som förgrenar sig allt mer ju längre in man kommer. Vid varje förgrening väljer man själv hur man vill gå. Vad man råkar ut för under vandringen genom grottan är alltså inte bestämt i förväg – precis som i verkliga livet avgörs det av hur man väljer. Upplevelsen av en sådan vandring kan naturligtvis göras långt mer verklighetstrogen med hjälp av de bilder, som en videoskiva innehåller, än med de schematiska skisser som teledata kan erbjuda.

En kritik som ofta riktas mot TV är att den passiviserar tittaren. Interaktiv teknik av det slag vi här talat om uppfordrar tittaren att själv aktivt välja sin väg genom programmet. I vad mån det ska uppfattas positivt beror naturligtvis på programmets innehåll. Blir det fråga om en vandring från den ena överkliga skräckupplevelsen eller njutningen till den andra – eller kommer vi att erbjudas program som ställer oss inför realistiska valsituationer och deras konsekvenser på ett sådant sätt att vår förståelse av vår tillvaro i världen fördjupas och så att vi blir bättre rustade att välja i de verkliga val som livet ställer oss alla inför? Svaret på den frågan kan ingen ge i dag.

2. Troligen kommer distributionen av videoprogram att förändras under 80-talets lopp. Satellit-, kabel- och datateknik kommer inte att lämna videomarknaden oberörd.

Mycket talar för att möjligheten att ta emot TV-program från direktsändande satelliter under andra hälften av 80-talet kommer att leda till en kraftig utbyggnad av centralantennor och därmed av kabelnät i våra bostadsområden. Särskilt i områden där man kan ta emot sändningar från flera satelliter och där det alltså behövs flera parabolantennor kan man räkna med att de enskilda kabelnäten blir allt större och kommer att omfatta hela kommunalar. Mängden av tillgängliga program kommer då att ställa ökade krav på kanalutrymme i kabelnäten.

Parallellt härmed kan redan nu skönjas en utveckling mot att i större utsträckning överföra information via satellit och via tråd i stället för per brev. Det kan bidra till att optiska fibernät mot slutet av 80-talet i större utsträckning tas i anspråk för flera olika slags tjänster,



såsom telefon, telex, och teledata men också överföring av TV-program. Därmed skapas också förutsättningar för helt nya distributionsformer på video-området.

Den distribution vi har i dag innehåller en mängd omvägar. Film och TV-program överförs till magnetband och skivor, som sedan skickas med post från grossisten till detaljisten, för att i slutledet bäras fram och tillbaka mellan butiken och kundernas hem. Det vore ju betydligt enklare och naturligare att spela över programmen till tittaren per tråd. I en dansk debattskrift, som publicerades i maj 1980 skisseras ett par alternativ för utvecklingen under 80-talet som innebär att det upprättas videotek i de olika kommunerna och att video-program lagras där, antingen på skiva eller i ett data-minne, och sedan på beställning spelas över till konsumenten via glasfibrer.<sup>5</sup>

Videogramutredningen föreslår att videogram ska distribueras via bibliotek och att försök ska göras med ut-sändning på beställning av program över befintliga kon-ventionella kabelnät i närsamhället. Bakgrunden härtill är bl a att utredningen anser att samhället av kultur-politiska skäl bör förbereda sig för den nya situation som jag här ovan har skisserat. Om biblioteken redan nu åtar sig den här uppgiften kan förutsättningar skapas för att en viktig biblioteksprincip i framtiden ska gälla på videoområdet, nämligen att tittaren ska ha tillgång till både populära program som riktar sig till en bred publik och smala program som efterfrågas mera sällan. För den enskilde tittaren är det viktigt att undvika popu-lärprogrammets ensamvärde såväl i etern som på video.

3. Därmed är vi tillbaka vid frågan om hur program-utbud och programkonsumtion kommer att förändras under 1980-talet.

Det norska massmedieutvalget gör en i huvudsak op-timistisk bedömning av framtiden när det gäller utbudet. I betänkandet *Videogram* (NOU 1981:26), påminner ut-valget om att många hittills har betraktat video "som en kanal för kulturlivets bakgater".<sup>6</sup> Men, säger utval-get, det är något som karakteriserat flera massmediers barndom. När verksamheten institutionaliserats har också innehållet ändrat karaktär. Eftersom video är en ny kommunikationskanal är det naturligt att den tjänat som ventil för intressen av tvivelaktigt slag. Bättre or-ganisation och större utbud fjärrar i och för sig inte de kulturpolitiskt ohälsosamma inslagen från video-grammarknaden, men deras andel kommer att minska.

Utbudet kan naturligtvis påverkas genom åtgärder från samhällets sida. I Sverige antogs på försommaren i år en lag som förbjuder yrkesmässig spridning till barn under 15 år av "filmer och videogram med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger

våld eller hot om våld mot människor eller djur". Ett förslag om förbud över huvud taget mot spridning till allmänheten av filmer och videogram som innehåller "närgångna eller långvariga skildringar av att någon ut-sätts för rått eller sadistiskt våld" förklarades på initiativ av den moderata riksdagsgruppen vilande i tolv månader enligt RF 2 kap 12 §.

I Norge finns ett lagförslag om förbud mot försäljning eller uthyrning av filmer eller videogram när det i un-derhållningssyfte har gjorts otillbörligt bruk av grova våldsskildringar. Det norska massmedieutvalget föreslår nu att import av videogram skall vara förbehållen firmor som låtit registrera sig för detta ändamål. Det ska upp-rättas listor över importerade videogram med uppgift om var kopiorna befinner sig. Man har i Norge också diskuterat tanken att införa ett koncessionssystem som innebär att import av videogram bara ska kunna företas av godkända firmor.

Liknande tankegångar har framförts i vårt land. Så uppmanade Sveriges författarförbund i en skrivelse videogramutredningen att överväga "införandet av ett system där ett antal organisationer och företag ges en kulturpolitiskt grundad licens för import, produktion och distribution av videogram". Utredningen avvisade enhälligt tanken på lagstiftning om import-, produk-tions- eller distributionslicenser, främst därför att en så-dan åtgärd skulle innebära ett ingrepp i informations- och yttrandefriheterna.

Biografförordningens krav på förhandsgranskning av film gäller nu endast sådan film som är avsedd att visas offentligt. Videogramutredningen föreslår att samma regler bör gälla för *offentlig* visning av videogram. Att så inte redan är fallet, torde bero på att den tekniska utvecklingen gått snabbare än lagstiftningen på området.

Utredningen konstaterar vidare att utvecklingen på den marknad, där inspelade programkassetter sprids för *enskilt* bruk, i hemmen eller annars i slutna sällskap, inger oro: "Grova spekulativa våldsskildringar i video-gram och film står i bjärt kontrast till de etiska och humanistiska värderingar som är grundläggande i vårt samhälle."<sup>7</sup> Utredningen vill dock inte införa förhands-granskning av program som sprids för enskilt bruk. I stället rekommenderas att de regler som nu gäller för godkännande av film för offentlig visning tas till ut-gångspunkt för lagstiftning om de krav som ska ställas, dels för att filmer och videogram över huvud taget ska få spridas till allmänheten, dels för att de ska få spridas till barn. För att förenkla lagens tillämpning föreslås en-dast en åldersgräns, nämligen 15 år. För varje film och videogram bör det finnas en ansvarig utgivare, och över-trädelse av lagen bör beivras i efterhand. Rättegång bör i sådana fall ske på samma sätt som i tryckfrihetsmål.

Den filmutredning som hösten 1980 överlämnade sin

rapport till den franske kulturministern framhöll att 1980-talet kommer att karakteriseras av ökande konkurrens på ljud- och bildindustrins område.<sup>8</sup> Länder med avancerad teknik kommer att vara framgångsrika därför att de har en betydande programkatalog att erbjuda. Det är av både ekonomiska och kulturella skäl angeläget för ett land att ha en vital ljud- och bildindustri. Utredningen framhöll vikten av en mediepolitik som inser filmens, televisionens, videons och andra ljud- och bildmediers ömsesidiga beroende. Denna politik bör inriktas på att stimulera produktion av program av god kvalitet i samarbete mellan de europeiska länderna, inefattande inte bara EG utan också bl a de nordiska länderna.

Det är naturligtvis svårt att hitta utrymme för kulturpolitiska stödåtgärder i en situation med krympande ekonomiska ramar för samhällets verksamhet. Videogramutredningen föreslår avgifter på försäljning av videospelare och/eller videogram, som kan samordnas i en fond, som används för att täcka angelägna ändamål på ljud- och bildområdet vid sidan av radions och televisionens verksamhet.

Hittills är det främst filmbolagens produktioner som bjudits ut på videomarknaden. De europeiska TV-bolagen har dröjt. De skulle kunna spela en viktig roll för att höja kvaliteten på utbudet. De kommersiella TV-bolagen i Storbritannien slöt 1979 ett avtal om videogramdistribution med upphovsmännens organisationer, och en del av deras produkter har kommit ut på marknaden. BBC har haft svårare att få ett avtal, men sommaren 1981 kom de första 20 titlarna ut, mest sport, fakta och hobby. Tydligt har det inte ännu gått att få loss teater- och underhållningsprogram ur företagets väldiga arkiv. Serien av Shakespeare-dramer finns t ex ännu bara för användning på utbildningsområdet.

I vårt land har både socialdemokratiska och liberala kulturministrar framhållit vikten av att svenska TV-program blir tillgängliga i videogramform. Hittills har dock alla försök i den riktningen strandat på att företagsledningen och de anställda inte kunnat komma överens om villkoren för vidareanvändning av programmen. "En kulturskandal", skrev Eskilstuna-Kuriren nyligen. Allt fler undrar om det inte är dags att lagstifta. Norrmännen visade vägen genom sin midlertidige lov om att ansatte vid Norsk Rikskringkasting inte kan motsätta sig att deras program distribueras till norska handelsflottan och norska borrhplattformar. (Den norska videogramutredningen framlägger dock inget förslag om att vidga denna lag till att omfatta också distribution av norska TV-program på kassett inom Norge.) Jan-Erik Wikström förklarade nyligen i ett närradioprogram att vi i längden inte kan godta en situation där utmärkta program inte

när människor därför att de inte har tillfälle att se dem vid sändningstillfället.

Ett ökat utbud av program av god kvalitet behöver i och för sig inte medföra att tittarnas konsumtion av kvalitetsprogram ökar. I ett företag vid en Europaråds-konferens om staten och kulturindustrierna i maj 1980 erinrade den italienske medieforskaren Roberto Grandi om att i Belgien och Italien, två länder där det förekommer stor kanalkonkurrens, har framför allt kulturprogrammen haft svårt att hävda sig i tävlan med underhållningsprogrammen.<sup>9</sup>

Det torde dock inte vara ett adekvat svar på denna utmaning att försöka hindra människor att ta emot ljud- och bildprogram genom nya medier. Det blir för övrigt en omöjlighet. Desto viktigare är det att hjälpa människor utveckla ett kritiskt förhållningssätt till det överflöd av bilder som kommer att konkurrera om platsen i våra TV-rutor. Skolan, vuxenutbildningen och folkbildningen får här betydelsefulla uppgifter, något som videogramutredningen också framhåller. Harvardsociologen Daniel P Ely skrev härom året att det kan vara dags att vi skaffar oss en ny definition av vad det är att vara litterat. Förr innebar det att kunna läsa och skriva. Men, fortsatte han:

"En litterat person i dag är en som kan förstå, tolka och använda de myriader stimuli som finns i en given miljö. Skrivet och talat språk, musik, ljud, rörliga bilder och stillbilder, naturobjekt och aktiviteter är några stimuli som påverkar människor och därför behöver förstås, tolkas och användas."<sup>10</sup> Det innebär att det kommer att ställas allt större krav på förmåga att välja och på distans och kritisk hållning till det som erbjuds i ett snabbt växande medieutbud.

Det ställer krav på utbildningsväsendet. Den utformning som bildämnet fått i den nya läroplanen för grundskolan (Lgr 80) ger utgångspunkt för en bildundervisning som stimulerar till kritiskt tittande. Lärnas teoretiska kunskaper och metodiska färdigheter får emellertid avgörande betydelse för i vad mån läroplanens intentioner ska kunna förverkligas. Videogramutredningen föreslår därför att UHÄ får i uppdrag att göra en översyn över bildkunskapens ställning i de olika lärarutbildningarna och att fortbildning i bildkunskap ska ges hög prioritet vid genomförandet av Lgr 80.

Videogramutredningen skulle enligt sina direktiv prova om det behövs en fortsatt bevakning av utvecklingen på videogramområdet. Mot bakgrund av den helhetssyn som utredningen sökt anlägga på utvecklingen inom medieområdet framstår det dock som otillräckligt att bara behandla frågan om en fortsatt uppföljning av vad som sker på videogramområdet. Därför diskuteras i betänkandet "samhällets behov av att skaffa överblick över

takten och tendenserna i det nya mediesamhällets framväxt för att därigenom kunna ange riktningen i en samlad mediepolitik".<sup>11</sup> Det mynnar ut i ett förslag att samhället ska skapa "ett organ som har till uppgift att följa och informera om utvecklingen på medieområdet, inom av regeringen angivna ramar göra utredningar, initiera forsknings- och utvecklingsarbete samt formulera förslag om tillämpning av de riktlinjer för samhällets insatser på medieområdet som statsmakterna kan komma att fastställa".<sup>12</sup> Avslutningsvis heter det:

"Den snabba utveckling på medieområdet, som vi upprepade gånger har påtalat, gör det önskvärt att beslut snarast tas om formerna för uppföljningen därav. Lämpligen kan det ske i samband med regeringskansliets behandling av vårt och övriga medieutredningars betänkanden samt av förslag som kan komma att aktualiseras av den filmpolitiska beredningen."<sup>13</sup>

Stig Svärd

#### Noter

- 1 Anthony Smith, "The new media as contexts of creativity", *InterMedia* nov 1980 (vol 8, no 6).
- 2 *Video* (SOU 1981:55), sid 23.
- 3 Olof Hultén och Anne-Margrete Wachtmeister, "Video i Sverige 1981", SR, SVT och UR (stencil).
- 4 *Screen Digest* maj och november 1980 samt mars, juni och augusti 1981.
- 5 *Elementer til en kommunikationspolitik, et debetoplæg*, DANMEDIA maj 1980.
- 6 *Videoqram* (NOU 1981:26), sid 16.
- 7 *Video*, sid 117.
- 8 *Le cinéma et les nouvelles techniques de l'audiovisuel*. Rapport du groupe de travail présidé par M Nicolas Seydoux. Supplément au no 1830 du Film Français.
- 9 Roberto Grandi, "European Radio and Television in Transition" i *The State's Role Vis-à-vis the Culture Industries*, Council of Europe, CC-CONF-IC 5-E, 1980.
- 10 Donald P Ely, "The two worlds of today's learners", *Prospects* 1980:1, sid 51.
- 11 *Video*, sid 301.
- 12 *Video*, sid 306.
- 13 *Video*, sid 307.

#### Tystnadsplikt förr och nu<sup>1</sup>

Monaldesco var en italiensk adelsman, som 1656 trädde i den svenska drottning Kristinas tjänst, ett par år efter det att hon hade avsagt sig den svenska tronen och övergått till katolicismen. Kristina var nu en drottning utan land. Men hon hävdade alltjämt sin ställning som en suverän monark. Hon hade också förhoppningar om

att på nytt bli en drottning *med* land, hon siktade på att bli drottning av Neapel, som då hörde till Spanien. Detta förutsatte franskt bistånd, och hon förde hemliga förhandlingar med Frankrikes politiske ledare Mazarin. Monaldesco deltog som hennes rådgivare. Han förrådade hennes planer. Hon anställde rättegång och dömde honom till döden. Han avrättades av hennes livgarde.

Några decennier senare, 1686, antogs en ny lag för den kyrka som Kristina hade lämnat under så uppseendeväckande former. Där sades: "När synden är så hemlig, att hon ingen annan än Gud och syndaren eller flera i synden delaktiga kunnig är, och syndaren för prästen henne bekänner och ångrar samt bättring lovar, då skall han avlösas, och ingen prästman må en sådan syndare och hans brott röja vid livsstraff till görande."

Fallet Monaldesco är ett exempel på tystnadsplikt till skydd för vad vi nu skulle kalla statsintressen eller allmänna intressen. Ännu i dag omges utrikespolitiska övertaganden med sekretess. Det finns också andra slag av allmänna intressen som kan kräva sekretess: försvaret, polisens spaning, inspektioner, revision och kontroll av skilda slag, statens och kommunernas ekonomi.

Bikthemligheten vill man gärna se som ett skydd för den enskilde. Guds förlåtelse, själens salighet, det eviga livet skall gå före de världsliga straff som syndaren kan ha gjort sig förtjänt av. Vi ser likheten mellan bikten och andra typer av samtal och råd i personliga frågor – familjerådgivning, nykterhetsrådgivning m m – och med sjukvården. Här måste uppgifter kunna lämnas och tas emot i djupaste förtroende. Det allmänna lämnar råd och service även i ekonomiska angelägenheter, och myndigheter bedriver affärsverksamhet, inte sällan i konkurrens med enskilda företag. Även här kan tystnadsplikt, sekretess, vara en förutsättning.

I Sverige har begreppet "myndighetsutövning" under det senaste decenniet spritt sig som en präriebrand. Begreppet anger de situationer där myndigheter fattar beslut och inte bara ger service eller lämnar råd eller driver affärer. Inom mentalsjukvården och socialvården fattar myndigheter ofta beslut även mot de enskildas önskan – om tvångsinspärning eller övervakning eller liknande – eller också beslutar de om sociala förmåner, som kostar pengar för skattebetalarna. Till myndighetsutövningen hör också skatteväsendet. Det finns vidare många former av stöd åt industri och annan ekonomisk verksamhet. Inom olika grenar av myndighetsutövning måste de enskilda ofta dra fram fakta som de helst hade velat behålla för sig själva. Å andra sidan finns det här genomgående ett behov av insyn och kontroll över myndigheternas förehavanden. De enskildas önskemål om diskretion respekteras ofta även här, låt vara i varierande utsträckning.

Det är en förenkling att se skyddet för de enskilda

bara som ett enskilt intresse. I många fall skulle en allmän verksamhet, exempelvis av typen vård eller rådgivning, inte kunna bedrivas eller i varje fall inte kunna bedrivas på samma sätt, om inte de enskilda skyddades.

På 1600-talet tog man i lagstiftningen inte några större hänsyn till de enskildas yttrandefrihet. Längre betraktades tystnadsplikten mest som en tjänstemannarättslig fråga. Lars Lundgaards referat<sup>2</sup> ger en antydning om att den danska tjänstemannalagens allmänna regel om tystnadsplikt alltså, vid en rent rättslig tolkning, har företräde framför Grundlovens regel om yttrandefrihet. Grundloven har här mest en psykologisk eller politisk betydelse. Även i Sverige stod sig den princip som drottning Kristina tillämpade – att tystnadsplikten är ett utflöde av trohets- och lydndsplikten – mycket länge, egentligen ända till den 1 januari 1975 när vår nya regeringsform trädde i kraft. Först där blev tjänstemännens tystnadsplikt betraktad som en fråga om begränsning av deras yttrandefrihet. Fram till den dagen kunde den som bestämde om tjänstemännens plikter i allmänhet också bestämma att tjänstemännen skulle hålla tyst med vad de fick reda på i sin tjänst. Det kunde vara kungen (under senare tid i praktiken regeringen), andra statliga myndigheter och kommunernas beslutande församlingar. Enligt den nya regeringsformen skall inskränkningar i tjänstemännens rätt att dra fram information – liksom för övrigt inskränkningar i deras rätt att delta i den offentliga debatten – principiellt beslutas av riksdagen.

Den historiska utvecklingen gjorde emellertid att den tjänstemannarättsliga principen bröts igenom av en mäktig tankeströmning, nämligen upplysningstidens princip om de mänskliga friheterna. Ett av sina första viktiga uttryck i vårt land tog sig denna tankeströmning i 1766 års tryckfrihetsförordning, som bl a förvandlade myndigheternas skriftliga handlingar till allmän egendom, till offentliga handlingar. Bara vissa undantag tilläts, och de skulle vara angivna i lag, under lång tid om i grundlag.

Nästa betydelsefulla inbrytning kom i början av 1800-talet. Då infördes i 1812 års tryckfrihetsförordning regeln att en enda person, utgivaren, svarar inför samhället för allt som står i den tryckta periodiska skriften.

Dessa två viktiga reformer påverkade inte formellt de administrativa organens möjligheter att föreskriva tystnadsplikt. Men det var i allmänhet inte någon mening med att försöka hemlighålla vad som ändå framgick av offentliga handlingar. Och det var inte så lätt att få reda på var en tidningsutgivare hade hämtat sitt stoff. Denne bar ju ensam det rättsliga ansvaret för tidningens innehåll. Tidningsmännen höll hårt på sin – moraliska – skyldighet att skydda anonyma uppgiftslämnare, och de fick åtminstone delvis domstolarnas stöd.

Den nuvarande tryckfrihetsförordningen från 1949 gjorde anonymitetsrätten till en juridisk rättighet, inte bara en yrkesetisk princip. Den slog vidare fast som en huvudregel att tjänstemännens tystnadsplikt inte hindrade dem att lämna hemliga upplysningar till pressen för publicering. Detta innebar, exempelvis för polisen, att en polisman bröt mot sin tjänsteplikt om han berättade om känsliga tjänsteangelägenheter för sin fru vid morgonkaffet men att han ostraffat kunde berätta samma saker för kvällstidningarna för publicering – då utövade han en medborgerlig rättighet. Tjänstemännen fick rentav möjlighet att uppträda helt öppet inför allmänheten som uppgiftslämnare utan att riskera några rättsliga påföljder. Sådana konsekvenser har blivit mycket diskuterade, och övertramp har nog förekommit (det är svårt att uttala sig med bestämdhet, oftast vet man inte vad tidningarna har fått fram just av polisen och vad de har letat reda på genom egna undersökningar).

Den ansvarsfrihet för meddelare som infördes 1949 består ännu, utan väsentliga ändringar, snarast något utbyggd och preciserad. Bl a omfattar den nu även meddelanden för publicering i radio eller television. Den har också kompletterats med ett uttryckligt förbud för överordnade och för samhällets granskande organ att forska efter anonyma uppgiftslämnare i de fall då det inte finns undantagsregler som ger möjlighet till ingripande med åtal eller med disciplinåtgärder.

Mycket generellt kan man säga att ansvarsfriheten har företräde framför de tystnadsplikter som skall skydda allmänna intressen. Undantag gäller bl a i rätt stor utsträckning i fråga om försvarshemligheter och betydligt mindre utsträckning i fråga om utrikeshemligheter. Ansvarsfriheten har också företräde beträffande statens och kommunernas ekonomiska intressen och åtskilliga enskilda ekonomiska intressen. De personliga skyddsintressena skyddas i större utsträckning mot publicitetsorganen, särskilt när det gäller förhållanden som har kommit till myndigheternas kännedom i verksamheter utan inslag av myndighetsutövning, alltså i frivillig vård, rådgivning osv.

Bakom de svenska reglerna om ansvarsfrihet för uppgiftslämnare ligger givetvis den förhoppningen att den offentliga debatten skall kunna berikas med det vetande som är samlat hos myndigheterna utan att viktiga allmänna eller enskilda intressen lider skada. Bl a skall reglerna kunna motverka risken för felaktigheter eller övergrepp inom myndigheter med hierarkisk organisation. Jag citerar ur ett betänkande från 1912:

Falsk "käranda" och falsk "solidaritetskänsla" förbliva samhällsskadliga faktorer att räkna med. Anonymitetskyddet är mot detta tryck säkerhetsventilen, som i mångt fall ensam möjliggör, att ord sägas, som böra bli uttalade, fakta framdragas, som böra bli framdragna.

Jag föreställer mig att den stora och brännande frågan i alla de nordiska länderna är, hur man skall kunna tillgodose de enskilda och allmänna intressen som tystnadsplikerna skall främja utan att hindra en nödvändig eller nyttig debatt i allmänna angelägenheter. Utan att ha genomfört någon rättsociologisk undersökning tror jag mig kunna säga att felstegen här i Sverige har varit ganska få. Troligen har tjänstemännen i allmänhet hanterat sin stora frihet med omdöme och med omtanke om de enskilda individer som skulle kunna drabbas (i den mån tjänstemännen är medvetna om denna frihet).

Säkerligen har också både radio och TV och tidningarna med relativt sett få undantag visat hänsyn till enskilda och i huvudsak begagnat den vida tillgången till hemliga uppgifter mest som underlag för att bedöma om det finns något att kritisera. Friheten att lämna meddelanden för publicering kan i så fall ha tjänat till att förebygga en snedvriden publicitet och därmed ha varit till nytta för de enskilda. Några års verksamhet inom Pressens opinionsnämnd har givit mig intrycket att tidningarnas felsteg inte så ofta består i att de publicerar hemliga uppgifter om enskilda utan mera i att de är partiska i sina reportage och inte låter de omtalade personerna komma till tals vid rätt tidpunkt eller på riktigt sätt. Jag vågar tro att vi, inte minst på det sociala området, skulle kunna få en korrektare och mindre skadebringande rapportering i tidningarna, om det bleve möjligt för tjänstemännen att ge tidningarna en fylligare information även om sådana personliga förhållanden som de nu är förhindrade att meddela. Socialvården är nämligen ett av de områden där tystnadsplikten har ansetts vara så viktig att den i allmänhet har företrädare framför principen om ansvarsfrihet för uppgiftslämnare.

För att en sista gång erinra om det historiska perspektivet: En präst kan även nu straffas för brott mot bikthemligheten, låt vara inte med dödsstraff, även om han eller hon låter de förtroliga uppgifterna gå ut genom pressen. Hur det skulle ha gått för en modern Monaldesco finns det inte så stor anledning att fundera över. Det är inte troligt att det finns några planer att föra in någon annan stat under den svenska kronan.

*Erik Holmberg*

#### Noter

- <sup>1</sup> Korreferentinlägg vid 29:e nordiska juristmötet i Stockholm 1981.
- <sup>2</sup> Lars Lundgaard är amtsocialdirektör i Esbjerg. Hans referat och debatten i sin helhet kommer att publiceras i tryck tillsammans med övriga handlingar från juristmötet.

#### Fassbinder och nazismen

Rainer Werner Fassbinder har sedan debuten med filmen *Kärlek* är kallare än döden, blivit föremål för kritiska kommentarer, inte minst för hans fräna attacker mot den tyska småborgerligheten. I Berlin Alexanderplatz, som bygger på en roman av läkaren och författaren Alfred Döblin, diskuterar Fassbinder nazismens rötter och ursprung. Och i filmen *Lili Marleen* fortsätter Fassbinder sin retrospektiva analys av den nationalsocialistiska ideologin.

Berlin Alexanderplatz har en mörk bakgrund och följer inte helt Döblins förlaga. Men den är mästertlig i sin förmåga att spegla livet i 20-tals depressionens Tyskland och är i sin mångtydiga och djupt fascinerande tolkning av Franz Biberkopfs, Fassbinders och Döblins andra jag, en av de främsta karaktärsstudier, som gjorts.

Berlin Alexanderplatz har haft oerhört inflytande på Fassbinders personliga liv. Det är ingen slump att huvudpersonen i hans första film *Kärlek* är kallare än döden, heter Franz och den ledande gestalten i Fassbinders *Friheten* nävrätt kallas Franz Biberkopf. Fassbinder har själv menat, att Döblins Franz är en bild av honom själv; hans ensamhet och förtvivlan, därför är det högst troligt, att Franz Biberkopf är mer Fassbinder än Döblin. Det kommer speciellt fram i Franz Biberkopfs förhållande till smågangstern Reinhold, där Fassbinder betonar relationens homosexuella karaktär. Det är en vänskap, som inte kan förklaras i andra termer än att Biberkopf är kär i Reinhold. Han förlåter alla oförrätter och accepterar till och med att denne knuffar Franz ur en bil så att han förlorar sin ena arm. I finalen lyckas Reinhold locka med sig Franz älskade Mieke ut i skogen, där han försöker vinna henne. Efter flera närmanden, där Mieke tillbakavisar Reinhold, dödar han henne. Franz och Reinhold är varandras motsatser och Reinhold förklarar, att han inte bryr sig om Franz. Men hans handlingar visar annorlunda. Reinhold är en mycket *störd* människa som inte kan älska någon kvinna, eftersom han är oförmögen att – känna. Franz kan såväl erfa som tycka om andra människor. Först i slutscenerna bekräftas Reinholds falska identitet, så det framkommer att han finner störst gemenskap hos homosexuella – hela hans tidigare känslö- och värdegemenskap med andra människor (läs kvinnor) har utslutande byggts på regressioner och flykt från verkligheten.

Berlin Alexanderplatz är berättelsen om Franz Biberkopf, som lämnar fyraårig vistelse i fängelset. Han har avtjänat staffet för att han dödat sin festmö Ida. Franz har nu som *enda* ambition att föra ett anständigt liv. Men han misslyckas. Det tyska samhället har inte plats för en fd intern, som dessutom vill vara hederlig. Det är för hög arbetslöshet, brist på pengar, kaotiska för-

hållanden bland Berlins stadsbor i 20-talets Tyskland. Synden florerar, anarkin likaså och de politiska mot-sättningarna mellan arbetare och medelklassens småborgare skapar ytterligare rubbningar av den inre jämvikten. Under sådana förhållanden blir Franz åter kriminell. Men han försöker avstå från att bli medlem i det förbrytargång, som har andra normer än hans.

På det – politiska planet är Berlin Alexanderplatz en tydlig spegling av dialektiken i Tyskland. Biberkopf har en varm medkänsla för arbetare som kämpar för att alla ska få det bättre och för att detta "goda" samhälle skall acceptera allas lika värde. Men Biberkopf, som är en politisk oskuld, anar, men begriper ingalunda, att det är just den lilla, plikttrogna människan, som lurats och bedras. Han är därför klugen i sitt *känslomässiga* förhållande till tyska nationen. Alltför mycket av enstöring och individualist kan Franz inte underordna sig kraven från arbetarklassen, men han kan inte heller godkänna de normer, på vilka hela medelklassen vilar.

Biberkopf är i Fassbinders tolkning en udda, kontakt-sökande och djupt ensam människa. Han grubblar över tillvarons gåtor, älskar sina kvinnor med primitiv lusta och bubblar av naiv godtrogenhet. Han är som ett stort barn, som i första avsnittet – hela serien är 14 delar på en speltid av 15 och 1/2 timme – kastas ur moder-skötet, totalt okunnig om den onda och lömska värld han tvingas leva i. Fassbinder poängterar mer än Döblin Biberkopfs oskuld.

Berlin Alexanderplatz är i Fassbinders version Franz Biberkopfs försök att bibehålla och ta vara på det goda och det rena och hela serien är en enda lång resa in mot ljustet. I detta fall sker det med tragisk utgång. I finalens surrealistiska dimension, där Biberkopfs självsliv projiceras mot en bakgrund av hela den tyska efterkrigstidens kaos, sammanfattas Fassbinders politiska syn och hans förhållande till den framväxande nazismen. Avsnittets titel är också "Om ett barns död och en brukbar födsel". Med det avses, att Biberkopfs barnsligt – anarkistiska lynne anpassats till den politiska verklighetens Tyskland. Då Biberkopf lämnar mentalsjukhuset, får han arbete på en fabrik. Han har lärt sig att arbeta med anda och delar de värderingar, som hela kåren står för. Biberkopf har blivit en manipulerad del av hela det politiska systemet, hjärntvättad att tro på de löften den nazistiska läran predikar.

Berlin Alexanderplatz är en typisk melodram, där känslan leder personerna mot dramatiska höjdpunkter. Våldscener ingår i dramaten och återkommer med jämna mellanrum, alltid med nya undertexter och med varierande innebörder. Det är Fassbinders sätt att förklara, att våldet i sig beror på den sociala miljö, där Franz Biberkopf vistas: gangsters, hallickar och prostituerade.

Men Fassbinder drar också växlar på den politiska

oron, nazismen finns här hela tiden i bakgrunden. Bibliska myter, exempelvis offermyten om Isak, som var villig att slakta sin son på Herrens bud, demonstrerar våldets eviga sociala, politiska och religiösa räckvidd. Våldet föds som regressivt utslag av social förtvivlan, där auktoritära värden påtvingar människan normer hon omöjligen kan följa.

Detta politiska mönster av kontroll och underkastelse återkommer i Fassbinders Lili Marleen, som på ytan kan förefalla som en trivial och enkel melodram, men som på djupplanet åskådliggör den politiska moral, som härskade i Nazityskland. Lale Andersen, som i filmen heter Willie Butenberg, har ett förhållande med den schweiziska juden Rolf Liebermann, i filmen kallad Robert Mendelsson. Willie arbetar och sångerska på en liten bar och Robert är pianist. Han drömmer om att bli berömd och föräldrarna ser helst att han gifter sig ståndmässigt och *judiskt*.

När kriget bryter ut, flyr Robert till Schweiz med hjälp av ett falskt pass, men Willie stannar kvar i Tyskland. Willie har 1938 sjungit in en slager Lili Marleen – som 1941 blir en försäljningsframgång. Nazisterna med Adolf Hitler och Joseph Goebbels i spetsen inser sångens betydelse för att förstärka försvarsviljan inåt och utåt ringa in den gemensamme fienden. I filmens inledning är Willie en ganska vanlig kvinna, som inte har några större förväntningar på social karriär, men under filmens gång förvandlas hon. Willie används som nazistisk galjonsfigur, som får symbolisera nationens yttre lyskraft och elda soldaterna till heroiska krisinsatser.

Som film är Lili Marleen en typisk melodram, i vilken känslor och passioner vävs samman i ett mönster. Fassbinder har alltid återvänt till människor, som är bedrägliga i sina beteenden. Det finns inget att tro på för att människorna är opålitliga och svekfulla. Temat repeteras i Lili Marleen. I tidigare filmer, särskilt i Maria Brauns äktenskap, är det en kvinna som sviker. Hon lämnar sin oskuld för att göra social karriär och är i sin utstuderade cynism ett symboliskt uttryck för den efterkrigsmentalitet, som rått i Tyskland efter andra världskriget. Samhället: (läs staten) utvecklas på bekostnad av den enskilde människan. Det tyska välståndundret har sina givna roller och sina utpekade offer.

Lili Marleen är paradoxal som politisk skildring av en historisk utveckling. Schabolonerna är genomgående grova genom sin onyanserad förenkling i karaktär och i tema. Kritiken mot nazismen känns minst sagt tve tydlig, eftersom Fassbinder på en och samma gång anför kritik mot den auktoritetsmoral, på vilken den nationalsocialistiska idén bygger, och accepterar den. Läran om den ariska rasens renhet och judens ohyggliga svekfullhet betonar Fassbinder *enbart* genom att demonstrera Roberts val av handlingar; flykten till Schweiz, den

egna karriären framför kärleken till Willie, m m. Det, som på ytan kan förefalla skenbart okontroversiellt och naivt förenklat, är på det betydelsebärande planet, kusligt anstötligt.

Lili Marleen är i grund och botten en film för rasrenhet, nationalism och längtan efter en ny och stark fadersfigur. Men den är då också en film mot rasblandning, demokrati och i synnerhet mänsklig svaghet.

Kaj Wickbom

### Statskunskapsstudenter från Lund: Arbetsmarknadssituation. Syn på den statsvetenskapliga utbildningen

Vid statsvetenskapliga institutionen i Lund har man nyligen slutfört en undersökning av tidigare studerande, som under åren 1973–80 tog minst 40 poäng (två betyg) i statskunskap. Undersökningen gällde de studerandes arbetsmarknadssituation och yrkesval och deras åsikter om den genomgångna utbildningen. Tanken var att resultatet dels skulle ha ett allmänt informationsvärde, dels skulle kunna vara till hjälp i den långsiktiga utbildningsplaneringen.

Arbetsmarknadsanalys av tidigare statskunskapsstuderande har i Lund tidigare gjorts enbart rörande dem som har gått Linjen för offentlig förvaltning.<sup>1</sup> Resultatet av denna uppföljning har stimulerat tillkomsten av den nya, bredare undersökningen.

Efter varje delkurs får de studerande vid institutionen avge en kursvärdering. Den nu genomförda undersökningen ger – vid sidan av arbetsmarknadsanalysen – en komplettering av resultaten från kursvärderingarna. Den tar fasta på att de studerande i efterhand har ett längre perspektiv och en bredare erfarenhet, när de värderar den tidigare undervisningen.

#### Urval och metod

Undersökningen skedde genom brevenkäter till dem som samlat minst 40 poäng (två betyg) vid institutionen under tiden 1 sept 1973 till 20 jan 1980. Genom att analysera endast dem med minst 40 poäng fångas de grupper in där statskunskapen utgör en betydande del av utbildningen.

Tidsgränsen bestämdes med utgångspunkt i överväganden om att få en tillräckligt stor undersökningsgrupp, men att inte gå så långt bak i tiden att minnet av statskunskapsstudierna är alltför diffust. Under undersökningsperioden har dock kursplanerna hunnit ändras. De allra senaste terminerna slopades p g a att vi var intresserade främst av de som hunnit ut på arbetsmarknaden.

De studerande på Linjen för offentlig förvaltning ingår ej heller då de redan undersökts.

I den sålunda utvalda målgruppen fanns 229 personer. Av olika skäl kunde vi inte få adresser till 37 av dem. Orsakerna var främst att personerna i fråga utvandrat och att felaktiga eller inkompleta personnummer förekom i institutionens registrering. Detta gällde främst de tidigare "årgångarna".

Av de 192 personer som återstod fick vi svar av 157. Detta utgör en svarsprocent av 81,8 procent. Bortfallet var störst bland utländska studerande. Tolv svarande föredrog att vara anonyma.

Innan vi övergår till resultatredovisning förtjänar att påpekas att uppföljningen har haft begränsade ambitioner p g a ekonomiska och tidsmässiga restriktioner. Som en följd av detta har inte datateknik tagits till hjälp i bearbetning och analys.

#### Resultatredovisning

Resultaten kommer att redovisas i tre avsnitt. Först kommer en översiktlig beskrivning av de svarande, vilka alternativ de läst, vilka andra ämnen de studerat etc. Därefter kommer avsnitt som tar upp arbetsmarknadssituation respektive utbildningsutvärdering.

#### Översiktlig beskrivning av de svarande

De svarande består av 157 personer, av vilka 55 stycken har 60 poäng och övriga 102 40 poäng.<sup>2</sup>

Sammanlagt 24 procent är kvinnor, 31 procent på 40-poängsnivå och 13 procent på 60-poängsnivå.

De studerande har valt alternativ inom grundutbildningen enligt tabell 1.

Tabell 1. Alternativ inom grundutbildningen. (Procent)<sup>3</sup>

Svensk och jämförande politik	34
Förvaltning	24
Internationell politik	40
Olika alternativ 40 och 60 poäng	1
	99
	N=153

Det vanligaste alternativet var internationell politik. (De kurser som är specifika för de olika alternativen utgör 15 poäng på 40-poängsnivån och 10 poäng på 60-poängsnivå.)

Knappt 30 procent av de med avklarade 40 poäng har påbörjat men ej avslutat 60-poängskursen. I denna siffra ingår då både de som ej hunnit avsluta studierna och de som "hoppat av" och ej har för avsikt att uppta studierna på nytt.

24 personer har på liknande sätt påbörjat forskarutbildningen i statskunskap.

De ämnen som man har studerat vid sidan av statskunskap visar på en avsevärd spridning. De kurser om minst 40 poäng man sade sig ha läst hamnade till 2/3 inom samhällsvetenskaplig fakultet. Resten var i huvudsak humanistiska ämnen. De vanligaste ämnena var:

sociologi	32 st
nationalekonomi	25 st
historia	23 st
språk	19 st
ekonomisk historia	18 st
företagsekonomi	11 st

Det vanligaste ämnet varierade mellan olika nivåer. De som läst endast 40 poäng statskunskap hade sociologi som vanligaste sidområde (33 %). Bland de som läst 60 poäng var historia och ekonomisk historia populärast (24 %). De som befinner sig på forskarutbildningen i statskunskap hade i större utsträckning valt nationalekonomi (29 %).<sup>4</sup>

Vad gäller akademisk examen har 115 stycken en sådan, 14 har minst 2 och 29 stycken är helt utan examen. Den vanligaste examen är naturligtvis fil kand som 100 har lyckats skaffa sig. Därutöver finns t ex 15 fil mag, 13 jur kand, 7 pol mag och t o m en teol kand.

Därmed är redovisningen av svarens fördelning på olika utbildningsalternativ avslutad och vi kan gå över till att se på vilken sysselsättning de svarande uppgav sig ha för närvarande.<sup>5</sup>

125 personer angav att de hade förvärvsarbete vilket utgör 80 procent av de svarande (något lägre bland de som studerat internationell politik).

29 personer bedrev doktorandstudier, varav 21 i statskunskap. Övriga studier bedrev 29 personer i spridda, mest samhällsvetenskapliga ämnen.

8 personer angav annan sysselsättning. Bland dessa fanns tre stycken arbetssökande. Av intresse är också att det fanns två stycken förtroendevalda politiker på heltid.

#### Arbetsmarknadssituation

Vilken arbetsmarknadssektor sysselsätter dem som har läst statskunskap? Svaret ges i tabell 2 där ingen uppdelning på 40 respektive 60 poäng gjorts eftersom inga större skillnader mellan dessa kategorier tycks finnas. De forskarstuderande i statskunskap som till 75 procent är statligt sysselsatta inkluderas endast i totalsumman. Tabell 2 visar att vardera stat, primärkommun och privata företag sysselsätter cirka 25 procent av de yrkesverksamma statskunskapsstudenterna.

Även om skillnaderna mellan ämnesvarianterna framstår som relativt måttliga förtjänar att påpekas förvaltningsvariantens starka anknytning till stat och kommun. Svensk och jämförande politik och internationell politik är mer företrädda utanför den offentliga sektorn.

Sammanlagt 6 av 10 som läst statskunskap är anställda inom den offentliga sektorn. Den offentliga sektorn dominerar som väntat framförallt bland de som läst förvaltning.

De som uppgivit att de är yrkesverksamma har också uppdelats på olika yrkesområden.<sup>6</sup> De som läst statskunskap tycks enligt tabell 3 välja (alternativt tvingas välja) mycket varierande områden för sin yrkesverksamhet. Dock kan tre större grupper urskiljas: de som arbetar med pedagogiskt arbete (ofta lärare i samhällskunskap), administration respektive journalistik. Övriga har fått arbete inom en mångfald av yrken. Ett stort inslag, drygt en tredjedel, av de med pedagogiskt arbete utgörs av personer med fil mag - examen. Denna examen är sedan utgången av 1974 avskaffad varför andelen lärare är mindre bland de som utexaminerats under senare år.

Tabell 2. Arbetsmarknadssektor efter alternativ och totalt. (Procent)

	40 och 60 poäng		int	totalt inkl forsk stud etc
	sv	fv		
Stat	20	30	11	25
Kommun	20	27	22	22
Landsting	10	12	17	13
Privat företag	33	21	33	26
Intresseorganisation	15	6	3	8
Egen företagare	2	3	11	5
Internationell organisation	2	-	3	1
	102	99	100	100
N=	40	33	36	125



Tabell 3. Förvärvsarbetande uppdelade på yrkesområden. (Procent)

Tekniskt, kemiskt och fysikaliskt arbete	3
Hälsa- och sjukvårdsarbete	6
Pedagogiskt arbete	25
Medicinskt och psykologiskt arbete; socialvårdsarbete	3
Personalmän m fl	4
Revisionsarbete, ekonomiskt-statistiskt utredningsarbete, rationaliseringsarbete samt juridiskt arbete som ej tillhör nedanstående	6
Domstolsjurister, åklagare, advokater	5
Journalister, programtjänstemän i radio/TV	12
Forsknings- och kvalificerat beräkningsarbete, biblioteksarbete	7
Administrativt arbete	15
Kameralt och kontorstekniskt arbete	6
Övrigt (inklusive transport, försäljnings-, tillverknings- och servicearbete)	7
	99
	N=123

Vidare har studerats om de olika alternativen på grundutbildningen kan utgöra rekryteringsunderlag för olika yrkesområden. De största grupperna inom varianterna visas i tabell 4.

Skillnaden mellan grupperna framstår som klara. Pedagogisk verksamhet är vanligare bland de som läst svensk och jämförande politik eller internationell politik, medan däremot endast 9 procent av "förvaltarna" arbetar inom detta område. Administrativt arbete intar en relativt stor roll för alla grupperna; för dem som läst förvaltning är det det största området. De som läst förvaltning hamnar också relativt ofta inom juridiskt eller kameralt arbete.<sup>7</sup>

För dem som läst internationell politik utgör den journalistiska banan en relativt vanlig yrkesväg. Den stora majoriteten av journalisterna i undersökningen är anställda vid skånska provinstitidningar. Här kan studieval

Tabell 4. Största yrkesgrupper inom alternativ. (Procent)

<i>Svensk och jämförande politik</i>		
pedagogiskt arbete	38	
revisionsarbete etc	11	
administrativt arbete	11	N=44
<i>Förvaltning</i>		
administrativt arbete	21	
domstolsjurister etc	15	
kameralt och kontorstekniskt arbete	12	N=33
<i>Internationell politik</i>		
pedagogiskt arbete	22	
journalister etc	20	
administrativt arbete	17	N=41

av intresse istället för av möjlig nytta vid yrkesverksamhet spela in.

En ytterligare uppdelning av de svarande efter antal betyg i statskunskap visade sig ej tillföra saken någon ny kunskap.

Av intresse är förutom själva arbetsområdet också karaktären av det utförda arbetet. Därför har de olika yrkesgrupperna uppdelats efter nivå- eller "status"-kategorier enligt följande:

1. Självständigt/planerande arbete; kvalificerad yrkesutbildning krävs.
2. Kvalificerat rutinmässigt arbete; teoretisk utbildning krävs på mellannivå.
3. Allmänt kontorsarbete och manuellt tillverkningsarbete.

I detta avsnitt behandlas endast anställda; egenföretagarna har uteslutits p g a för litet underlag. Resultaten i tabell 5 visar att både vilken betygsnivå inom statskunskapen den svarande har uppnått och vilken variant som lästs på grundutbildningen har betydelse för arbetsuppgifterna.

Tabell 5. Arbetsuppgifter efter studienivå och utbildningsvariant. (Procent)

	40 poäng				60 poäng				Totalt
	sv	fv	int	s:a	sv	fv	int	s:a	
Självständigt/planerande	66	74	44	62	87	(67)	71	79	67
Rutinmässigt	31	22	36	30	6	(0)	0	5	21
Manuellt	3	4	20	9	6	(33)	29	16	12
	100	100	100	101	99		100	100	100
N=	29	27	25	81	16	6	14	36	117

Totalt har 2/3 av de svarande uppnått självständigt-/planerande arbetsuppgifter, medan 1/3 ej har arbete i nivå med sin teoretiska utbildning (vilket kan bero på bl a att de ännu ej är färdiga med utbildningen). Andelen med självständigt/planerande arbetsuppgifter är högre bland de som läst 60 poäng.

Vid jämförelse mellan 40- och 60-poängsstudenter avviker "internationellpolitikerna" i det avseendet att ännu något fler arbetar med manuell tillverkning och service bland 60-poängstudenterna. Bidragande till detta resultat förefaller vara de i enkätsvaren framskytande problemen för de utländska studerande att i Sverige erhålla kvalificerade arbeten.

När de olika utbildningsvarianterna jämförs förefaller de som valt svensk och jämförande politik eller förvaltning att, framförallt bland 40-poängsstudenterna, ha erhållit de mest självständiga arbetsuppgifterna. Endast 44 procent av de som läst internationell politik har placerats i kategorin självständigt/planerande arbete. Skillnaden är dock stor mellan de som läst 40 respektive 60 poäng internationell politik.

Vi frågade också var arbetsplatsen är belägen för att se på den geografiska spridningen i Sverige. Som man kunde vänta sig finns en centrering till Malmö-/Lund-regionen; tabell 6 visar att nästan hälften av de svarande har sin arbetsplats där. Några större skillnader finns inte mellan olika inriktningar. Störst andel i Stockholmsområdet har svensk och jämförande politik, nämligen 18 procent.<sup>8</sup> De som läst förvaltning arbetar i högre utsträckning i övriga Sverige. Mest koncentrerade till Malmö/Lund är naturligt nog de som arbetar med forskning.

Tabell 6. Arbetsplatsens belägenhet. (Procent)

Malmö/Lund-regionen	49
Övriga Skåne	13
Stockholmsområdet	10
Övriga Sverige	22
Flera platser i Sverige	2
Utomlands	2
	100 N=125

### Nyttan av statsvetenskaplig utbildning på arbetsmarknaden<sup>9</sup>

Hur värderar de studerande den utbildning som gavs på Statsvetenskapliga institutionen i Lund under 1970-talet? En del av enkäten behandlade den betydelse statskunskapsstudierna har haft för möjligheterna att få anställning. Som tabell 7 visar uppgav totalt 27 procent av de som läst 40 eller 60 poäng och ej påbörjat forskarutbildning i statskunskap, att dessa studier hade en avgörande, alternativt ganska stor betydelse vid anställningen.

Som framgår av tabellen, förekommer det en viss variation i det att 38 procent av de som läst svensk och jämförande politik uppger att statskunskapen hade en avgörande eller ganska stor betydelse. Motsvarande andel bland de som inriktade sig på förvaltning eller internationell politik är 21 procent. Det bör nämnas att somliga av de svarande redan hade erhållit sin nuvarande anställning vid tidpunkten för studierna i statskunskap.

Även om arbetsgivarna inte tillmäter statskunskapsstudier så högt värde, framgår det att de svarande anser sig ha förhållandevis stor nytta av studierna i sina nuvarande arbeten.

Enligt tabell 8 uppger totalt 61 procent att de har stor eller ganska stor nytta av sina kunskaper i statskunskap i sitt nuvarande värv. På denna punkt är fördelningen närmast identisk mellan de olika inriktningarna. Andelen som menar att de har nytta ökar något från de som läst endast 40 poäng (59 %) till de som även gått igenom 60 poäng (69 %)

På frågan om vilka delar av utbildningen som var mer eller mindre värdefulla i relation till det nuvarande arbetet svarade, enligt tabell 9, 93 procent att de allmänna kunskaperna om politik och samhälle (som även förmedlas på 1-20-poängskursen) var värdefulla. Drygt 60 procent menade också att insikterna i analytiska angreppssätt (problemformulering, begreppsdefinitioner) och tillämpningsarbetet i form av uppsatsförfattande var att betrakta som värdefullt. Färdighetsövningarna i metod (innehållsanalys, kvantitativa metoder etc) ansågs dock vara av relativt sett mindre värde. De olika in-

Tabell 7. Betydelse av statskunskapsstudier för möjligheten att få anställning. Exklusive forskarstuderande i statskunskap. (Procent)

	sv	fv	int	s:a
Avgörande eller ganska stor betydelse	38	21	21	27
Ingen eller liten betydelse	62	79	79	73
	100	100	100	100
N=	37	33	34	104

riktningarnas svarsfördelning skiljer sig inte mycket åt. Noterbart är dock att precis hälften av de som läst förvaltning anser att uppsatsarbetet var mycket värdefullt. Motsvarande andel bland svensk och jämförande och internationell politik var 17 respektive 19 procent.

Sätter man betydelsen vid anställningen samt nyttan i arbetet i relation till olika yrkeskategorier enligt tabell 10 framträder främst en tendens som pekar på att nyttan i arbetet generellt anses vara betydligt större än den betydelse som statskunskapsstudierna tillmättes vid anställningen.

Mer i detalj kan följande tal redovisas. Nära hälften (43 %) av de som är verksamma i någon form av pedagogiskt arbete, menar att statskunskapsstudierna var avgörande för deras möjlighet att få anställning.<sup>10</sup> Av de som är sysselsatta med administrativa uppgifter påstår 56 procent att studierna hade en avgörande eller ganska stor betydelse. Övriga yrkeskategorier menar att betydelsen var ringa vid anställningstillfället. Däremot menar nästan samtliga kategorier att de har stor eller ganska stor nytta av statskunskapen i sitt nuvarande arbete. Anmärkningsvärd är journalistgruppen, som i det när-

Tabell 8. Nyttan av studierna i arbetet. Exklusive forskarstuderande i statskunskap. (Procent)

	sv	fv	int	s:a
Stor eller ganska stor nytta	63	60	60	61
Ingen eller liten nytta	37	40	40	39
	100	100	100	100
N=	38	33	35	106

Tabell 9. Nyttan i arbetet av olika moment i utbildningen. Exklusive forskarstuderande i statskunskap. (Procent)

	Kunskaper om politik och samhälle	Analytiska angreppssätt	Metodfärdigheter	Tillämpning (uppsatsarbete)
Ganska eller mycket värdefulla	93	62	43	62
Utan värde allt mindre värdefullt	7	38	58	39
	100	100	101	101
N=	91	87	86	85

Tabell 10. Betydelse för anställning samt nyttan i arbetet fördelat på olika yrkeskategorier. Exklusive forskarstuderande i statskunskap. (Procent)

	Pedagoger	Journalister	Administrativ	Revision Personal Juridik	Övriga exkl forskn
Avgörande eller ganska stor betydelse för anställning	66	7	56	6	3
Stor eller ganska stor nytta i arbetet	85	86	78	56	23
N=	30	14	18	18	31

maste enstämmt hävdar att studierna inte tillmätts någon större vikt vid anställningen, men samtidigt är nästan lika enig om den stora nyttan av de inhämtade kunskaperna. Även i gruppen revision, personalarbete, juridik finns en tydlig skillnad mellan nytta vid anställning respektive i arbetet. 71 procent av journalister pekar på uppsatsarbetet som särskilt värdefullt. Fyra av fem administratörer delar denna uppfattning. Administratörerna värdesätter också i något högre utsträckning än övriga grupper metodfärdighetsmomentet i utbildningen. Lärarna anser som väntat att de allmänna kunskaperna om politik och samhälle är mest värdefulla.

Förutom att f.d. studerande kan ha nytta eller känna avsaknad av detta i sitt nuvarande arbete, kan det också vara av intresse att få de studerandes syn på nyttan av statskunskapsstudierna vid studier i andra ämnen. 72 procent av de som läst andra ämnen efter avslutade studier i statskunskap, menar att de har/hade stor eller ganska stor nytta av statskunskapsstudierna. Denna andel är inte större bland de som läst 60 poäng jämfört med de som nöjt sig med 40 poäng. Ingen nytta alls uppger 4 procent av de svarande.

Samma delar av utbildningen som betraktades som mest värdefulla i relation till det nuvarande arbetet, betraktas även i relation till andra studier som de mest värdefulla. Genomsnittligt anges högre värden för nytta vid studier i andra ämnen jämfört med nyttan i arbetet.

Kunskaperna om politik och samhälle anses vara mest värdefulla. Minst värdefulla anses metodfärdigheterna vara. Två tredjedelar anser sig dock ha haft stor eller ganska stor nytta även av denna del av utbildningen.

När det gäller de forskarstuderande i statskunskap med förvärsarbete har de inte tagits upp till behandling i det föregående. Orsaken är naturligt nog att merparten av dessa är anställda på statsvetenskapliga institutionen som assistenter, forskningsassistenter etc, där självfallet studierna i statskunskap varit helt avgörande för anställningen och nyttan i arbetet uppenbar. De forskarstuderande anger också betydligt högre värden än andra studerande på nyttan av annat än rena faktakunskaper. 100 procent anger att analytiska angreppssätt, metodfärdigheter och tillämpning varit mycket eller ganska värdefullt.

#### *Avslutande kommentar*

Sammanfattningsvis kan sägas att enkäten visar att statskunskapsstudenter från Lund får arbeten inom de mest skiftande yrkesområden och med skiftande arbetsuppgifter. Arbetsuppgifterna varierar från budgethandläggning till vårdarbete. Arbetsgivare är allt ifrån kommuner till internationella organisationer.

Man upplever sig ha nytta av statskunskapsstudierna i sitt arbete men nyttan vid anställningstillfället är mindre. Delvis kan detta bero på att somliga redan har en anställning när de läser statskunskap men det förefaller också delvis vara fråga om ett informationsproblem. Arbetsgivarna är inte tillräckligt införstådda med innehållet i den statsvetenskapliga utbildningen.

Enkäten har också givit de svarande möjlighet att framföra synpunkter och förslag till förändringar och förbättringar. Dessa förslag har ofta varit skissartade och varandra motstridiga (mer fakta – mindre fakta!). Inte förvånande har de anonyma svaren varit mest frispråkiga.

Bland de synpunkter som återkommit kan nämnas: Önskan om fler praktikfall.

Större anknytning till aktuella händelser.

Uppsatsarbete i samarbete med företag, kommun, stat och forskare på institutionen.

Avslutningsvis får vi bekänna några misstag, som vi har gjort under undersökningen, misstag som andra möjligen kan dra lärdom av.

Vad som framför allt borde ha varit med är frågor om det politiska intresset och den politiska aktiviteten bland statskunskapsstudenterna. Många läser ju statskunskap främst av politiskt intresse och inte från yrkessynpunkt. Några svarande har följdriktigt angett att de har haft nytta av studierna i politisk verksamhet.

Vi borde vidare ha gjort klart om statskunskapsstudierna skedde före anställningen. I så fall hade vi lättare kunnat undvika problem vid tolkningen av uppgifterna om studiernas nytta vid anställningstillfället. Slutligen borde vi ha haft frågor om omfattningen av deltidsarbete.

Om någon av vårt arbete blir inspirerad att göra en bättre undersökning ställer vi gärna upp till privata diskussioner. Man lär sig av misstagen, heter det ju – varför inte lika gärna andras som egna?

*Tomas Bergström  
Anders Håkansson  
Per Albinsson*

#### *Noter*

- <sup>1</sup> Stig Brewitz har i "Vad gör statsvetaren", Uppsala 1973, undersökt de personer som har avlagt högre akademisk examen i statskunskap vid svenskt universitet eller högskola åren 1945 till 1973.
- <sup>2</sup> Enstaka studerande har även 80 poäng.
- <sup>3</sup> Några av de anonyma svaren har inte kunnat koderas på alternativ i grundutbildningen och är alltså inte inkluderade här och i fortsatta analyser där en uppdelning på alternativ förekommer.

- 4 I kursplan för forskarutbildningen rekommenderas kunskaper i nationalekonomi för förvaltningsinriktningen.
- 5 Förvärvsarbete och studier kan givetvis kombineras varför sysselsättningen överstiger 157 personer.
- 6 Därvid har använts en klassificering som utarbetats för valundersökningar av Bo Särilvik m fl. Klassificeringen presenteras i Valundersökningar 3, Teknisk rapport 1977, sid 199 ff.
- 7 Det finns ett stort inslag av jur kand-examina på detta alternaiv.
- 8 Inkluderar ej forskarstuderande i statskunskap som här utgör en mycket speciell grupp.
- 9 De forskarstuderande i statskunskap särbehandlas i analysen i detta avsnitt och ingår ej i tabellerna.
- 10 Statskunskapsstudierna kan också ha varit avgörande för möjligheterna att komma in på Lärarhögskolan och därmed för möjligheterna att få anställning som lärare. Detta gäller för dem med två betyg i statskunskap i fil mag-examen som kunde avläggas t o m utgången av år 1974.  
Sedan höstterminen 1969 gäller det även dem som läst samhällskunskap 61-80 poäng med statsvetenskaplig inriktning som är identisk med 21-40 poäng i statskunskap.

### Liberalism i kris – mer eller mindre. I

I ett komparativt perspektiv uppvisar den svenska liberalismen under sin mer än tvåhundraåriga historia åtskilliga avvikande drag. Om man begränsar jämförelsen till de senaste hundra åren och håller sig inom Norden, kan man exempelvis för *det första* säga, att liberalerna i Sverige var senfärdigare än sina åsiktsfränder, när det gällde att skapa en modern partiapparat. Först genom grundandet av liberala samlingspartiet i riksdagen år 1900 och riksorganisationen frisinnade landsföreningen två år senare tillkom en sådan apparat, låt vara att föregångare hade funnits såväl i riksdagen som ute i landet. I Norge exempelvis hade motsvarande organisationsprocess fullbordats nästan tjugo år tidigare.

När de svenska liberalerna sent omsider hade organiserat sig, visade sig partiapparaten under det första årtiondet påfallande effektiv och i det stora hela väl sammanhållen.<sup>1</sup> Mandatantalet i riksdagen steg kontinuerligt. Vid 1911 års val, det första med allmän rösträtt för män och med ett proportionellt system, fick partiet 40 procent av rösterna och 102 av andra kammarens 230 mandat. Partiledaren Karl Staaff blev – efter ett upphåll på drygt fem år – åter statsminister.

I Danmark och Norge tillämpade man under den här perioden alltjämt majoritetsval, en omständighet som försvårar rättvisande jämförelser med valresultaten i Sverige. I Finland komplicerades bilden genom existensen av svenska folkpartiet. Inte desto mindre kan man

nog för *det andra* säga, att de svenska liberalerna uppvisade en jämförelsevis mycket snabb uppgång under åren före första världskriget.

Den därpå följande perioden, från år 1914 till början av 1920-talet, kännetecknades för de svenska liberalernas del av en nästan obruten rad av förlustval. År 1921 fick partiet sålunda knappt 19 procent av rösterna vid andrakammarvalet, mindre än hälften av andelen tio år tidigare. Också i de andra nordiska länderna gick liberalerna tillbaka men i en klart långsammare takt. Man kan alltså för *det tredje* säga, att det svenska partiet fick notera en jämförelsevis mycket brant nedgång efter den snabba uppgången före första världskriget.<sup>2</sup>

En sen start, en snabb uppgång, en kort glansperiod, en brant nedgång – så ter sig alltså den svenska liberalismens utveckling från sekelskiftet till början av 1920-talet i ett komparativt perspektiv. Skarpast och elegantast har denna utveckling enligt min mening beskrivits av en utländsk forskare, kanadensaren *Douglas Verney*, i en tidskriftsuppsats för tio år sedan; uppsatsen har tidigare berörts i *Statsvetenskaplig Tidskrift*.<sup>3</sup>

På väljarnivå innefattade utvecklingen under perioden stora klassmässiga förskjutningar mellan partierna. Den sidan av saken har ingående behandlats av *Leif Lewin* och hans medarbetare i deras studie av den svenska väljarkåren 1887-1968.

Orsakerna till den liberala nedgången från år 1914 var till en del av internationellpolitisk karaktär: de hängde samman med första världskriget. Krig och kriser gynnar ofta flygelpartiet av nationalistiskt eller socialistiskt slag. Mycket riktigt gick liberalerna tillbaka i många länder, inte bara i Norden, under kriget och efterkrigsåren.

I Sverige skärptes denna allmänna tendens av en rad speciella faktorer. Praktiskt taget ända ifrån det liberala partiets uppkomst i seklets början aktualiserades kontinuerligt olika stridsfrågor, som verkade splittrade på partiet och föranledde riksdagsmän, tidningar och väljare att ta ut – till höger eller till vänster.

Den första av dessa stridsfrågor gällde valsättet. Liberalerna kämpade under Staaffs första regering 1905-06 för majoritetsval och – i linje härmed – för ett tvåkammerssystem av brittisk typ. Högern däremot tog ställning för proportionalismen och ville bevara kamrarnas lika-berättigande. I det läget ansåg en del liberala proportionalister, att ett steg till höger kunde försvaras. Denna avtappning kunde det liberala partiet dock, i varje fall vad väljarna beträffar, mer än väl uppväga genom tillströmning av nya anhängare. Sedan proportionalismen hade genomförts genom en grundlagsändring år 1909, var valsätsfrågan för överskådlig tid avförd från den politiska dagordningen.

De viktigaste av de övriga stridsfrågorna fanns med bland de berömda sk besvärjelsepunkterna, som frisinn-

nade landsföreningen antog på sitt landsmöte inför 1911 års andrakammarval. Punkterna löd:

- ”1. Genomförande av ett parlamentariskt statskick med tyngdpunkten i Andra kammaren.
2. Revision av försvarsväsendet. Skyndsamt utredning i enlighet med Andra kammarens beslut vid årets riksdag i syfte att såväl genom direkta indragningar och besparingar som genom planmässig kostnadsbegränsning för framtiden reglera försvarsbördorna, så att de komma att stå i rimligt förhållande till landets bärkraft och giva nödigt utrymme för andra viktiga statsbehov. Utredningen bör jämväl klargöra huruvida icke genom kloka anordningar den nuvarande övningstiden för de värnpliktiga skulle kunna nedsättas.
3. Lokalt veto. Utredning om rusdrycksförbud enligt Andra kammarens beslut.”

Alla liberala riksdagskandidater borde enligt landsmötet ansluta sig till dessa besvärjelsepunkter och i riksdagen genom medlemskap i liberala samlingspartiet arbeta för att förverkliga dem. Besvärjelsepunkterna markerade ett klart steg mot en modernisering av svensk politik.<sup>4</sup>

I det här sammanhanget är det dock väsentligare att peka på en annan aspekt: mindre än tre år senare hade de båda första besvärjelsepunkterna, särskilt den andra, fört det liberala partiet in i en svår kris. Denna utlöstes i februari 1914 genom det s k borggårdstalet, där kungen, Gustaf V, offentligt tog avstånd från den Staaffska regeringens väntade förslag i försvarsfrågan. Detta förslag hade för övrigt, om det fått färdigställas, knappast helt uppfyllt kravet i den andra besvärjelsepunkten. Sedan kungen hade vägrat lova att för framtiden avstå från att falla sina grundlagsenliga rådgivare i ryggen, avgick Staaffs regering. Därmed blev även den första besvärjelsepunkten eller, rättare sagt, hela den konstitutionella frågan, brännande aktuell.

Den parlamentariska ministären Staaff avlöstes av kungaregeringen Hammarskjöld, som utlyste nyval till andra kammaren. Före valet bröt sig en grupp, som kallade sig liberala försvarsvänner, ut ur moderpartiet. Valresultatet blev ett svidande nederlag för Staaffliberalerna. Trots att valdeltagandet steg kraftigt i jämförelse med 1911 års val, lyckades man inte nämnvärt öka sitt absoluta rösttal. Förluster skedde både åt höger och åt vänster; andelen av väljarkåren sjönk till 32 procent (mot 40 procent år 1911). Det ordinarie valet på hösten 1914

ledde till nya förluster; från att tre år tidigare ha varit det största i andra kammaren blev partiet det tredje i ordningen.

Den tredje besvärjelsepunkten, den om nykterhetspolitiken och särskilt frågan om rusdrycksförbud, skulle under åren efter 1911 vålla ständiga slitningar inom det liberala partiet. Slitningarna mynnade år 1923 ut i en sprängning av partiet.

Mot denna bakgrund, när man så att säga har facit i hand, skulle någon kanske vilja hävda, att Staaff ”gjorde fel”, när han år 1911 – inte utan motstånd på olika håll inom partiet – lät genomdriva besvärjelsepunkterna. Ett sådant påstående är knappast vetenskapligt hållbart. Mot en annan bakgrund, med ett annat facit i hand, skulle man för övrigt kunna hävda, att Staaff ganska snart efter sin död år 1915 ”fick rätt”.

Verney företräder snarast den sista ståndpunkten. Han menar visserligen, att liberalerna före första världskriget satsade för litet på samarbete och för mycket på konfrontation. Han fortsätter:

”Yet the Liberals' policy of confrontation was not by any means a failure *as a policy*. When he died in 1915, ostracized by many Swedes and regarded as a traitor by some, Staaff no doubt felt he had failed. But the old constitutional system lasted only until 1917 – the year that parliamentary government was established. Even in defence matters Staaff left his mark. The emphasis on dreadnoughts was proved misguided and by 1919 Staaff's preference for torpedo boats and submarines seems to have been vindicated.

His concern over the class structure and discipline in the army was not forgotten, and his proposals for a more humane treatment for enlisted men were put into effect by his successor who appointed an ombudsman for the armed forces. Above all he had succeeded in preventing defence expenditure from rising during his three years in office.

His record in social reform remains to be analysed in the same detail as the defence controversy. But the establishment of the social welfare board and the system of old age pensions financed by a new public enterprise, the tobacco monopoly, laid the foundations of the welfare state during Staaff's period of office. The following figures suggest that the conflict over defence expenditure might be interpreted as one between those who

	Ships built or under construction			
	Heavily armoured ships	Cruisers	Torpedo and patrol boats	Submarines
1910	12	6	68	5
1918	15	5	84	18
1920	0	1	77	23

	Expenditure in millions of crowns		Total current	Defence as proportion of total
	Defence	Social		
1912	85:64	48:46	199:96	43 %
1913	85:38	52:66	207:32	41 %
1914	84:96	55:92	217:20	39 %
1915	104:07	67:41	280:23	37 %
1916	168:43	74:19	362:86	46 %

regarded the state budget as primarily for external defence and those who thought it should be used to re-allocate income amongst the population.

In 1913 defence was allocated nearly 33 per cent of the budget and education less than 12 per cent. By 1930-1, before the Social Democrats came to power 'permanently', it had changed considerably. Education now received 19 per cent, social welfare 14 per cent, and defence 16 per cent. But the real confrontation had taken place before the First World War.<sup>5</sup>

Naturligt nog har svenska historiker och statskunnskapare vid det här laget skrivit åtskilligt om de båda första årtiondena av 1900-talet i vårt land. De vetenskapliga specialstudierna om det liberala partiet, liberala politiker eller liberala tidningar är dock inte särskilt många.

Redan år 1929 förelåg *H-K Rönbloms* arbete Frisinnade landsföreningen 1902-1927, en föga lyckad kombination av statsvetenskaplig avhandling och jubileumsskrift. På 1960-talet kom två volymer om Dagens Nyheters politiska utveckling fram till år 1921 liksom en tvåbandsbiografi över Karl Staaff av *Leif Kihlberg*, statskunnskapare och i många år DN:s politiske redaktör. Dessa arbeten är flotta och välskrivna, men källredovisningen är ofta så knapphändig, att det är svårt att bedöma halten av framställningen.<sup>6</sup> År 1966 gav historikern *Jarl Torbacke* ut en solid avhandling om Afton-Tidningen, som under Carl Ekmans redaktörstid (1913-18) var de frisinnade förbudsvännernas huvudorgan. I sammanhanget kan man också nämna Torbackes båda volymer om DN:s politiska utveckling efter 1921.

När Göteborgshistorikern *Gösta Johanson* bestämde sig för att skriva den avhandling, som föreligger under titeln Liberal splittring, skilsmässa - och återförening 1917-1934, fick han, inte oväntat, i mycket stor utsträckning arbeta med ett ojämnt och svåröverskådligt otryckt material. Resultatet har blivit en delvis ny och framför allt mera nyanserad bild av en liberal krisperiod.

Johanson formulerar inledningsvis följande övergripande frågeställningar:

"Var motsättningarna i förbudsfrågan den helt avgörande orsaken till 1923 års partisprängning? Om inte, vilka faktorer vid sidan av förbudsfrågan bidrog i så fall till sprängningen?"

I vilken utsträckning spelade enskilda politiker, främst då partiledaren Nils Edén och folkrorelseliberalernas ledande man Carl Ekman, någon roll för skilsmässan mellan de liberala fraktionerna i maj 1923?"

Har betydelsen av 1923 års partisprängning övervärderats av eftervärlden?" (s 10).

I realiteten börjar framställningen snarare kring år 1910 än år 1917, vilket är en klar förtjänst. Tyngdpunkten ligger nämligen på tiden fram till partisprängningen år 1923, och avhandlingen följer därvidlag, som författaren uttrycker det, en destruktiv linje. Denna linje hade inte framträtt så tydligt, om han inte hade tagit upp alla de stridsfrågor, som jag tidigare har berört i denna översikt.

För tiden efter partisprängningen utgår Johanson från den här frågeställningen:

"Om det 1923 var omöjligt att längre hålla samman i ett liberalt parti, varför var det då möjligt att elva år senare gå samman igen?"

I Johansons avhandling skall jag i denna översikt ta upp två teman, som har stort intresse också ur statsvetenskaplig synvinkel: dels Nils Edéns utformning av partiledarskapet, dels tidningarnas roll inom det liberala partiet.

En framgångsrik ledare för ett modernt parti måste kunna spela flera olika roller samtidigt. Han måste kunna umgås någorlunda naturligt med partivänner på olika nivåer och inte sällan "suffer fools gladly", som det engelska uttrycket lyder. Han måste vara en god talare, som kan elda anhängare och göra ett i ordets olika meningar hyggligt intryck på motståndare. Han måste kunna "ta" företrädare för kanske fientligt inställda massmedier. Han måste, ofta som ordförande, kunna organisera och leda arbetet inom partiorganisationen inklusive riksdagsgruppen. Därvid måste han ständigt vara beredd att se till att alla viktiga beslut är väl förankrade i partiet; han måste jämna ut motsättningar och främja kompromisser. Han måste kunna utföra ett effektivt och

förtroendeskapande arbete i en regering, eventuellt som statsminister.

Efter Staaffs död år 1915 upprättades ett slags kollektivt ledarskap för det liberala partiet. I praktiken kom Edén, som Johanson påpekar, redan följande år att framstå som partiledare, främst därför att han var ordförande i andrakammargruppen. Han ställning inom partiet stärktes naturligtvis genom statsministerskapet från hösten 1917. Formellt blev Edén partiledare år 1918, då han valdes till ordförande i riksdagsgruppen, och han behöll posten fram till partisprängningen år 1923.

Hur lyckades då Edén i partiledarens olika roller? Välbekant är att han – inom och utom partiet – ansågs stel och formell. Torgny Segerstedt, Handelstidningens blivande huvudredaktör, skrev i ett brev år 1915, före Karl Staaffs död:

”Det allvarligaste är, att ingen finns, som kan ersätta honom (Staaff). Edén kan det icke. Han är professor Edén; vore han i det allmänna medvetandet Nils Edén eller ännu bättre Nisse Edén, vore ju saken bättre – men professor Edén – det går inte.”<sup>7</sup>

*Herbert Tingsten* kom i kontakt med Edén under arbetet i folkomröstningskommittén i början av 1920-talet; Edén var ordförande och Tingsten biträdande sekreterare. Den liberala partiledaren var enligt Tingsten lysande i rollen som kommittéordförande:

”Förut hade jag känt Edén blott som överlägsen talare; om hans insatser som vetenskapsman, partiledare och regeringschef hade jag inte någon närmare föreställning. Nu fick jag en mera allsidig bild av hans förmåga: att leda, att diskutera, att skriva, att planlägga. Intrycket blev storartat; jag tror mig aldrig ha känt en lika stor kapacitet på de områden det här gäller. Han ledde arbetet i dess helhet och kommitténs debatter med oöverträfflig klokhet och kraft, han var lika insatt i detaljerna som i det huvudsakliga, hans inlägg var mönster av saklighet, precision och skärpa, snabbt och säkert gick han igenom och gjorde rättelser i promemorior och utredningar. Jag förstår väl att han som statsminister, trots att två partier samverkade i regeringen, hade exceptionell auktoritet.”

Inte desto mindre kunde Edén vara påfrestande, fortsätter Tingsten:

”Edén gick folk på nerverna genom sin jämna förträfflighet. Att höra en talare som aldrig söker ord, som uttrycker allting distinkt och välbetänt, som kort sagt talar som en bok är i och för sig enerverande; för övrigt gör Edéns böcker samma intryck av mönstergill redovisning. Men till denna tröttnande fulländning kom två nära sammanhörande svagheter. Edén kunde inte flamma upp i något lidelsefullt och gripande; det var alltid a men aldrig A. Och hans strävan till fullständighet, till att inte förtiga något argument och aldrig låta en

begraven hund få vila i frid, väckte olust likaväl som en motvillig beundran.”<sup>8</sup>

Edéns statsministerperiod 1917–20 har behandlats av statskunskaparen *Gunnar Gerdner* i hans bekanta avhandling. Gerdner tecknar en i huvudsak positiv bild av den liberala partiledaren i statsministerrollen.

Johanson ger oss nu en ingående och väldokumenterad beskrivning av Edén i rollen som faktisk partiledare från år 1916. Det visar sig till stor del vara historien om en serie konflikter mellan ledaren och olika organ inom partiapparaten, främst landsmötet.

Konflikterna började redan på våren 1916. Vid ett sammanträde med partiets verkställande utskott inför det kommande landsmötet fick Edén ta emot hård kritik på två punkter. Den ena gällde ett av honom själv skrivet förslag till landsmötesuttalande i neutralitetsfrågan och mot krigsaktivismen, den rörelse som ville driva Sverige in i världskriget på det kejsarliga Tysklands sida. Här fick Edén i viss mån ge med sig: VU enades om ett reviderat uttalande.

Den andra punkten vid VU-sammanträdet gällde regeringens Hammarskjölds militära anslagskrav. Edén ansåg, att det tillkom riksdagsgruppen att ta ställning; han ville inte veta av något landsmötesuttalande. Det heter i protokollet:

”Vägrar att ta emot direktiv av landsmötet. Omöjligt ta direktiv av en församling, som ej sitter inne med sakkännedom i en invecklad politisk fråga, som den nu föreliggande är. Helst intet uttalande på landsmötet. Vill ej ta konsekvenserna av ett landsmötesuttalande, om V.U. enar sig om att ej föreslå något. Ville helst säga nej till alltihop (regeringens krav), men tror det ej är möjligt. – – Endast det absolut nödvändiga vilja vi vara med om. Men därom kan landsmötet ej döma.” (s 25).

I dessa formuleringar låg möjligen ett förtäckt avgångshot. Hursomhelst – här lyckades Edén till sist driva sin vilja igenom: VU bestämde sig för att inte lägga fram något förslag till uttalande. Vid det följande landsmötet fick han en knapp majoritet för sin linje.

1916 års liberala konflikt är mycket intressant. Till de traditionella stridsfrågorna inom partiet lades då, som Johanson framhåller, ytterligare en fråga av stor principiell räckvidd: maktens fördelning mellan partiledaren, riksdagsgruppen och landsmötet. Lösningen av den aktuella konflikten innebar en seger för partiledaren och i viss mån riksdagsgruppen över landsmötet – men principfrågan kvarstod.

Vid förtroendevalsrådet inom riksdagsgruppen i januari 1917 uppstod en konflikt mellan Edén och en oppositionell grupp, där bland andra Alfred Petersson i Påboda, Axel Schotte och Carl Ekman ingick. Edén blev



upprörd och ställde sin plats till förfogande; konflikten löstes genom en kompromiss. Det intressanta i sammanhanget är, att partiledaren tydligt och klart begagnade avgångshot som påtryckningsmedel. Det skulle inte bli sista gången.

Vid landsmötet i juni samma år uppstod en ny konflikt, denna gång i nykterhetsfrågan. Den förbudsvänliga falangen, som sannolikt var i majoritet vid landsmötet, ville driva igenom ett uttalande, som stakade ut vägen mot ett totalt alkoholförbud. Edén motsatte sig skarpt ett sådant uttalande. Han förklarade öppet i landsmötesdebatten, att han skulle avgå som partiledare, om förbudet skrevs in i partiprogrammet. Avgångshotet gjorde effekt: landsmötet antog med knapp majoritet ett annat uttalande, där förbudet inte nämdes.

Partiledaren lyckades alltså driva igenom sin vilja – såtillvida blev landsmötet en framgång för Edén. I mångt och mycket var det dock en pyrrhuseger. En partiledare, som inte kan kompromissa sig fram utan pressar sin vilja på partiets djupa med led återkommande avgångshot, bäddar för nederlag – för sig själv och för partiet.

Vid landsmötet i juni 1920 var konfliktmönstret likartat. Edén hotade på nytt att avgå, om förbudsvännerna drev igenom ett långtgående uttalande i nykterhetsfrågan. Även den här gången fick partiledaren sin vilja fram, men hans agerande väckte ovilja till och med bland hans åsiktsfränder i själva sakfrågan. "Den omständigheten att Edén, sedan 1917 års landsmöte, själv som statsminister genomdrivit den politiska demokratiseringen i Sverige, bidrog heller knappast till att öka förbudsvännernas förståelse för Edéns sätt att utöva partiledningen vid landsmötena", anmärker Johanson slyktigt (s 52).

I juni 1921 hölls ett extra landsmöte. Anledningen var det förestående nyvalet till andra kammaren, tillkommet för att demokratiseringen av rösträtten skulle slå igenom snabbare. Även den blivande folkomröstningen i förbudsfrågan kastade sin skugga över förhandlingarna.

Före landsmötet hade man på sina håll talat om en sprängning av det liberala partiet på nykterhetsfrågan. I det stora hela fick emellertid mötet ett lugnt förlopp. Vid voteringen om nykterhetspunkten i programmet fick den av Edén hävdade linjen visserligen endast en mycket knapp majoritet. I avvaktan på folkomröstningen var dock motsättningarna neddämpade, och Edén använde denna gång inte avgångshot som påtryckningsmedel. Däremot gick meningarna skarpt isär om formerna för folkomröstningen. Förbudsvännerna reagerade mot förslaget att särskilja kvinnornas röster från männens; man såg det som ett knep från förbudsmotståndarnas sida att i förväg nedvärdera en befarad folkmajoritet för totalt alkoholförbud.

Folkomröstningen i augusti 1922 gav som bekant till

resultat en knapp majoritet mot förbud. Inom det liberala partiet ansåg båda falangerna i nykterhetsfrågan, att resultatet stödde deras ståndpunkt. Förbudsmotståndarna hävdade, att folkets dom var tydlig och klar: förbudet måste avföras från den politiska dagordningen. Förbudsvännerna pekade för sin del på att nästan halva väljarkåren hade uttalat sig för förbud. Följaktligen borde partiet kunna locka till sig nya väljarskaror, om det drev förbudskravet med kraft. Folkomröstningen hade på detta sätt, tvärt emot förhoppningarna på sina håll inom partiet, ytterligare skärpt motsättningarna mellan de båda falangerna.

Mot denna bakgrund var utgången av frisinnade landsföreningens extra landsmöte i maj 1923 från början given – partisprängning på nykterhetsfrågan. I landsmötesdebatten kämpade Edén för ett uttalande, som under hänvisning till folkomröstningsresultatet slog fast, att förbudet inte kunde "betraktas såsom ett för närvarande aktuellt lagstiftningsspörsmål". Det viktigaste motförslaget, som hade Carl Ekman som främste talesman, löd på den avgörande punkten så här:

"I den mån utvecklingen skapar förutsättningar för en lagstiftning i förbudsriktning, känner det frisinnade partiet sig av sin demokratiska, socialreformatoriska grundsyn förpliktad att jämväl i nämnda avseende realisera folkets önskemål och främja dess bästa." (s 209).

Edén framhöll under debatten, att hans alternativ var "ett yttersta bud". Om landsmötet inte antog det, måste han – och många med honom – lämna partiet. Denna gång hjälpte naturligt nog inte avgångshotet; Edéns förslag föll i huvudvoteringen med klar majoritet. Edén och hans anhängare lämnade landsmötet och partiet: sprängningen av den drygt tjuogoåriga liberala partiapparaten var ett faktum.

I det "krisperspektiv", som jag har tecknat i det föregående, kan partisprängningen ses som det naturliga resultatet av en fortgående upplösningsprocess. Om man begränsar perspektivet till nykterhetsfrågan, bör man framhålla kontinuiteten i utvecklingen under Edéns partiledartid. Johanson sammanfattar denna synpunkt så här:

"Det ligger nära till hands att jämföra 1923 års landsmötesdebatt och votering med motsvarande debatter och voteringsfrågor i nykterhetspunkten åren 1917 och 1920; särskilt påfallande är parallellen med 1917 års landsmöte, då Edén och Ekman liksom 1923 stod mot varandra i striden. Vid alla tre landsmötena deklarerade Edén i klara verba före voteringen, att ett inskrivande av förbudet i partiprogrammet skulle leda till partisprängning. Vid 1917 års landsmöte led förbudsvännerna ett ganska knappt voteringsnederlag, 1920 blev nederlaget större, säkerligen främst beroende på att ledande förbudsvänner

som Ekman och Kvarnzelius den gången röstade med Edénsidan. I voteringen vid 1923 års landsmöte blev rollerna ombytta, förbudsvännerna vann sin alltsedan 1917 ivrigt efterlängtnade seger vid formuleringen av programmets nykterhetspunkt.

Det var förbudsvännernas starka sammanhållning, som vid 1923 års landsmöte ledde fram till en klar voteringsseger. I motsats till de båda tidigare landsmötena röstade denna gång mycket få förbudsvänner med den motsatta sidan." (s 220).

I detta perspektiv innebar 1923 års landsmöte en seger för den inre demokratin i det liberala partiet. Man kan naturligtvis fråga sig om det inte hade varit möjligt för Edén att böja sig för partimajoriteten eller åtminstone att leda partiet på ett mera demokratiskt sätt, så att sprängningen hade undvikits. Samma problem fanns ju, som Johanson påpekar, i det socialdemokratiska partiet. Där hade kongressen redan år 1911 nära nog enhälligt skrivit in förbudskravet i partiprogrammet. Hjalmar Branting tillhörde minoriteten, reserverade sig mot beslutet – och fortsatte som partiledare. I motsats till Edén försökte Branting undvika att beröra förbudsfrågan offentligt.

Inte heller Branting lyckades dock undvika partisprängning: vänstersocialisterna bröt sig ut ur partiet – eller blev utkastade ur partiet – på våren 1917. Förbudsfrågan var inte alldeles oväsentlig i sammanhanget. Vänstersocialisterna var ofta nykterister och förbudsanhängare och lade gärna moraliska aspekter på de politiska frågorna. De avgjort viktigaste konflikterna inom SAP hade emellertid gällt vägen till demokrati och socialism – inklusive problemet om eventuell vänstersamverkan – militärfrågan och slutligen den inre demokratin i partiet. I dessa avgörande frågor tillhörde Branting den segrande majoriteten och var såtillvida i en bättre position än Edén – men sannolikt hade han också en mera demokratisk ledarstil än sin liberale kollega.

Den liberala rörelsen i Sverige har traditionellt haft ett starkt stöd inom pressen. Denna tradition går tillbaka till 1890-talet. Då verkade Sveriges allmänna rösträttsförbund, som visserligen var en allmän vänsterrörelse men som inte desto mindre kan betraktas som en föregångare till frisinnade landsföreningen. Rösträttsförbundet kan, något förenklat men ändå träffande, beskrivas som redaktörernas folkrörelse.<sup>9</sup>

Allmänt sett är det naturligtvis en utomordentlig tillgång för ett parti att ha ett starkt stöd inom pressen, särskilt under valrörelser. Det finns emellertid situationer, då stödet snarast är "a mixed blessing", som det engelska uttrycket lyder. Kriserna inom det liberala partiet, särskilt i förbudsfrågan fram till sprängningen år 1923, erbjuder belysande exempel.

Såväl förbudsmotståndarna som förbudsvännerna hade många värtaliga språkrör i pressen. På motståndarsidan fanns exempelvis Otto von Zweigbergk och senare Torsten Fogelqvist i Dagens Nyheter, Erik B Rinman i Stockholms-Tidningen och Torgny Segerstedt i Handelstidningen. Kända namn i provinspressen var Mauritz Hellberg i Karlstads-Tidningen och Axel Johansson i Upsala Nya Tidning. På den förbudsvänliga sidan kan man nämna Carl Ekman i Afton-Tidningen, bröderna Ollén i Svenska Morgonbladet och Gustav Rosén i Västerbottens-Kuriren.

Alla de nu nämnda var slagkraftiga, stundom aggressiva publicister. I flera fall hade de också förtroendeuppdrag inom det liberala partiet. Ofta nog var de alltså i dubbel mening engagerade liberala skribenter. Denna kombination medförde, att alla konflikter inom partiet fick omedelbart genomslag i nyhetsartiklar och ledarkommentarer. Många gånger måste detta ha lett till att positionerna lästes i förtid och att motsättningarna skärptes i onödan inom partiet.

Johanson ger här många exempel. I anslutning till valet till landsföreningens förtroenderåd år 1915 heter det, att motsättningen i en personfråga "ledde till sedvanlig polemik mellan Dagens Nyheter och Afton-Tidningen; en polemik som spred sig till den övriga liberala pressen" (s 16). År 1922 stod förbudsfrågan och inte minst folkomröstningen i centrum för intresset:

"Den liberala pressfejden inleddes så gott som omedelbart och fortsatte året ut, ehuru med växlande intensitet. Hårdast blev sammandrabbningen i Stockholm mellan Dagens Nyheter och Svenska Morgonbladet. En landsortsmotsvarighet utgjorde Örebro, där Elof Ljunggrens Nerikes-Tidningen och den mycket förbudsfientliga Nerikes Allehanda låg i ständig polemik med varandra." (s 93).

Motsättningarna mellan falangerna i nykterhetsfrågan blev än skarpare, när partiledaren Edén på olika sätt, offentligt och internt, knöt an till förbudsmotståndarna i den liberala pressen, särskilt DN. Förbudsvännerna fick då dubbel anledning att misstro honom.

Också efter sprängningen av det liberala partiet år 1923 fortsatte pressen att spela en stor roll i de inre konflikterna i det nya, förbudsfientliga liberala partiet respektive frisinnade folkpartiet. Höjdpunkten – eller kanske bottennivån – nåddes under 1928 års valkampanj. Den liberala partiledaren Elief Löfgren ratades som andrakammarkandidat av partiets Stockholmsavdelning. Han kandiderade i stället på en icke-officiell liberal lista men föll igenom – vilket i sin mån bidrog till den liberal-frisinnade regeringen Ekmans avgång efter valet.

Bakom detta uppseendeväckande händelseförlopp låg till stor del den liberala huvudstadspressen, dvs Dagens

Nyheter och Stockholms-Tidningen med Torsten Fogelqvist och Leif Kihlberg respektive Erik B Rinman som drivande krafter. Förgäves kritiserade Löfgren den liberala press, "som gärna hänvisar till sitt oberoende av partiet" men samtidigt "icke tvekar att utöva ett snart sagt oemotståndligt tryck på partiinstanserna när det gäller kandidatnominering och val" (s 291).

När massmedieforskarna diskuterar pressens inflytande, brukar de tala om olika "adressater", exempelvis väljarna eller de politiska beslutsfattarna. Johansons framställning visar ovanligt tydligt, att forskarna har all anledning att mera än hittills diskutera tidningarnas inflytande på partimedlemmarna, inte minst under interna partistrider.

I Johansons avhandling skall jag slutligen fästa uppmärksamheten vid vad författaren har att säga om Svenska Morgonbladet. Denna frikyrkliga tidning hade grundats år 1890, närmast som ett organ för Svenska missionsförbundet. Politiskt sett hörde den till en början hemma på den liberala sidan. Ungefär från sekelskiftet gled emellertid "Svenska Morr" – precis som Missionsförbundets ledare P P Waldenström – tydligt åt höger. Under första världskriget var tidningen i linje härmed länge starkt tyskvänlig. Mot slutet av kriget svängde SvM åter över åt det liberala hållet.

Sedan Ekman år 1918 hade lämnat Afton-Tidningen, övertog SvM ställningen som huvudorgan för förbudsvännerna inom det liberala partiet. Under de närmast följande åren låg tidningen ofta i polemik med förbudsmotståndarna i den liberala pressen, särskilt DN. Från det hållet beskyldes SvM ofta för att vara trångbröstat, kulturfientligt och allmänt antiliberalt. De beskyllningarna var ingalunda alltid ogrundade. Johanson visar dock, att tidningens syn på kultur och politik var mera nyanserad och mindre antiliberalt än vad DN ville gå med på.

Efter partisprängningen år 1923 blev Svenska Morgonbladet huvudorgan för frisinnade folkpartiet. Under Ekmans båda regeringar åren 1926–28 och 1930–32 kallades tidningen ofta "regeringsorganet". Den beteckningen rymde ingalunda hela sanningen om SvM:s ställning. Det är visserligen riktigt, att frisinnade politiker, under regeringsperioderna även statsråd, ofta medarbetade i tidningen, ibland med anonyma ledare. Johanson visar emellertid övertygande, att det alltid rådde ett mycket reserverat förhållande mellan bröderna Ollén och Ekman. Tidningen drog sig heller inte för att vid tillfälle ta avstånd från den frisinnade regeringskursen, exempelvis vid 1927 års skolreform.

Svenska Morgonbladets politiska, kulturella och allmänjournalistiska linje borde ägnas en vetenskaplig specialstudie, menar Johanson. I det önskemålet instämmer

man gärna – med tillägget att författaren till en sådan studie förslagsvis kunde heta Gösta Johanson.

Torbjörn Vallinder

#### Noter

- 1 Se särskilt *T Henriksson 1966*
- 2 *Se text G von Bonsdorff 1954*
- 3 *D Verney 1972*. Jfr *StvT 1973*, s 223 ff
- 4 *H-K Rönblom 1929*, s 212 ff
- 5 *D Verney 1972* s 56 f
- 6 Jfr *M Bäck* i *StvT 1964* s 307 f
- 7 *B Hildebrand* i *Svensk Tidskrift 1948* s 631
- 8 *H Tingsten 1961* s 223 f
- 9 Jfr *T Vallinder 1962* passim

#### Referenser

- G von Bonsdorff 1954*, Studier rörande den moderna liberalismen i de nordiska länderna. Skrifter utg av Fahlbeckska stiftelsen XL. Lund: Gleerups
- G Gerdner 1946*, Det svenska regeringsproblemet 1917–1920. Från majoritetskoalition till minoritetsparlamentarism. Skrifter utg av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala XXV. Uppsala och Stockholm: Almqvist & Wiksell
- T Henriksson 1966*, Frisinnade landsföreningen och demokratin, ingår i S Hadenius, red, Kring demokratis genombrott i Sverige. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- G Johanson 1980*, Liberal splittring, skilsmässa – och återförening 1917–1934. Göteborg: Bokförlaget Folk & Samhälle (i distribution)
- L Kihlberg 1960*, Dagens Nyheter och demokratis genombrott. I. Ständigt i opposition 1888–1911. II. Seglar sin egen sjö 1911–1921. Stockholm: Bonniers
- L Kihlberg 1962*, Karl Staaff. I. Verdandist, advokat, politiker 1860–1905. Stockholm: Bonniers
- L Kihlberg 1963*, Karl Staaff. II. Regeringschef, oppositionsledare 1905–1915. Stockholm: Bonniers
- Leif Lewin et al 1972*, The Swedish Electorate 1887–1968. Stockholm: Almqvist & Wiksell
- H-K Rönblom 1929*, Frisinnade landsföreningen 1902–1927. Skildringar ur den liberala organisationsrörelsens historia i vårt land. Stockholm: Saxon & Lindström
- H Tingsten 1961*, Mitt liv. Ungdomsåren. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- J Torbacke 1966*, Journalistik på osäkra villkor. Den liberala Aftontidningen och dess föregångare. Stockholm Studies in History 10. Stockholm, Göteborg, Uppsala: Almqvist & Wiksell
- J Torbacke 1972*, Dagens Nyheter och demokratis kris. (I) 1922–1936. Friheten är vår lösen. (II) 1937–1946. Genom stormar till seger. Stockholm: Bonniers

---

268 Översikter och meddelanden

*T Vallinder 1962, I kamp för demokratin. Rösträttsrörelsen i Sverige 1886–1900. Stockholm: Natur och Kultur*

*D Verney 1972, The Foundations of Modern Sweden: The swift rise and fall of Swedish Liberalism. Political Studies Vol 20*

## Litteraturgranskningar

ADEED I DAWISHA: *Syria and the Lebanese Crisis*. London: The MacMillan Press Ltd. 1980.

Syrien behärskar den största delen av Libanon. Syriska posteringar kontrollerar gathörnen i västra Beirut. Vid flera tillfällen har granater och raketer regnat över huvudstaden, när syrier och kristna falangister beskjutit varandra över den gränslinje, som delar Beirut på mitten. Den libanesiska regeringen kan inte göra något åt säkerhetssituationen i landet utan Syriens samtycke och aktiva medverkan.

Den syriska militärens närvaro grundar sig på ett mandat från Arabförbundet. De syriska trupperna har fått i uppdrag att hålla ordning i Libanon efter det libanesiska inbördeskriget, som varade 1975-76. Mandatet har förnyats varje halvår, och den syriska sk avskräckningsstyrkan skall bestå av 22 000 man.

Det är ovisst vad syrierna egentligen vill uppnå i Libanon. De har i alla fall stärkt sitt grepp över landet. Men de uppträder försiktigt. Oupphörligen riskerar de att dras in i en väpnad konflikt med Israel, som gjort södra Libanon till sitt särskilda intresseområde.

Syrierna har alltid ansett sig ha speciella intressen i Libanon. De har vägrat upprätta diplomatiska förbindelser med landet. Det har sagts vara onödigt, eftersom länderna står varandra så nära. De kristna maroniterna, som mest av alla i Libanon fruktar Syriens avsikter, har sett detta som ett underförstått syriskt anspråk på Libanon.

Att tränga bakom de officiella uttalandena från Damaskus och försöka spåra de syriska avsikterna i Libanon är inte lätt, lika lite nu, som när syrisk militär 1976 för första gången gick in i Libanon.

Det var sommaren 1976, som Syrien invaderade Libanon. President Assad krossade den libanesiska vänstern militärt och tvang den palestinska organisationen, PLO, till underkastelse. Vänsterorienterade bedömare var både förbluffade och besvikna. Förhållandet mellan Syrien och PLO var fyllt av bitterhet och för lång framtid skadat.

Syrien hade tidigare beaktats som en bastion för radikal arabisk nationalism och som den främsta försvararen av den palestinska revolutionen. Nu talades från

vänsterhåll om "borgarregimen i Damaskus", som orienterat sig "kapitalistiskt till USA".<sup>1</sup>

Det låg många och komplicerade beslut bakom Assads intervention i det libanesiska inbördeskriget. Dr Adeed I Dawisha har gjort ett statsvetenskapligt försök att med en beslutsteoretisk analysinriktning studera de centrala överväganden, som föregick Syriens agerande i Libanon under 1975-76.

De flesta arabstater för en aktiv utrikespolitik. De blandar sig gärna i varandras inre angelägenheter. Så här uttrycktes saken av den irakiske vice premiärministern för en tid sedan: "Vi betraktar det arabiska hemlandet som ett land. Som arabisk medborgare har jag rätt till en åsikt om den inre situationen i varje arabisk stat."<sup>2</sup> Arabstater är därför utmärkta objekt för studier av utrikespolitiskt agerande. Och inte minst deras konflikt med Israel är ett rikt fält för studier.

Ändå kan man säga att alltför få statsvetenskapliga studier gjorts av arabstaters utrikespolitik. Från västlig horisont framstår, förutom språksvårigheterna, två problem vid sådana studier. De arabiska politiska systemen är i allmänhet slutna och det är svårt att tränga bakom kulisserna och studera bakgrunden till politiska beslut. Dessutom är det svårt att genomskåda den arabiska politiska retoriken, som många gånger snarast tycks avsedd att fördunkla den politiska verkligheten.

Dawisha gör ett aktningvärt försök att förklara den syriska politiken i Libanon. Men han har ändå inte helt lyckats bemästra dessa svårigheter. Jag återkommer till detta.

Författaren utgår från Michael Brechers beslutsteoretiska studier av beslutsfattande under kris.<sup>3</sup> Han fastställer inledningsvis, att det libanesiska inbördeskriget utvecklade sig till en kris för beslutsfattarna i Damaskus. En kris definieras som ett hot mot en aktörs grundläggande värden, förenat med hög sannolikhet för inblandning av militära fientligheter, samt en begränsad tid för en reaktion på detta hot.

Under 1975 använde Syrien uteslutande diplomatiska medel för att möta de hot mot de syriska värdena, som utvecklade sig i Libanon. Först i januari 1976 förvandlades det libanesiska inbördeskriget till en kris för Syriens vidkommande. De högerkristna styrkorna hade skaffat

sig ett övertag i kriget. Syrien reagerade med att låta delar av PLA, den syriskkontrollerade palestinska befrielsearmén, gå in i Libanon och förena sig med den palestinska gerillan och den libanesiska vänstern.

Inbördeskrigets närmaste förlopp medförde en kraftigt förändrad bild. Vänstern och palestinierna gick till framgångsrik offensiv och hotade att vinna en avgörande seger över den kristna högern. Det var då som den syriska armén intervenerade för att förhindra vänsterns slutliga seger.

Krisen var inte över förrän Syrien vunnit en fullständig militär seger. I sin erövrade förhandlingsposition kunde syrierna acceptera en arabisering av konflikten i form av toppmötet i Riyad och det påföljande beslutet om en arabisk avskräckningsstyrka, som skulle övervaka lugnet i Libanon.

Ätminstone skenbart innebar Damaskusregimens uppträdande under krisperiodens två genomgripande förändringar av den syriska politiken. Den ena gällde, då Syrien från sitt stöd till vänstern och PLO, övergick till ett massivt angrepp på sina, som det tycktes, tidigare bundsförvanter. Den andra omprövningen gällde acceptandet av panarabisk inblandning i den libanesiska konflikten genom att delta i Riyadkonferensen i oktober 1976.

Men Dawisha visar på det konsekventa i Syriens handlande. Regeringen i Damaskus fruktade genomgripande politiska förändringar i Libanon. Dessa skulle kunna medföra en delning av landet i en kristen och en muslimsk del. Mellan dessa båda ministater skulle motsättningarna fortsätta att råda, och den kristna delen skulle bli en naturlig allierad till Israel.

Under 1975 försökte Syrien förmå parterna i inbördeskriget att godta en uppgörelse, som innebar endast små förändringar av Libanons politiska system, vilket på flera sätt gynnar de kristna. Syrien strävade efter en lösning, som kunde accepteras av alla parter, och som kunde förhindra en delning av Libanon. När de misslyckades med detta, blev det viktigaste att förhindra att någon av parterna vann en avgörande seger.

Om vänstern och PLO segrade, skulle det med största sannolikhet innebära en israelisk intervention och ockupation av södra Libanon. Med israeliskt stöd skulle de högerkristna antagligen sedan genomföra en delning av landet. Om å andra sidan den kristna högern skulle segra, kunde det tänkas att den tillsammans med Israel skulle försöka utplåna den palestinska gerillan i Libanon. I båda fallen skulle Syriens säkerhetspolitiska läge drastiskt försämrats.

Det syriska beslutet i januari 1976 att skicka enheter ur den palestinska befrielsearmén till Libanon var dock säkerligen inte bara, som Dawisha ger intryck av, avsett

att rädda den palestinska gerillans närvaro i Libanon. Det var säkert också ett försök att öka kontrollen över den libanesiska vänstern och den palestinska gerillan för att styra dem mot den lösning av det libanesiska problemet, som Syrien eftersträvade. PLA, liksom den palestinska gerillagrupper al Saiqa, är starkt bunden till den syriska regimen och kom att fungera som Damaskus förlängda arm i Libanon.

Det var därför inte förvånande, att PLA och al Saiqa senare spelade en framträdande roll i Syriens ansträngningar att stoppa PLO:s stöd till den libanesiska vänstern och i det slutliga angreppet på gerillan och vänstern.

När det gäller toppmötet i Riyad, visar Dawisha på ett övertygande sätt, hur nya förutsättningar rådde, som ur Syriens perspektiv kunde tillåta en arabisering av konflikten. Syrien hade vunnit en fullständig militär seger. De övriga arabstaterna var inte överdrivet intresserade av att göra en insats i Libanon. Toppmötet fick därför till resultat att Syriens militära närvaro och dominans i Libanon fick en panarabisk välsignelse. Ett viktigt mål var därmed nått för makthavarna i Damaskus.

Dawisha isolerar de viktigaste syriska besluten under händelserna i Libanon 1975–76. Genom intervjuer med beslutsfattarna, eller dem närliggande, samt studier av officiella uttalanden belyser han den process, som föregått dessa beslut.

Författaren klarlägger vilka som deltog i besluten. Han visar därigenom hur dessa förankrades i olika maktgrupper i det syriska samhället. Han påvisar att vid svårare, mer avgörande, beslut vidgades kretsen av beslutsfattare. Detta behöver inte betyda, som Dawisha hävdar, att president Assad kände sig osäker, och därför önskade höra fler åsikter. Inte heller behöver det innebära att han delade med sig av sin auktoritet.<sup>4</sup> Det kan snarare ha varit presidentens avsikt att vid dessa avgörande beslut binda upp så många relevanta maktgrupper som möjligt för att förebygga protester och aktiv opposition. Att tex informationsminister Iskandar konsulterades vid de beslut, som föregick Syriens attack mot den palestinska gerillan, bottnade säkert i Assads behov av att skaffa sig stöd hos den inhemska opinionen. Trots detta medförde det syriska angreppet på vänstern och PLO omfattande regeringsfientliga oroligheter i Syrien.

I boken framgår hur Assad skaffat sig en mycket stark personlig maktställning vid tiden för den libanesiska krisens utbrott. På ett skickligt sätt hade han lyckats vinna kontroll över presidentämbetet, baathpartiets regionala och nationella kommandon samt inte minst över armén. Hans närmaste män hade placerats på strategiska poster, tex försvarsminister Tlas, och brodern Rifaat Assad, befälhavare över säkerhetsstyrkorna. Presidenten, som tillhör en minoritet – alawisekten – hade också arbetat

för att utplåna sektaristiska motsättningar i landet. Detta hade särskilt till mål att undvika missnöjesyttringar från den stora sunnimuslimska majoriteten.

De största problemen i Dawishas studie finner sig, när författaren skall studera vad han kallar den psykologiska omgivningen, innefattande värderingar och attityder samt vad han beskriver som images.

Ett problem består i att de som intervjuats alltså har viktiga befattningar i den syriska statsapparaten. De kan knappast förväntas annat än försöka rättfärdiga den syriska politiken under 1976.

Ett annat problem är att Dawisha till stor del bygger sin presentation av attityder och värderingar på officiella tal. Författaren måste därför brottas med de svårigheter som det innebär att försöka tränga igenom arabisk politisk retorik.

Läsaren ges bilden av att den syriska interventionen i Libanon främst var ämnad till att rädda den palestinska revolutionen, som, enligt syriskt synsätt, hotades av en amerikansk-sionistisk konplot.

Enligt denna bild hade den palestinska gerillan låtit sig lockas in i en konflikt, som inte var dess, och som skulle leda den i fördärvet. "Any Palestinian or Arab potentially diverted from the battle against zionism and directed towards national forces is a reactionary move, even if those national forces happen to be right wing", förklarades i ett uttalande från baathpartiets nationella kommando.

Det är inte omöjligt att detta var en dominerande övertygelse hos maktbävarna i Damaskus. Men sådana uttalanden var naturligtvis främst till för att övertyga de arabiska massorna, som vant sig vid fraser, där Syrien framställs som en försvarare av den palestinska revolutionen och allt som är "progressivt".

Viktigare orsaker till den syriska interventionen, som av förklarliga skäl inte lika tydligt framgår av de officiella uttalandena, var behovet att kontrollera den libanesiska vänstern och den palestinska gerillan.

President Assad befarade att den palestinska gerillan skulle provocera ett israeliskt ingripande i Libanon, vilket kunde leda till en konfrontation mellan Syrien och Israel. Och detta kände sig Assad absolut inte mogen för, särskilt sedan Egypten genom Sinaiavtalet 1975 i praktiken övergivit de arabiska konfrontationsstaterna.

Inte minst var det dessutom viktigt för Assad att motverka den radikaliserings av den palestinska rörelsen, som samarbetet med den libanesiska vänstern gav uttryck för. Inom den palestinska rörelsen har alltid funnits grupper, t ex PFLP, som hävdade att vägen till Palestinas befrielse går genom en arabisk revolution, som skall sopa bort, vad som betecknas som småborgerliga arabiska regimer. Och en sådan revolution skulle heller inte spara regimen i Damaskus.

De radikala palestinska organisationerna hade på ett tidigt stadium ställt sig bakom den libanesiska vänstern. Men al Fatah och huvuddelen av den palestinska rörelsen försökte i det längsta undvika att dras in i striderna. Allteftersom det libanesiska inbördeskriget utvecklade sig med allt fler anfall från de högerkristna mot palestinier och palestinska ställningar, drogs huvuddelen av gerillan in i kriget på vänsterns sida. Inte bara en seger för vänstern utan också en radikaliserings av den palestinska rörelsen hotade. Ett allvarligt exempel höll på att skapas – den palestinska gerillan blandade sig i de inre förhållandena i en arabisk stat utanför Palestina. En vänsterseger i Libanon skulle därtill mycket väl kunna få en destabiliserande effekt i Syrien.

Sådana närliggande förklaringar till Syriens agerande finns inte med i Dawishas bok, kanske därför att de syriska ledarna i officiella tal och efterhandsintervjuer inte berör dessa aspekter.

Trots detta har Dawisha lyckats kasta mycket ljus över Syriens agerande i Libanon. Den syriska fruktan för att en seger för någon av parterna i inbördeskriget skulle försämra Syriens strategiska läge gentemot Israel, kunna ge upphov till en delning av Libanon, som skulle skada de panarabiska idealen, orsaka sektvis splittring kanske också i Syrien samt rättfärdiga Israels existens som en judisk stat var, som Dawisha påvisar, säkert viktiga element i den kalkyl, som föregick Syriens ingripande i Libanon.

Dawishas bok ger inte svar på alla frågor om Syriens intressen i Libanon, men den ger en värdefull inblick i det syriska politiska systemet och i realpolitikern Assads föreställningsvärld.

Anders Lidén

#### Noter:

- <sup>1</sup> Karlsson S. Libanon – kapitalets och klassernas krig. Zenit 48 1976 s 56.
- <sup>2</sup> Tompuri G. Utbrytning av inklämda arabnationallister. Internationella Studier nr 6 1980 s 5.
- <sup>3</sup> Brecher M. Decisions in Israel's Foreign Policy. London 1974.  
Brecher M. Studies in Crisis Behaviour. New Brunswick 1979.
- <sup>4</sup> Jfr Bachrach P/Baraz M. Two Faces of Power i Bell m/fl Political Power. A reader in theory and research. New York 1969 s 94ff.

TORSTEN MALMBERG: *Human Territoriality. Survey of behavioural territories in man with preliminary analysis and discussion of meaning.*

Haag/Paris/New York: Mouton 1980.

Lundaetologen Torsten Malmbergs livsverk, *Human territoriality*, är en märklig bok. Adjektivet är valt med omsorg, eftersom det både kan betyda "imponerande" och "egendomlig".

Låt mig börja med bokens starka sidor. För det första är den baserad på en väldig och mångsidig beläsenhet, i linje med författarens tvärvetenskapliga ambitioner. I en 42-sidig tättryckt litteraturlista – som verkligen är just det och bara innehåller arbeten som hänvisas till i texten – trängs ett fyrsiffrigt antal arbeten från många olika discipliner inom de flesta fakulteter. På så sätt blir åtskilliga av bokens sektioner i sig själva värdefulla små resonerande bibliografier, till fromma för tvärvetenskapligt arbetande kriminologer, arkitekter, socialpsykologer o s v. Malmbergs bok har varit ett nyttigt tillskott till min egen beläsenhet; jag kommer säkert att återvända till den många gånger.

För det andra är boken välorganiserad, vilket antyds redan av att innehållsförteckningen omfattar sex sidor. Efter en kort introduktion kommer ett kapitel som behandlar grundläggande begrepp: rum och rumsperception; definitioner av och vetenskaper som sysslar med territorium; instinkt och aggression. Tredje kapitlet behandlar territorier hos djur: fåglar, däggjur och i synnerhet primater; och all den information som här kondenseras på tjugo sidor låter förstå att författaren här rör sig på sitt eget kärnområde.

Allt detta är emellertid bara prolegomena till det fjärde kapitlet, om mänsklig territorialitet, som omfattar fem sjättedelar av texten, och är noggrant strukturerat efter empiriskt avgränsade delområden. Den första sektionen handlar om "primitiv" territorialitet: hos barn, människor med olika mentala störningar, stenålderskulturer och olika kvarlevande "primitiva" kulturer i olika världsdelar, och den andra sektionen rurala territorier av olika storleksordningar. Den tredje sektionen, som kunde ha blivit en liten bok med omfattande innehåll i sig själv, behandlar urbana territorier av olika storleksordningar i ett dussin delsektioner, från en historisk översikt av staden till finstrukturen i bostadsrum i olika frivilliga och ofrivilliga uppehållsorter.

Efter en kort sektion om "speciella", t ex symboliska territorier, följer så slutsektionerna, där författaren försöker dra ihop trådarna beträffande faktorerna bakom och effekterna och funktionerna av territoriellt beteende (om det nu är en riktig översättning av "behavioural territoriality")

För det tredje har boken ett viktigt budskap, som jag

själv efter läsningen gärna skriver under på: spatialt beteende och då i synnerhet i förhållande till flera olika typer av territorier är ett område – eller en aspekt – som är otillbörligt försummad av flera samhällsvetenskapliga discipliner, t ex sociologi och statskunskap, och som kan vara av betydelse för studiet av många olika fenomen. Redan av det skälet är boken nyttig läsning.

Denna läsning kan emellertid bli nog så irriterande – vilket i och för sig inte är ovanligt när etologer och sociologer läser varandra, och möjligen kan "förklaras" med hänvisning till den allmänna observationen att människor tenderar att uppfatta verkligheten på ett sådant sätt att deras egna färdigheter och aktiviteter blir så relevanta som möjligt. För en del författare blir så allting natur resp. kultur. Att denna debatt ofta får mycket starka känslomässiga övertoner kan ha att göra med att dess motsatta positioner passar väl in i två flertusenåriga tanketemata i västlig kultur: den typiskt konservativa föreställningen om den onda människonaturen som måste stävjas i vissa stycken och tolereras i andra stycken av det goda samhället – och den typiskt radikala föreställningen om den goda och kreativa människonaturen, som först i det goda samhället kan komma till sin fulla rätt utan att bli förtryckt och alienerad. Vare därmed hur som helst; eftersom varken författaren eller anmeldaren torde tillhöra respektive extremgrupper, är det mera intressant att försöka motivera den subjektivt upplevda irritationen i några huvudpunkter.

Den första kan man sammanfatta i den devis renässansbibliotekarien Magliabecchi valde, när hans hertig ville belöna en livslång konsultverksamhet åt Europas lärde med att slå en medalj över honom: Läsning utan eftertanke gagnar föga.

För att uttrycka saken mera pladdrigt: i det myller av citat, sammanfattningar och hänvisningar som utgör mycket av bokens text upplever jag, på de områden jag själv har någon kännedom om, en besvärande brist på kritik. Här blandas resultat av omsorgsfulla empiriska studier av somliga författare med bitar av genomtänkta men föga prövade teorikonstruktioner hos andra och lösa och amatöriska spekulationer hos ytterligare andra; och vi får oftast inte ans antytt vad som är vad, eller vilka argument de citerade författarna baserar sina slutsatser på, och är mindre en kritisk vägning av dessa med varandra. Dessutom använder författaren mycket ofta fraser som "utan tvivel" eller "troligen", utan att det blir klart hur han befriat sig från tvivlen respektive kommit fram till tron, så att läsaren kan ta ställning.

Låt det emellertid i rättvisans namn bli sagt att detta blott i begränsad mån kan läggas författaren till last: i långa stycken dikteras det både av hans gigantiska projekt och av ambitionen att sammanfatta det i en enda



bok. Ty ett huvudproblem vid tvärvetenskaplig forskning är och förblir att det bara är i tämligen abstrakta läroböcker i filosofi som man kan finna generella bedömnings- och värderingskriterier för forskningsresultat. Bortsett från en del elementära logiska regler håller sig olika discipliner i stor utsträckning med egna kriterier för vad som skall anses som hållbart och fruktbart, och de utgör en viktig del av inskolningen i disciplinen eller i skolan inom den. Detta är en av huvudgrunderna för kommunikationssvårigheter vid tvärvetenskaplig forskning.

Låt oss därför hålla dessa förmildrande omständigheter i minnet, när jag kommer till huvudkritiken. En huvudpunkt i denna är att författaren är vetenskapsteoretiskt naiv, såtillvida att han bara har tagit till sig den poängen att ingen vetenskaplig teori slutgiltigt kan visas vara sann, utan att åtminstone ha gått vidare till Popper och den av författaren citerade Medawar och deras poäng att just därför är det väsentligt att teorier formuleras falsifierbart, så att man kan se vad som *skulle* kunna tala emot dem (även mot detta kriterium finns det goda invändningar, och man kan gå vidare; men poängen i min kritik är att författaren inte ens kommer dit).

Detta blir av särskild betydelse i Malmbergs bok av flera skäl. För det första har han ett budskap som går mycket längre än det jag ovan instämde i. Det är att det hos *Homo sapiens* finns en från tidigare arter nedärvd *territorieinstinkt*, skild från men relaterad till de sexuella och aggressiva, och att denna instinkt har ett betydande förklaringsvärde för många aspekter av mänskligt beteende.

För det andra är budskapet sympatiskt försiktigt formulerat, och ligger långt från någon enkel biologisk determinism: författaren redogör för instinktens komplexa karaktär, påpekar att den kan ta sig många olika uttryck, vilka är starkt påverkbara av olika kulturella faktorer. Men just detta gör att budskapet blir högst svårvärderat. För det tredje blir författarens val av källor, trots hans hedervärda försök att få olika synpunkter till tals, ofta starkt selektivt. För att ta några exempel: hans behandling av krigsforskning blir starkt amatörisk, och saknar nästan helt hänvisningar till senare årtiondens teoribildning eller empiriska forskning; hans behandling av de dominerande huvudskolor inom den socialpsykologiska aggressionsforskningen som menar sig inte ha behov av hypoteser om nedärvda aggressionsinstinkter blir leger, och jag saknar helt hänvisningar till Milgrams omsorgsfulla experiment; och författaren tar inte upp argumenteringen hos så ansedda kollegor som Hinde eller Barnett varför man även inom etologin bör kunna klara sig utan instinktbegrepp eller i varje fall använda dem ytterst restriktivt.

För det fjärde har Malmberg en mycket ofta återkommande argumentationsteknik i förhållande till de kritiska författare han anför. För att ta ett typexempel: flera författare har studerat variationer i vad som är "rätt" avstånd att hålla mellan två människor i olika kulturer, klasser och sammanhang, och diskuterat hur mycket av variationerna som är bestämda av respektive faktorer. Efter en koncis genomgång av detta avslutar han så abrupt med meningen: "Dessa resultat tycks emellertid kunna förklaras lika väl eller bättre på basis av medfödda spatiala tendenser, vilkas territoriella uttryck senare modifieras av erfarenhet och kultur." Samma typ av resonemang kommer ofta igen, och väcker fundamentala problem om vad det innebär att *förklara* någonting. Ty om förklara betyder att *förklara variation*, klarar vi oss tydligen ofta bra med icke-biologiska variabler, och är för den delen tvungna att göra det, eftersom den genetiska uppsättningen hos *Homo sapiens* antas ha varit tämligen konstant under senare årtusendiader. Och om det betyder att *förklara existens*, blir frågan hur undviker cirkularitet i förklaringen.

Detta är inte en retorisk fråga; om det är cirkulärt att från en konstans dra slutsatser till en instinkt, som sedan förklarar konstansen – och ännu mer så när konstansen i sig själv innehåller betydande variation – så går det också att ange hur icke-cirkulära förklaringar skulle kunna se ut.

Det är emellertid på denna punkt som jag ofta uppfattar analysen som otillräcklig. Det beror kanske på att det inte presenteras någon teori för territorialitet som är så pass precis att det låter sig avgöras hur den skulle vara prövbar på olika områden, och vad som skulle tala emot den. I så fall skulle de många exempel eller antydningar som ges på hur fenomenet *också* meningsfullt kan tolkas biologiskt, tillsammans få ett betydande bevisvärde. Som det nu är rör vi oss med en massa olika fall, där författaren i regel bara påvisar att fenomenet kanske *kan* tolkas biologiskt, mera sällan precis hur, och i allmänhet inte att det *behöver* tolkas så på ett eller annat sätt, än mindre på genomgående samma sätt.

Sammanfattningsvis: vad Malmberg övertygande argumenterar för i en rikedom av fall är att (i deskriptiv mening) territoriellt beteende är en viktig aspekt vid analys av olika fenomen, bl a genom att det tycks finnas olika typer av mer eller mindre individuellt och kulturellt variabla territoriella toleransgränser; att dessa redan visats ha en hel del förklaringsvärde för vitt skilda typer av samhällsfenomen; och att letandet efter flera bör ges större vikt i många grenar av samhällsvetenskap, dock mera på mikro- än på makronivå.

Hur pass mycket har nu detta med den biologiska utrustningen hos *Homo sapiens* att göra? Det beror i

hög grad på hur vi konstruerar våra förklaringsproblem, vilket kan göras både på sådana sätt att det blir trivialt att biologiska faktorer spelar en roll och på sådant sätt att det blir trivialt att de inte gör det.

Om man emellertid undviker att lägga svaret i frågan, blir jag åtminstone inte övertygad om mer än allra högst att biologisk forskning kanske kan komma att bidra med viktiga pusselbitar vid förklaringen av (fortfarande i deskriptiv mening) territoriellt beteende, men att det förefaller klokt att lämna den frågan öppen till dess både teoribildningen och evidensen presenterats.

Egentligen borde detta vara nog; ty den rikedom av ideer, fakta och insikter Malmberg kommer med kommer att vara till nytta för forskare för många discipliner, tämligen oavsett hur man bedömer hans starkare budskap.

Det är därför inga överord att säga att *Human Territoriality* flyttar forskningsfronten framåt; men nog inte så långt som enligt författarens ambitioner.

Håkan Wiberg

JOHAN P. OLSEN – HARALD SAETREN: *Aksjoner og demokrati*. Bergen: Universitetsforlaget 1980.

Ett av den norska socialdemokratiska regeringens sista beslut innan den avgick som en följd av nederlaget i folkomröstningen om EG 1972 var att tillsätta den s k maktutredningen. Maktutredningens vittomfattande uppgift är att klarlägga de existerande maktförhållandena i det norska samhället. Utredningsuppdraget är uppdelat i två huvuddelar, dels en generell teoretisk analys av själva maktbegreppet och en översikt över de viktigaste formerna för maktutövning i det norska samhället, dels empiriskt orienterade specialundersökningar särskilt vad gäller de ekonomiska maktgrupperingarna, arbetsmarknads- och näringslivsorganisationer, den administrativa maktapparaten, massmediernas makt och de multinationella företagens makt.

Till den senare kategorin av undersökningar inom maktutredningen hör Johan P. Olsens och Harald Saetrens bok "Aksjoner og demokrati". I boken behandlas den kanske mest pregnanta politiska förändringen under det senaste decenniet, nämligen de utomparlamentariska aktionernas (eller proteströrelser, gräsrotsrörelser, direkta aktioner som några andra etiketter i den vildvuxna terminologin lyder) massiva intåg på den politiska arenan. Den statsvetenskapliga forskningen har, åtminstone vad gäller de nordiska länderna, befunnit sig långt från de politiska barrikaderna. Nu, drygt 10 år efter de utomparlamentariska aktionernas uppblomstring börjar forskningsresultaten strömma in. Här om året kom Ja-

nerik Gidlunds doktorsavhandling "Aksjoner og lokale partier" som behandlar temporära politiska organisationer i Sverige 1965–1975. I Danmark pågår under ledning av Peter Gundelach ett forskningsprojekt om "græsrodsorganisationer", vilket presenteras i ett temanummer av tidskriften *Politica* (nr 4, 1979). Olsen och Saetrens undersökning ger en beskrivning av utomparlamentariska aktioner från norsk synpunkt.

Som sig bör inleds framställningen med en definition av aktioner. Enligt författarna kan aktioner som politisk aktivitet karakteriseras utifrån 1) kanalerna för kravartikulering 2) organisationsformerna och 3) programinhållet.

Aktionerna skiljer sig alltså från andra former av kollektivt politiskt handlande genom att de sker utanför det representativa systemets reguljära kanaler för deltagande och representation, dvs etablerade partier och intresseorganisationer. Vidare bygger aktionerna ofta på en löst sammanhållen organisationsstruktur. Detta beror på att verksamheten har en relativt klart avgränsad tids-horisont då aktionerna är knutna till en eller ett par enskilda frågor på den politiska dagordningen.

I undersökningen redovisar Olsen och Saetren deltagandet i politiska aktioner i Norge under mitten av 1970-talet, närmare bestämt hur utbrett deltagandet är och vem som deltar i aktionerna.

Utgångspunkten är den s k gräsrotshypotesen som formuleras på följande sätt: "Sannsynligheten for deltagelse i – og positive holdninger til aksjoner stiger med økende avstand fra rutinepolitikens maktposisjoner og beslutningscentra." Aktionerna ses som gräsrotternas uppror mot det politiska etablissemangen.

Författarna är naturligtvis väl medvetna om det bekymmersamma i att definiera en gräsrot. Utifrån en uppdelning av avstånd till "rutinepolitikken" i tre olika del-aspekter – 1) grad av institutionell anknytning till och deltagande i den etablerade politiken (dvs politisk struktur), 2) social resurssituation (dvs social struktur) och 3) avstånd till de värden och spelregler som den etablerade politiken bygger på (dvs ideologisk struktur) – urskiljs tre särskilt intressanta typer av gräsrotter: de politiskt fattiga, de politiskt ovilliga och de politiska förlorarna.

De politiskt fattiga som befinner sig på stort avstånd från den etablerade politiken i alla tre dimensionerna är så att säga gräsrotternas idealtyp. Politiskt ovilliga är de som inte vill delta i det vanliga representativa systemet antingen för att de finner det för resurskrävande eller helt enkelt ointressant. Normalt kombineras detta med en relativt hög grad av ideologisk anslutning. De politiska förlorarna urskiljer sig inte genom att vara särskilt resurssvaga eller lite aktiva, utan genom att deras uppfattningar och ståndpunkter inte vinner gehör inom

det etablerade politiska systemet. De är generaler utan här.

Det är uppenbart att gräsrotshypotesen, åtminstone i dess genuina form, strider mot det mesta av empirisk evidens beträffande "normal" politisk participation. Aktioner som de politiskt rikas form för politiskt handlande ställs därför som mothypotes. Aktioner ses då som bara en av flera alternativa handlingsformer för den politiska eliten. Att just aktionen väljs bör i så fall förklaras utifrån egenskaper hos olika politiska frågor och handlings-situationer.

Efter en detaljerad genomgång av det empiriska materialet, vilket utgörs av intervjuundersökningar med ett representativt urval av den norska befolkningen, departementstjänstemän samt elitskiktet i arbetsmarknadsorganisationerna, kan författarna dra åtminstone en bestämd slutsats: aktionerna är *inte* de politiskt fattigas form för kravartikulering gentemot det politiska systemet. Den genuina gräsrotshypotesen får alltså inte något stöd, men vad som ska sättas i stället för denna är på intet sätt självklart. Klart är emellertid att de som deltar i aktioner också i betydande utsträckning är aktiva i det etablerade parti- och organisationslivet.

Analysresultaten antyder också att aktionerna särskilt är de politiska förlorarnas form för politisk aktivitet. Med politiska förlorare avses då inte de som företräder en oppositionell minoritet inom partierna, utan förlorare i den meningen att de tillhör mindre organisationer som överhuvudtaget har svårt att göra sig gällande. Deltagande i aktioner är t ex särskilt vanligt bland sympatisörer till Kristelig Folkeparti och partierna till vänster om socialdemokratien.

Variationerna i olika gruppers deltagandemönster är emellertid bara en sida av saken. Totalt sett är deltagandet i politiska aktioner av betydande omfattning, nästan hälften av den vuxna norska befolkningen har deltagit i någon form av aktioner. Jämfört med t ex medlemskap i politiska partier är detta en mycket hög siffra. Det sker alltså en betydande kravartikulering utanför det politiska systemets reguljära kanaler. Aktionerna har lyckats mobilisera många människor som annars inte deltar i det politiska livet, särskilt bland de som betecknas politiskt ovilliga. Här hade det varit klagörande om författarna gjort en boskillnad mellan stora rikstäckande aktioner, typ EF-motståndet och Vietnamrörelsen, och aktioner med huvudsakligen lokal förankring. Förutom att verksamheten är av olika karaktär tyder också en del data på att det i viss mån är olika grupper av människor som deltar i rikstäckande och lokala aktioner.

Vilka effekter har då framväxten av politiska aktioner haft på maktförhållandena i det norska samhället. Ja, på denna punkt är författarna naturligt nog mycket återhållsamma i sina slutsatser. Å ena sidan är de offentliga

politiska institutionerna lyckats anpassa sig till den nya situationen så att aktionerna i dag närmast kan ses som en integrerad del av det reguljära offentliga beslutssystemet. Å andra sidan har aktionerna ökat deltagandemöjligheterna och gett framför allt de politiska förlorarna en ny arena att spela på.

En annan intressant fråga som författarna bara berör marginellt är: Varför har aktionerna som politisk form fått en så stor utbredning under de senaste 10-15 åren? Aktionernas förmåga att mobilisera stora grupper bland den "politiskt ovilliga" delen av befolkningen är ju annars en illustration av tesen att det är den offentliga verksamhetens egen utveckling som är nyckeln till framväxten av politiska aktioner. Genom att stat och kommuner kraftigt vidgat sina politiska domäner t ex i fråga om miljölagstiftning, fysisk planering, barnomsorg och fritidsverksamhet är de problem som medborgarna ställs inför, i stigande utsträckning, förhållanden som de offentliga myndigheterna kontrollerar. För att påverka sina levnadsvillkor måste medborgarna därför rikta sina aktiviteter direkt mot stat och kommuner.

Mats Sjölin

JAN OLSSON: *Svensk spelfilm under andra världskriget*. Stockholm: Liber Läromedel 1979.

Svenska doktorsavhandlingar, som behandlar politik och film, är tunnsådda. Under hela 70-talet har sju avhandlingar ventilerats som överhuvudtaget befattar sig med film. Det är tre vid Stockholms universitet, en i Uppsala och tre avhandlingar inom institutionen för Drama, teater och film i Lund. Avhandlingarna har inte så sällan varit medelmåttiga.

Jan Olssons *Svensk spelfilm under andra världskriget* har flera förtjänster, däribland hans djupa kunskap om enskilda filmers innehåll. Sämre är Olssons vetenskapliga metodik och hans sätt att ställa frågor.

Olssons arbete har som utgångspunkt "att relatera filmbranschen och de behandlade spelfilmerna till kriget". Den metod Olssons använder är den komparativa metoden. Filmproduktionen relateras till kriget och dess effekter på den svenska utrikespolitikens tillämpning som i sin tur påverkade branschens utformning av krigsmaterial i filmerna.

I ett inledningskapitel diskuterar Olsson sin problematik och sin metodik. Det är avhandlingens magraste kapitel, eftersom Olsson inte förklarar var för han valt just denna metod och på vilka teoretiska grunder. "Att hitta likheter och skillnader" räcker inte som motivering. Olsson borde ha preciserat sina antagande, gjort en förklaringsmodell för sina klassifikationer. Vad är "god"

och "ond" fiende för att exemplifiera. Vidare är definitioner och hypoteser ingalunda entydiga. Det är överhuvudtaget svårt att hitta förklaringar på begrepp och ord.

Ej heller Olssons sätt att välja filmer för sin case-study diskuteras. De fem ockupationsfilmer som avhandlas – det är "Det brinner en eld", "Excellensen", "Lev farligt", "Mitt folk är inte mitt" och "Attentat i Paris" – utgör enligt författaren en grogrund för typologisering. De fem filmerna är varandra lika på ett generellt plan, men Jan Olsson förklarar inte vari detta typologiska mönster skulle bestå. Ej heller utgår han från antagandet, att det existerar strukturella likheter.

De mest läsvärda i denna avhandling är Olssons analys av den svenska filmbranschens förhållande till de sk Internationella Filmkammaren och avsnittet om Hasse Ekmans "Excellensen" från 1944 efter Bertil Malmbergs ockupationsdrama. Olsson ger här fördjupning och perspektiv och kompletterar tidigare kunskaper om bakgrund, kultur och Malmbergs sätt att dikta.

Den Internationella Filmkammaren bildades på initiativ från Nazityskland 1935 och var en sammanslutning av filmbranscherna i ett antal länder i Europa. Tyskland hade ett dominerande inflytande och tänkt använda kammaren för att reklamera för egna filmer. Det var också ett rationellt sätt att ideologiskt kontrollera den europeiska filmen; produktionen och distributionen. Under något år efter krigsutbrottet låg IFK:s verksamhet nere. Men den återuppstod, när Hitler skapat sig en maktposition. Målet var nu att bojkotta amerikanska filmer och påverka andra länder att göra likaså. Om det har bl a Arne Svensson skrivit i sin avhandling om den politiska saken, recenserad i Stv T nr. 2 1977.

Det fanns risker, menar Jan Olsson, med att utan skygglappar gå in i den tyskdominerade Internationella Filmkammaren. Problemet var att Statens Biografbyrå kunde ursättas för politiska opinionsgrupper, som kunde skada Sveriges anseende utomlands. Den svenska regeringen och UD förhöll sig emellertid avvisande till ett svenskt medlemskap, trots den svenska samlingsregeringens långtgående eftergiftspolitik, där man bl a tillät transitering av tyska trupper och krigsmaterial och ett nära samarbete mellan svensk säkerhetspolis och Gestapo. Den svenska filmbranschens samarbete med den nazityska filmindustrin ebbade ut tidigare. Olsson har här en benägenhet att överdramatisera och betona filmbranschens paradoxala roll, när man både tog avstånd och acceptera samröre med nazismen. Olssons material är tunt och anförde exempel ganska få.

I ett fjärde kapitel "Från Landstormens lilla lotta" till "Det brinner en eld" behandlar Jan Olsson den filmproduktion, som spelades in under kriget, där Olsson hävdar, att det fanns två "typmönster", av vilka det ena gick i farsens tecken och det andra var mer allvarligt.

I den förra typen fick hjälten en belöning i form av exempelvis överstens dotter, men i den senare typen ersattes belöningen av offret och/eller offervilligheten. Allteftersom kriget pågick förändrades innehållet i de svenska spelfilmerna. I början var man rädd att kritisera tyskarna – det var en flathet och rädsla, som ibland var direkt löjeväckande – I krigets slutskede vände man sig däremot öppet mot den tyska krigsmakten.

Om man bedömer avhandlingen i sin helhet är den ojämn, men ingalunda dålig. Den har sin största styrka i Olssons analyser och djupa kunskaper om enskilda filmer och det politiska perspektivet. Sämre än Olssons metod, (avsaknad av) teoretiska uppläggning och disposition

Kaj Wickbom

LARS-GÖRAN STENELÖ: *Foreign Policy Predictions*. Lund: Studentlitteratur 1980.

Inte minst studiet av internationell politik har sedan början av 1970-talet kännetecknats av ett starkt intresse för framåtblickande analyser. Behovet att skapa sig en uppfattning om olika tänkbara världspolitiska utvecklingslinjer och att därigenom måhända påverka framtida händelser, ja rentav "välja framtid" har lett till en uppsjö futurologiska betraktelser, vanligen benämnda framtids-scenarier, i synnerhet inom den säkerhetspolitiskt och militärstrategiskt orienterade forskningen. Dessa studier präglas ofta av en stark inriktning på konkreta militärstrategiska handlingsprogram, och scenariernas metodologiska och kunskaps-teoretiska grundvalar analyserar icke sällan bristfälligt.

Förutsägelser angående framtida internationellpolitiska händelser utgör temat även för lundensaren Lars-Göran Stenelös nyligen utkomna bok "Foreign Policy Predictions". Författarens angreppssätt är dock något annorlunda än de flesta scenariemakarnas: i stället för att komma med prediktioner om framtida internationellpolitiska utvecklingar koncentrerar han sig på att diskutera *prediktioner som samhällsvetenskapligt studieobjekt* i allmänhet och *prediktioners roll i utrikespolitiskt beslutsfattande* i synnerhet. Undersökningen omfattar en teoretisk-begreppslig diskussion av det centrala begreppet prediktion, klassificeringar av olika typer av prediktioner enligt några centrala kännetecken samt prediktionernas funktioner och slutligen empiriska tillämpningar av de allmänna synpunkter som emanerar ur dessa diskussioner.

Den empiriska kontext författaren rör sig i är USA:s Vietnampolicy från slutet av andra världskriget fram till

1969. Undersökningens centrala utgångspunkt är att "political actors' assessments, expectations and forecasts of the future are meaningful for an understanding of these actors behavior". Utifrån denna sats formuleras tre explicita syften: 1) "to conceptualize and characterize different prediction-relevant phenomena, in particular such as are of concern to foreign policy"; 2) "to create an embryonic prediction theory, a theory which may be considered as a supplement to or important component in a decision-making theory, planning theory and theories which describe persuasive processes"; 3) "to scrutinize the conditions of a predictive nature for those decisions and courses of action which may be related to American Vietnam policy, and thereby to aid its understanding".

Låt mig genast säga att jag är enig med författaren om att undersökningens tema och frågeställningar är av stort politologiskt intresse och inte heller saknar relevans för den praktiska utrikespolitiken. Att systematiskt analysera de grunder varpå olika utrikespolitiska beslutsfattare gör sina prediktioner och därigenom småningom upptäcka likheter och skillnaden mellan olika beslutsfattare och olika stater synes mig en angelägen uppgift; om sådana undersökningar kan genomföras framgångsrikt tror jag precis som författaren att en allsidigare kännedom om utrikespolitiska beslutsprocesser överhuvudtaget kan erhållas. Vidare finner jag att den generella undersökningsdesign Stenelo konstruerat är väl genomtänkt och motsvarar de frågeställningar han avser belysa.

Trots detta måste jag i ärlighetens namn medge att boken på många sätt varit mig en besvikelse. Detta beror till stor del på att Stenelo helt enkelt inte varit tillräckligt ambitiös då han tagit sig an det teoretiska problemet och penetrerat det empiriska materialet: jag lämnade boken med en känsla av att författaren med samma material och med en relativt liten extra arbetsinsats kunde ha åstadkommit resultat på en betydligt högre ambitionsnivå än vad nu är fallet.

Med prediktion avser Stenelo utsagor som "tillhandahåller information om framtida händelser". Som synes är denna grundläggande definition mycket *allmänt hållen*, och författaren finner följaktligen mängder med exempel på prediktioner i sitt empiriska material. Detta är en första problematisk egenskap hos undersökningen: enligt denna definition innehåller en väldigt stor del av de beslut som fattas av den utrikespolitiska ledningen någon typ av prediktiva element, och studiet av prediktioner blir följaktligen ett omfattande fält som täcker allt från rutinbeslutens förmodande konsekvenser till breda analyser av den världspolitiska utvecklingen på lång sikt.

Vill man hårdra resonemanget kan man påstå att allt beslutsfattande är av prediktiv karaktär i den meningen att beslutsfattarna väntar sig någon typ av konsekvenser efter det ett beslut fattats. Jag har svårt att tro att man kan finna gemensamma teoretiska nämnare för alla typer av prediktioner definitionen omfattar, och jag tror inte heller att man i ett konkret empiriskt sammanhang kan vinna meningsfull kunskap genom att betrakta ett rutinbeslut och låt oss säga en långtidsprognos över den militärstrategiska utvecklingen som tillhörande samma analytiska kategori.

Diskussionen kring olika typer av prediktioner samt den därpåföljande diskussionen innehåller många element som kan vara till nytta vid vidare analyser. Analytiska och ickeanalytiska, villkorliga och ovillkorliga och optimistiska och pessimistiska prediktioner, kunskap som primär eller sekundär funktion hos prediktioner samt prediktioners roll i beslutsfattande, planering och övertalning är diskussioner och aspekter som förefaller meningsfulla och viktiga. Problemet är bara att författaren inte förmår *problematisera* deras förekomst, egenskaper eller inbördes relationer. Vad har det för implikationer för utrikespolitikens teori och praxis om den eller den typen av prediktioner förekommer med den eller den frekvensen? Denna typ av frågor varken ställs eller besvaras av författaren, och det är avgjort en brist i hans framställning.

Av ovannämnda skäl blir det första empiriska kapitlet "The Functions of Predictions and United States Foreign Policy in South East Asia" tämligen blodfattigt. Detta är synd, eftersom Stenelo förfogar över ett relativt omfattande empiriskt material som skulle kunnat erbjuda möjligheter till ambitiösare systematiska analyser. Författaren har nämligen undersökt dels det digra dokumentmaterial angående USA:s Vietnampolitik vilket brukar kallas the Pentagon Papers, dels en mängd officiella uttalanden av olika utrikespolitiska beslutsfattare i Förenta staterna. I sitt nuvarande skick består det här kapitlet dessvärre närmast bara av exemplifieringar av de olika typerna av prediktion samt deras diverse funktioner. Exemplet är i och för sig trovärdiga och väl valda, men man får ingen uppfattning av vad de olika typerna kan ha haft för ställning i s a s prediktionernas totalitet i detta material – författaren för ingen klar diskussion kring urvalskriterierna eller representativitetsproblematiken. Inte heller kommer han med klara empiriska eller teoretiska slutsatser av allmännare karaktär på basis av materialgenomgången.

De tre sista kapitlen handlar om dels användningen av *analogier* i utrikespolitiskt beslutsfattande och USA:s Vietnampolitik, dels vad Stenelo kallar "*teoriorienterade prediktioner*". Dessa kapitel utgör enligt min mening undersökningens intressantaste del, låt vara att jag även

här besväras av en ytlighet eller kraftlöshet i författarens grepp. Beträffande användningen av analogier kan jag konstatera att jag i mina studier av USA:s Latinamerikapolitik för ett antal år sedan gång på gång frapperades av den genomslagskraft historiska analogier verkade ha i den amerikanska policyformuleringen och hur svårt det var att få alternativa synpunkter uppmärksammade så fort en historisk analogi upptäckts i något visst fall. Stenelo visar i sin framställning hur kriserna i Grekland, Malaya och Korea gång på gång utnyttjades vid prediktioner, argumentering och övertalning samtidigt som "avvikande fall" som Algeriet helt och hållet kom i skymundan. Svagheten för analogier är förmodligen ett symptom på den "elefantsjuka" supermakterna lider av och som gör dem okänsliga för nationella särdrag hos mindre stater.

I det sista kapitlet, rubricerat "Theory Oriented Predictions", diskuterar författaren två "teorier" som utgjorde viktiga utgångspunkter för amerikanernas prediktioner angående sin Vietnampolicy. Den förmodligen kändaste av dessa är den s. k. *dominoteorin*, som ju innebar att förlusten av Sydvietnam till kommunisterna skulle medfört en kedjereaktion i hela Sydostasien, varigenom staterna i området en och en – som brickorna i ett dominospel – skulle falla i händerna på fienden. Stenelo visar hur de olika amerikanska administrationerna "ärvde" denna teori – Kennedy av Eisenhower, Johnson av Kennedy – och hur de amerikanska prediktionerna gång på gång baserades på den enkla dominoprincipen. Författarens påpekande att dominoteorin egentligen helt saknade förklarade element – den var en mekanistisk, deterministisk och helt deskriptiv tankekonstruktion – är insiktsfullt och belysande i all sin enkelhet.

Aggressionsteorin, som inte heller den i någon mening motsvarar de samhällsvetenskapliga kraven på en

teori, fördes fram framför allt av Dean Rusk, som f. ö. var en av de beslutsfattare som t o m i offentligheten tog avstånd från det mekanistiska tänkesätt dominoteorin innebar. Kärnan i aggressionsteorin utgjordes av ett antagande om aggressionens inneboende dynamik: aggression leder automatisk till ytterligare aggression i accelererande takt, ifall man inte kväser den på ett tillräckligt tidigt stadium. Även denna teori uppbackades med ständiga hänvisningar till historiska analogier, först och främst till Nazisttyskland agerande före och under andra världskriget. Stenelo påpekar att aggressionsteorin i motsats till dominoteorin innehåller åtminstone ett embryo till en förklaring av den förväntade händelseutveckling. Det bör dock påpekas att detta förklarande element var mycket rudimentärt: snarast var det fråga om en tillämpning av det gamla ordspråket "hungern växer medan man äter".

Sammanfattningsvis kan man konstatera, att Stenelos "teorianalys" innehåller flera iakttagelser och idéer som kan vara nyttiga vid en vidare analys av den amerikanska Vietnamstrategins teoretiska grundvalar.

"Foreign Policy Predictions" innehåller en begreppslik och empirisk diskussion som på flera punkter kan ge underlag för en mera ambitiöst upplagd undersökning av problematiken. Det är därför min förhoppning att boken också för Stenelos del kan betraktas som en programförklaring inför mera djuplodande analyser.

Bokens välgenomtänkta uppläggning och författarens lättlästa stil gör boken rent tekniskt lättillgänglig. Översättningen från svenska till engelska är däremot inte på alla punkter helt klanderfri: de ursprungliga svenska satskonstruktionerna lyser i viss mån genom i texten och gör den ställvis lite stelbent.

Lauri Karvonen

# Litteraturnotiser

## Call for papers

*International Conference on Consumer Behaviour and Energy Policy September 26th-29th, 1982, Noordwijkerhout, Netherlands*

The International Conference on Consumer Behaviour and Energy Policy will bring together researchers and policymakers from a variety of perspectives including consumer and environmental organisations, government officials, utility companies, industry and the social sciences.

The focus of the conference will be behavioural research into consumer issues in energy policy. Conference sessions will include the following topics:

1. The understanding of consumer attitudes, needs, behaviour and decisions in relation to energy use, energy supply and conservation including the purchase, use and disposal of products.
2. Evaluations of energy conservation programmes in the residential and private transport sectors.
3. Effectiveness, potential and evaluation of specific policy instruments e. g.: public information campaigns, energy audits and advisory services, consumption feedback, Pricing and incentives, introduction of renewable energy sources, labelling and standardisation of appliances and consumer goods.
4. The impact of energy conservation programmes on selected groups e. g. lower income families.
5. Energy conservation in relation to life styles, social change and environmental protection.
6. Public opinion, consumer interest and energy policy.
7. The contribution of the European Commission and other international bodies to consumer energy conservation.

All papers will be reviewed at both the abstract and full-length stage to ensure both high academic quality and policy relevance.

Abstracts of proposed papers are required and should be submitted by November 30th 1981 or as soon as possible thereafter. The deadline for submission of full-length papers is February 28th 1982. The conference language is English.

The conference will be held at the Leeuwenhorst Conference center in Noordwijkerhout, near The Hague.

Address for correspondence:

Netherlands Energy Research Foundation E. C. N.  
Anton Lindhout  
technical coordinator,  
Information Office,  
P. O. Box 80404,  
2508 GK Den Haag.  
The Netherlands.

Ytterligare information lämnas av Tage Klingberg, Statens institut för byggnadsforskning, Box 785, 801 29 GÄVLE, telefon 026/10 02 20.

## Ny tidskrift

I Storbritannien har Butterworth & Co Publishers bett två välkända valforskare, dr David E Butler, Nuffield College, Oxford, och professor Bo Särilvik, University of Essex, Colchester, att redigera en ny tidskrift med titeln *Electoral Studies*. I en presentation av tidskriften heter det bland annat:

We are interested both in really substantial articles running to 10,000 words or more and in shorter notes which might be of interest to the very diverse readership we expect for the journal.

Our deadline for the first issue is December 1, 1981 and the deadline for the second issue is March 1, 1982.

---  
As regards longer articles, we would especially welcome comparative and theoretical articles. But we recognise that much of the most worthwhile work in this area has to involve detailed description and analysis of actual situations. The shorter articles can be, for example, "research notes" or reports on changes in legislation pertaining to elections or nomination of candidates.

We will of course also be most grateful for comments and suggestions and we will look forward especially to your comments on the first issue of the journal which is scheduled to be published next spring.

Hänvändelse kan ske till professor Bo Särilvik, Department of Government, University of Essex, Wivenhoe Park, Colchester C04 3SQ, England.

## Brev till redaktionen

### Några frågor kring ett specialnummer

Det var med ett positivt intresse jag såg fram mot det utlovade specialnumret av tidskriften om ekonomi och politik. Disciplinen behöver förvisso båda sträcka ut och ta emot utsträckta händer från andra samhällsvetenskaper. Efter att läst numret ifråga är jag inte längre positiv men fortfarande intresserad nog att ställa en del frågor till redaktionen:

- A. Det finns idag ett flertal etablerade samhällsvetenskapliga teorier om förhållandet mellan ekonomi och politik. I det specialnummer av Statsvetenskaplig Tidskrift som skulle behandla ämnesområdet fanns endast en av dessa företrädare, den mycket kontroversiella och hett omstridda sk public choiceskolan. Varför denna exklusivitet för en teoriinriktning under temat "ekonomi och politik"? Hade det inte varit rimligt att presentera flera skolor under en sådan övergripande rubrik? Kommer det måne fler specialnummer om detta tema i framtiden?
- B. Får vem som helst, under förutsättning att vederbörande har akademisk forskartjänst och finansiella resurser, presentera vad som helst i tidskriftens namn eller sker det någon relevans- och kvalitetsbedömning från redaktionens sida?

Lund 22 sept 1981

*Bo Rothstein*

Doktorand, Statsvetenskapliga inst, Lund

### Svar

Den redaktionella rutinen vid behandling av manuskript är följande.

En hel del manus är beställda av redaktionen. De medför sällan några problem.

Bland insända, ej beställda manus kan man i grova drag skilja mellan tre olika typer. I en del fall kan re-

daktionen omedelbart se, att manusen är förtjänta av att publiceras, eventuellt efter överarbetning. I andra fall gäller motsatsen; manusen går då i retur med en kortare motivering för refuseringen. I åter andra fall – och de är rätt många – anser sig redaktionen inte på egen hand kunna ta ställning i publiceringsfrågan. Manusen sänds då till granskare utanför redaktionen, i regel minst två. Dessa referees, som den engelska termen lyder, är i princip anonyma. Deras synpunkter blir i de allra flesta fall avgörande för redaktionens slutliga ställningstagande. Förslag till förbättringar vidarebefordras till författarna via redaktionen, med bevarad anonymitet för referees.

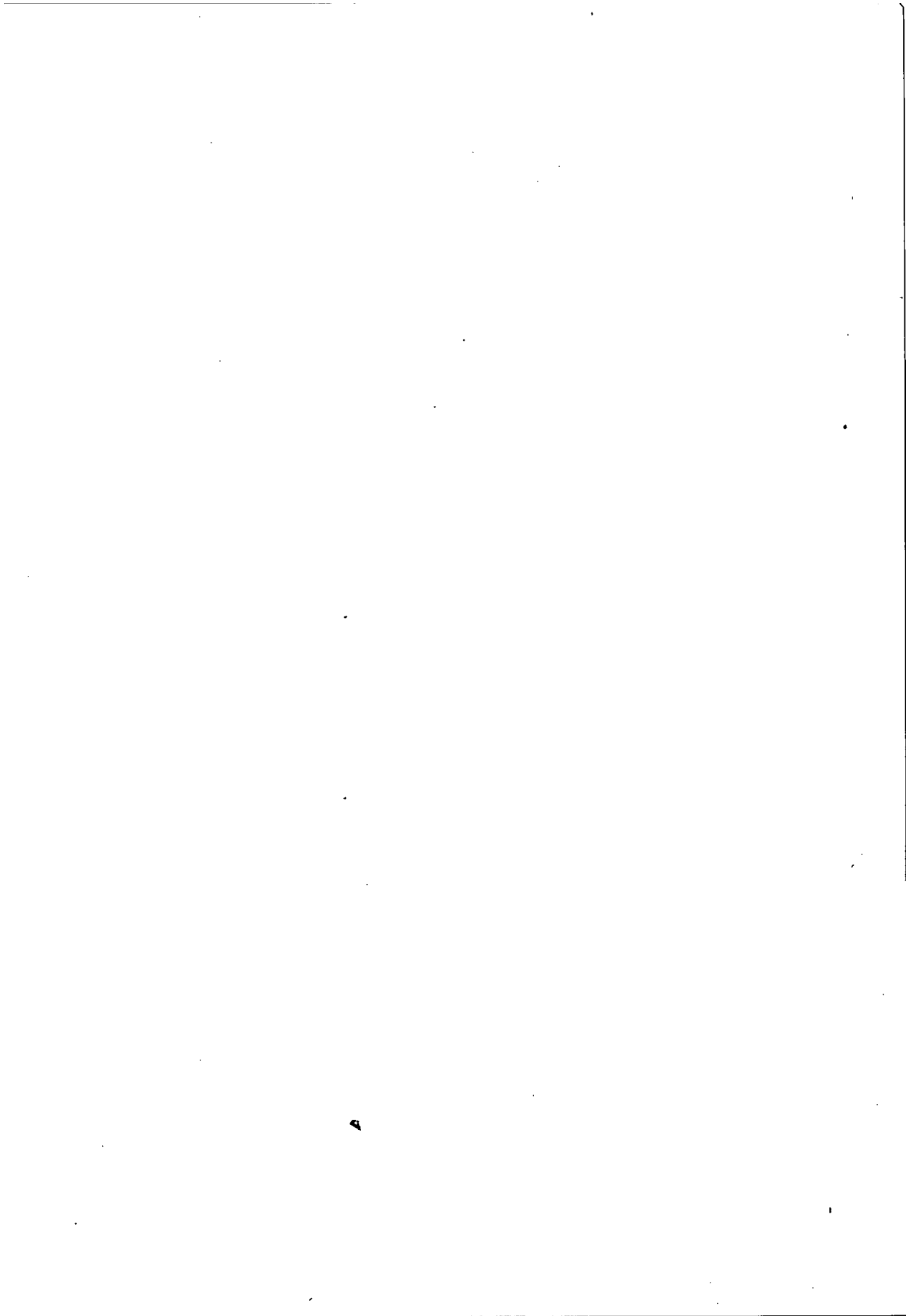
StvT har inte utlovat något specialhäfte om ekonomi och politik i allmänhet. Bakom utgivandet av specialhäftet 1980:5 låg ett beslut i Fahlbeckska stiftelsens kollegium, som ger ut StvT. Beslutet var enligt min och många andras mening ett gott initiativ till att knyta an till gamla traditioner inom samhällsvetenskapen, inte minst i Lund. Enligt kollegiets beslut skulle i häftet tryckas ett urval av de papers, som hade lagts fram vid the Arne Ryde Symposium on the Economic Theory of Economic Institutions i september 1979. Redaktörer för häftet var Lars Jonung och Ingemar Ståhl. Deras kompetens för uppgiften är ostridig.

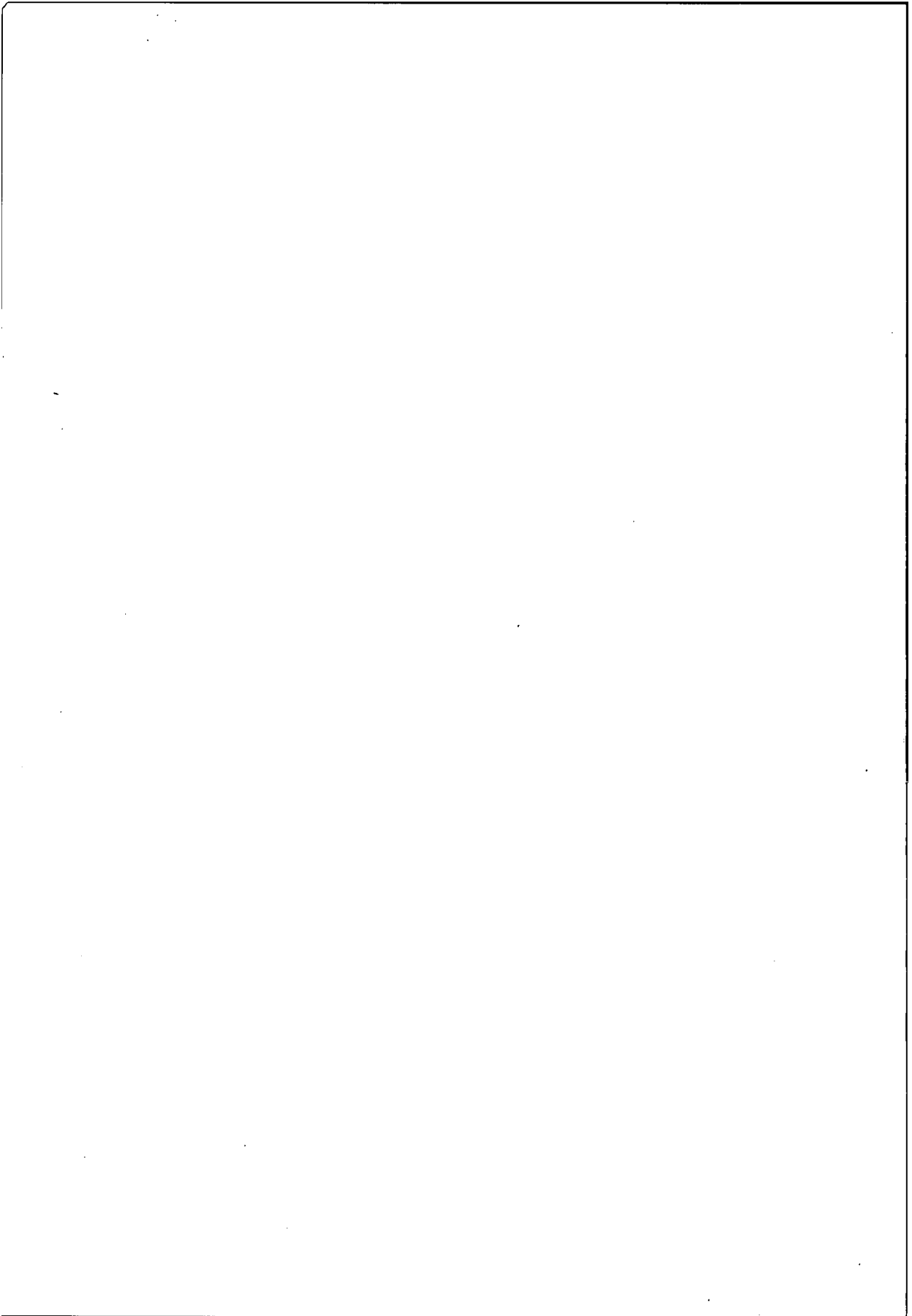
Som var och en som har läst häftet kan se, visar bidragen i häftet en ganska god spridning inom det angivna temat. Endast ett par av de tio artiklarna hör hemma inom public-choice-skolan.

Redaktionen tar gärna emot kritik, positiv såväl som negativ, av publicerade häften. Redaktionen diskuterar gärna uppslag till artiklar eller till specialhäften. För att ett sådant åsiktsutbyte skall bli meningsfullt, måste dock vissa förutsättningar vara uppfyllda: kritiken måste bygga på korrekta uppgifter, och uppslagen måste vara någorlunda konkreta. Skenpolemik av det slag, som Bo Rothstein ägnar sig åt, fyller ingen vettig uppgift.

*Torbjörn Vallinder*







### Till redaktionen insända skrifter

Björklund, Tor-Hagtvat, Bernt, red, Höyrebölgan. Aschehoug & Co  
Djupsund, Göran-Ståhlberg, Krister, Finländsk kommunalförvaltning i förändring. Statsvet. inst., Åbo akademi  
Egeberg, Morten, Stat og organisationer. Universitetsforlaget, Oslo  
Fryklund, Björn-Peterson, Thomas, Populism och missnöjespartier i Norden. Arkiv avhandlingsserie  
Hamberg, Eva M-Hammar, Tomas, red, invandringen och framtiden. Publica  
Karvonen, Lauri, "Med vårt västra grannland som förebild". Statsvet. inst., Åbo akademi  
Kjellberg, Anders m fl, Stat och klasser under kapitalismen. Zenit samhällsstudier  
Lafferty, W M, Participation and Democracy in Norway. Universitetsforlaget, Oslo  
Lennerlöf, Lennart, Arbetsledning i förändring. Publica  
Linköpings historia. Ljungföretagen, Örebro  
Rasmussen, Erik, Lighedsbegreber. Berlingske Forlag  
Ståhlberg, Krister-Djupsund, Göran, Party Adaption to Post-industrial Society. Statsvet. Inst., Åbo akademi  
IUI 40 Years 1939-1979. Industrins utredningsinstitut

### Medarbetare i StvT

*Erik Allardt* är professor i sociologi vid Helsingfors universitet  
*Dag Anckar* är professor i statskunskap vid Åbo akademi  
Fil dr *Tom Bryder* är verksam vid högskolan i Luleå  
*Jan-Erik Lane* är docent i statskunskap i Umeå  
*Henrik Bang* är forskarstuderande i statskunskap i Köpenhamn  
*Jan Pennlöv* är lagman i Ljusdal; han utgjorde som "enmansutredare" Radiorättsutredningen  
Fil lic *Tomas Ohlin*, fil kand *Olle Palmborg* och studiesekreterare *Stig Svärd* har varit sekreterare i Informationsteknologiutredningen, Närradiokommittén respektive Videogramutredningen.  
*Erik Holmberg* är lagman vid hovrätten i Göteborg  
*Kaj Wickbom* är lärare, filmrecensent och filmforskare i Växjö  
Fil dr *Anders Lidén* är anställd inom UD, för närvarande med placering i Beirut  
*Håkan Wiberg* är professor i sociologi i Lund  
*Mats Sjölin* doktorerar i statskunskap i Lund  
Pol dr *Lauri Karvonen* har under höstterminen 1981 varit gästforskare vid universitetet i Århus

Prenumerera på Statsvetenskaplig Tidskrift för år 1982!

Ordinarie abonnenter – sätt in 75 kr på postgiro nr 27 95 65-6

Studentabonnenter – tag kontakt med tidskriftens ombud vid de statsvetenskapliga institutionerna.

Åberopa alltid abonnentnumret i samband med abonnemang, distribution eller adressförändring (numret finns angivet på adresslappen på kuvertet).